

652
1966/2.

97493630
2023010933

652/2

အသံသယ

၁၃၁၆၁

8

19466

ქართული
წიგლიერთა
კავშირი

ლიტერატურულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ - პოლიტიკური
ჟურნალი
საქართველოს მშენებელთა
კავშირის აჭარის
განყოფილების ორგანო

შინაარსი

ფრ. ხალვაში — ლექსები	3
ნ. გვარამაძე — ლექსები	6
ალ. ჩხიკიძე — ჩვენი ეზოს ბიჭები (მოთხრობა)	9
ჯ. ჯაფარიძე — ლექსები	28
ც. ანთიძე — დრო (ლექსი)	31
ნ. გომეზაძე — ხატოვანი (მოთხრობა)	32
ი. უშველიძე — ლექსები	39
ალ. ანანიაძე — მეტყუარა! (ლექსი)	40
პ. გამარა — მექონის სიყვარული (მოთხრობა)	41
რასულ რაზ — უსახელო ლექსი (თარგმანი ნ. მაღალაშვილის)	51
კუბლიკაცია	
ლ. ძიმიტარაშვილი — ლექსები	53
დღეები და აღმშენებლობა	
ბ. ტულუშვი — ომგადახდილი	55

10106.

4

1966

ივლისი
აგვისტო

აჭარის ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა

რუსთაველის დაბადების 800
წლისთავისათვის

- რ. შამელაშვილი — მეტყველების
კულტურის საკითხები
„ვეფხისტყაოსანში“ 62

პრიტიკა და პუბლიცისტიკა

- ალ. ჩავლეიშვილი — მწერლის
ოსტატობის შესწავლის წყაროები
(წერილი მეორე) 68
- მ. ფარეიშვილი — ჟურნალი „ნიუ
მესიზი“ მ. შოლოხოვის „წყნარი
ღონის“ შესახებ 75
- ზ. ქურდიძე — „მართლის“ თქმის პრინციპი
და დავით გურამიშვილი 80

აზარის წარსულიდან

- რ. სურმანიძე — თელო სახოკია
აჭარაში 89

წიგნის თარო

- ვ. ქიშხაძე — პარმენ ლორიას ახალი
რომანი 92

რედაქტორი შოთა ქურიძე
სარედაქციო კოლეგია:

ნ. ახვლედიანი, ნ. გვარიშვილი, მ. ვარშანიძე (პ/მგ. მდივანი),
ბ. ლორია, ალ. ჩავლეიშვილი, ფრ. ხალვაში.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, გოგებაშვილის ქ. № 24.
ტელეფონები: რედაქტორის — 33-71, პ/მგ. მდივნის — 33-72.

ფრიდონ ხალვაში

ვიეტნამის მდინარეები

ამბოხებული მდინარეები,
გადალეკილი კალაპოტებით,
ომში შეჭრილი არმიებივით
ოკეანეებს ვუახლოვდებით.
ვუახლოვდებით ოკეანეებს
და ოკეანეც ბრძოლას ამზადებს,
რადგან სამშობლოს ზეცის სილურჯეს
მტრული ყორნები შავად ხაზავენ.
ცას გვისერავენ მტრული ყორნები,
მამული ორად არის გაჭრილი
და ვიეტნამის ზღვაში მტრის ნავი
მტრის დანასავით არის გაჩრილი.
მიტომაც ვღელავთ და გვეჩქარება;
მიტომაც უნდათ ოკეანეებს,
რომ ჩვენი მთების წვენი დალიონ,
ის, რომ ყოველგვარ ტყვიას ანელებს.
ვერვინ დააშრობს ტყვიის ხორშაკით
ჩვენი პატრონი ხალხის დიდებას.
გამოიდარებს, ქარი ჩაღვება,
ჩვენი ზვირთებიც დაიწმინდება.

ლემსი საჩუქრად

თასიც ვიპოვე, ვარდიც ასობით,
ოქროც მოვნახე და მარგალიტიც,
მაგრამ ის განა კაიკაცობის

საზომი არის ან მაგალითი?
 როგორ იტყოდა ცივი ლითონი,
 ან ხე, ან თიხა, ანდა ქსოვილი
 სიტყვას, რომელიც ცვრიან მინდორის
 მკერდზე რძესავით მაქვს მოწოვილი?
 როგორ იტყოდა ნივთი იმგვარად,
 რომ გეგრძნო სითბო, აზრი, ნუგეში
 და ეს ფიქრები, მე რომ მიყვარდა,
 ჩამედო შენთვის გულშიც, უბეშიც?
 ტკბილსტრიქონები ლექსად ასხმული,
 შოთას გენიის მზით გაწვართული,
 ქონებაც იყო, ძღვენიც წარსულში
 და საქორწინო მზითვიც ქართული.
 დღეს კი ჩვევები სულ სხვა მოგროვდა;
 ხან ასე, ხანაც ისე ვირთვებით,
 სიყვარულს, ძმობას და მეგობრობას
 მგონი ხანდახან ვწონით ნივთებით.
 არ ვიცი როდის რა შეიცვლება,
 მაგრამ შენ გეტყვი ასე, უქებრად:
 — შენ სხვა კაცი ხარ და შეიძლება
 უფრო გამდიდროს ლექსის ჩუქებამ.

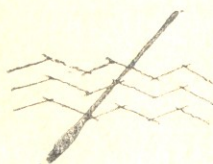
საუბარი მემოგართან

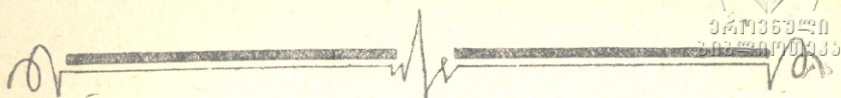
ისეთი ძნელი და რთული გზებით
 ამ ცხოვრებაში, ძმებო, გავედით,
 თვით სიკეთეშიც არ შეგვიძლია,
 არ ვაწყენინოთ ჩვენ ერთმანეთი.
 სულაც ეს ჩვენი ბრალი არაა,
 ხან თუ ჯიბეში არ გვაქვს მანეთიც.
 სწორედ წყენაში, არქონებაში.
 უნდა გვინდოდეს ჩვენ ერთმანეთი.
 არ შეიძლება ამდენ საქმეში
 არ გავიკაწროთ გული რამეთი,
 მივუახლოვდეთ ერთიმეორეს
 და მოვარჩინოთ ჩვენ ერთმანეთი.
 საყვედურს ხშირად მეტყვის ისეთი,
 სასაყვედურო ვისაც არ ეთქმის,
 მე ღიმილითაც რომ გავამტყუნო,
 უნდა დავკარგოთ ჩვენ ერთმანეთი.

ვიცი, რა ძნელი ასატანია
მარტო სიმართლე, როგორც ასეთი,
მაგრამ მართალი სიტყვის გარეშე
ვით შევიყვაროთ ჩვენ ერთმანეთი?!

ქება წვიმისა

ხანდახან გული ძლიერ დამეწვის,
რომ ავინებენ ბათუმის წვიმას:
მათ რა იციან შტოზე წვეთები
რა სევდიანი ღიმილით ბრწყინავს.
მათ რა იციან, წვიმა უხაბუნა
რას ეუბნება თვითელ ფოთოლს,
არ შეუძლიათ სახურავებზე
დაქცეულ წვეთის ხმა შეიცოდონ.
მათ რა იციან, როგორ უხდება
ხეებს, ქუჩებს და სივრცეს მთებიანს,
როცა ღრუბლიდან თბილი თქეშები
ქალის თმებივით დაეშვებიან,
როცა მაღალი მაგნოლიები
ზღვაურის ალერსს ინაწილებენ
და ხორუმივით დარხეულ ტალღებს
კენჭების ტაშით მიაცილებენ.
თუ დაფიქრებით ყური მიუგდე
მტირალ ბავშვივით ლამაზ ბუნებას,
შენ გაიგონებ, შენ დაიჯერებ,
თუ წვიმა რაზე გესაუბრება.

ნანა გვარიშვილი

ქართლის ღედა

როცა თბილისს მოადექი,
მავედრალი ადი ზევით,
ქოშებს მიწა სისხლად აჩნდა
მავშეთის და ოშკის გზების.
ილოცება თასი მერე,
შიგ ცრემლები წვეთიწვეთობს,
ქართლის წმინდა მანდილის მზევ,
ნარიყალას შუქურსვეტო!
ჩვენი ერის უბედობა
ძუძუებით ზიდე შენა.
ო, არავინ დაიჯეროს —
კაცის ხელმა აღგაშენა.
კალთას ვკოცნი, ჩემო ფესვო,
შენს მაჯასთან ფეთქავს ხმალი.
შენ თბილისის სინდისი ხარ,
ჩვენი ერის ხერხემალი.

რუსთაველის ქუჩა

თეთრ-თეთრ ფილაქნებს დასცემიათ ჭადრების ბინდი,
შოთას გულივით დაუმცხრალობს ქუჩა რუსთველის.
დილით — ჭრელ-ჭრულა პეპელების გაშლილი ველი,
ღამით — არსენას ღიმილივით ფართო და დიდი.
თბილისის მაჯა, სახარული, სევდა ეგ არის.

მელოდრამები, ქრონიკები, მუდამ აქ ხდება.
ქართველი კაცის გულის სიტკბოს ყველა ნექტარი
საყვარელ ქუჩის ამ უხილავ ფიჭვაში რჩება.
თბილისში თუნდაც ერთი წუთით ჩავიდეს კაცი,
რუსთაველზე რომ არ გავიდეს, არ შეიძლება!

წიგნი გალაკტიონის

ტრფობა ისევ მეწვია,
ო, არ არის იოლი!
ვინ მიშველის? უთუოდ,
წიგნი გალაკტიონის.
გულზე ჩქერად დამეცა
ტალღა გრძნობის იორის...
სტრიქონ-სტრიქონ მოვიხმე
ლექსი გალაკტიონის.
აწამებენ წამები
წამწამს ცრემლის ფიორით.
კვლავ გავშალე ისევ ის —
წიგნი გალაკტიონის.

და ი გ ვ ი ა ნ ე

ზღვას გამოექცა და ცხელ ქვიშაზე
მოკვდა პატარა თეთრი თოლია.
მან სიყვარული იცოდა მხოლოდ
და სიბრალული არ უთხოვია...
სხვა იჩქაროდა, ზღვა იჩქაროდა,
ტალღა ცელავდა მაღალ ლიანებს...
კიპარისს ჩუმად აღმოხდა ოხვრა:
„დაიგვიანე“... „დაიგვიანე“...

* * *

ყვავილს აწვიმს... როგორ აწვიმს!
ღმერთო, როდის გადაიღებს!
ზის გვირილა და ცის ცრემლებს
თეთრი, თეთრი პეშვით იღებს.
როგორ აწვიმს, როგორ, როგორ!
შხაპა-შხუპით, ფოთოლ-ფოთოლ...
რა იქნება, გაწუწული
მოხვიდე და შემაშფოთო?!

დ უ მ ი ლ ი

უცებ, უცებ გამიჩუმდი...
 რატომ, რატომ? რისთვის, რისთვის?
 ლოცვა-ლოცვით აველ მზესთან —
 ყვავილები მქონდა ცისთვის;
 თეთრი, თეთრი მოფარფატე
 ფიქრის აფრა მღელვარ ზღვისთვის.
 ლურჯი, ლურჯი სევდის ნისლი
 მქონდა მისთვის. რაო, რა თქვი?...
 ვითომ კიდევ მომეყურა...
 ჩემთა ფიქრთა სიხალსევ.
 დუმხარ ისევ.
 მერე რატომ?
 მერე რისთვის?..

უ ც ე ბ

ღრუბელს ელვის სატევარმა
 შეაწყვიტა ცრემლის ასხმა,
 წვიმა ასხამს,
 წვიმა ასხამს...
 და დუმილი, ცის დუმილი
 წვიმის ჰანგად იქცა უცებ.
 თითქოს დედა აბანავებს —
 ცელქ გვირილას გული უცემს.

ალექსანდრა ჩხაიძე

ჩვენი ჟოს ბიჭები

მისაღებ ოთახში საწერ მაგიდას თმაშეღებილი ჭორფლიანი ქალი-
შვილი უჯდა და სქელ წიგნს კითხულობდა.

ოთახი გრძელი იყო და მაღალი ფანჯრით მთავრდებოდა. კედლების
გასწვრივ სკამები იდგა. შავი დერმანტინით გადაკრულ კარებზე ეწერა
„თავმჯდომარე“. მოპირდაპირე მხარესაც ასეთივე კარები იყო, მაგრამ
მასზე უფრო მომცრო ასოებით გამოეყვანათ — „თავმჯდომარის მოადგი-
ლე“.

ბიჭებმა იქაურობა შეათვალიერეს და იმ თმაშეღებულ ჭორფლიან
ქალიშვილს მიადგნენ. მიხვდნენ, ის უნდა ყოფილიყო მდივანი და თავმ-
ჯდომარესთან შესვლის ნებართვაც მისგან უნდა მიეღოთ.

მდივანი ქალიშვილი, ალბათ, ძალზე საინტერესო ადგილს კითხულობ-
და და ცოტა ადროვს, მაგრამ მან გვერდი რომ ჩაათავა და წიგნი ისე გა-
დაფურცლა, შემოსულებისთვის არც შეუხედავს, გუჯამ ჩაახველა. მდივან-
მა თავი ასწია და ბიჭს უაზროდ მიაჩერდა.

— ჩვენ თავმჯდომარე გვინდა, — უთხრა გუჯამ.

— თავმჯდომარე არაა. — თუმცა ბიჭებს მოადგილე არ უნდოდათ,
მან მაინც თქვა: — არც მოადგილეა. — და წიგნს დაუბრუნდა.

— როდის იქნება? — მორიდებით შეეკითხა აჩიკო.

— არ ვიცი. ჩემთვის არ დაუბარებია. — თავაუწევლად უბასუხა
ჭორფლიანმა ქალიშვილმა.

— დავიცადოთ, — თქვა გუჯამ და დელეგატები თავმჯდომარის კა-
ბინეტის მხარეს სკამებზე გამწკრივდნენ.

უცხად ტელეფონი აწკრიალდა და მდივანი ქალიშვილი ტკბილი ბუ-

რანიდან გამოიყვანა, გაბრაზებულმა მაგიდის უკრა გამოაღო, წიგნები შეაგდო და ყურმილს მიწვდა:

— არ გახლავთ. არ ვიცი, — მოკლედ ჩასძახა შიგ და ყურმილი ისევ დადო. წიგნი აღარ ამოუღია, მისაღებში მყოფთ თვალი მოავლო და მხერა ბიჭებზე შეაჩერა. — თქვენ ვის ელოდებით?

გუჯას ეწყინა, აკი უთხრა, თავმჯდომარე გვინდაო. მაინც წამოდგა და წყნარად მიუგო:

— თავმჯდომარე გვინდა.

— თავმჯდომარე დღეს არ ღებულობს.

— როდის ღებულობს?

— ოთხშაბათობით და პარასკევობით, ორიდან ხუთ საათამდე, — გაზებრიბულებით მიუგო მდივანმა ქალიშვილმა და სწორედ ამ დროს კიდევ აწყრილდა ტელეფონი. — გისმენთ. არ გახლავთ, მიხაილოვიჩ. არც მოადგილეა. თავმჯდომარემ მალე ვიქნებით. დაგირეკავთ აუცილებლად. — ყურმილი დადო და ქალაღზე რაღაც ჩაიწერა, ალბათ, „მიხაილოვიჩის“ ტელეფონის ნომერი.

დათუნამ გუჯას მხარი გაჰკრა, გვატყუებს, ხომ გაიგონე, თავმჯდომარე მალე მოვაო. გუჯამ თავი დაიქნია, მივხვდიო და წასჩურჩულა, დაველოდოთო. აჩიკომ საათს დახედა — პირველის ნახევარი იყო.

დრო მიდიოდა. მისაღებში ვილაც-ვილაცები შემოდდიოდნენ, თავმჯდომარეს და მის მოადგილეს კითხულობდნენ; ზოგი რჩებოდა, ზოგი არა. დრო და დრო ტელეფონი რეკდა. იმის მიხედვით, ვის როგორ უპასუხებდა, იცვლებოდა მდივანი ქალიშვილის ჭორფლიანი სახე. ერთხელ მან გაიღიმა კიდევ. სახელიც შეიტყვეს მისი. ვილაცას ტელეფონზე უპასუხა, გულნარა ვარო.

ბიჭები ისე შეეჩვივნენ ოთახში ხალხის მიმოსვლას, რომ ყურადღებაც არ მიუქცევიათ, როცა კარები ნაცრისფერკოსტიუმიათ ახალგაზრდა კაცმა შემოაღო. მაგრამ მდივანი ქალიშვილი უცებ რომ წამოდგა, მაშინვე მიხვდნენ, იგი თავმჯდომარე თუ არა, მოადგილე მაინც უნდა ყოფილიყო.

გულნარა სწრაფად მიიჭრა კარებთან, რომელზეც ეწერა „თავმჯდომარე“, შეჩვეული ხელით გადაატრიალა გასაღები, ის კაცი შიგ შეუშვა და ისევ ჩაქეტა.

გუჯა წამოიწია, გულნარასთან გასასაუბრებლად მოემზადა, მაგრამ ამ დროს მისაღებში შუახნის სქელი ქალი შემოვიდა. ხელში გადაბეჭდილი ქალაღების ვეება დასტა ეკავა. მდივანს თვალთ ანიშნა თავმჯდომარის კაბინეტისკენ, — აქაო? თანხმობა მიიღო და შიგ შევიდა. იგი გამოსული არ იყო, რომ ახალგაზრდა ცალხელა კაცი და მილიციის კაპიტანი შემოვიდნენ. დაბარებული ვართო, უთხრეს მდივანს და ისინიც შევიდნენ

კაბინეტში. მეჩვეულებოდა ის ქალი გამოვიდა, მაგრამ თითქმის მაშინვე განმარტოვდა. ჩემი კიდევ საკმაოდ ახალგაზრდა, მაგრამ თმაშევერცხლილი კაცი აღმოჩნდა. პირი, მდივნის დაუკითხავად შევიდა თავმჯდომარესთან.

შემდეგ კიდევ ვილატეები შედიოდნენ, გამოდიოდნენ; ასე რომ, საბოლოოდ, დელეგაციის წევრებს დავთარი აერიათ, აღარ იცოდნენ, იყო თუ არა თავმჯდომარესთან ვინმე.

ზარმა მდივანი კაბინეტში იხმო. იქიდან გამოსული, ტელეფონთან მივიდა, ნომერი აკრიფა:

— გარაჟია? თავმჯდომარის მანქანა.

გუჯა მიხვდა: კაბინეტში აღარავინ იყო და გორდაძე, ალბათ, წასვლას აპირებდა. მეტი დაყოვნება აღარ შეიძლებოდა. მდივანთან მივიდა.

— უთხარით თავმჯდომარეს ჩვენს შესახებ.

— თავმჯდომარე მიდის.

— სულ ერთი წუთით!

გულნარამ ფანჯრიდან გადაიხედა.

— აგერ მანქანაც მოვიდა. შესვენება დაიწყო. სხვა დროს მოდით.

ბიჭები მიეშველნენ გუჯას, მდივან ქალიშვილს შემოეხვივნენ.

— ჩვენ გადაუღებელი საქმე გვაქვს. თავმჯდომარე აუცილებლად უნდა ვნახოთ, — მტკიცედ თქვა დათუნამ.

— მაინც რა საქმე გაქვთ ასეთი? — ყოველი შემთხვევისათვის დაინტერესდა გულნარა.

— პირადად ვეტყვით, — კიდევ უფრო მტკიცედ თქვა აჩიკომ.

— კარგი, — დათანხმდა მდივანი. — ვეტყვი, თუ მიგიღებთ. როგორ მოვახსენო?

დელეგატებმა ერთმანეთს გადახედეს.

— ჰო, ვინ ხართ, როგორ მოვახსენო?

ყველაზე უნო ქამილმა თქვა:

— უთხარით თავმჯდომარეს, რომ ხასან ჯალალოვის შვილიშვილია-თქო.

— ვისი, ვისი?

— ხასან ჯალალოვის, — წყნარად მიუგო ქამილმა და სპილენძისფერ-მაც კი ვერ დამალა მის ლოყებზე ავარდნილი ალმური.

მდივანმა წარბები აქაჩა, მხრები აიჩეჩა და კაბინეტში შევიდა.

გაკვირვებული ბიჭები ქამილს მიაჩერდნენ.

— ბიჭო, რომელი გაგარინია ბაბუაშენი, თავმჯდომარემ ხელგაშლილი რომ მიგვიწვიოს?!

— აგერ ნახავთ! — დარწმუნებით თქვა ქამილმა, მაგრამ თვითონ მღელვარებით მისჩერებოდა შავ დერმანტინიან კარებს.

— ქამილ, მართლა იცნობს ბაბუაშენს თავმჯდომარე? — ჰკითხა გუჯამ.

— იცნობს. ჩვენ მეხუთე სართულზე გვაძლევდნენ ბინას. ალარ შეუძლია იმისიმაღლეზე ასვლა. თქვა, თავმჯდომარე კარგად იცნობს, პირდაპირ იმასთან მივალთ; ჰოდა, მივიდა და...

მაგრამ ქამილმა ველარ დაამთავრა, კარები გაიღო და ალარ დახურულა, რადგან გულნარამ ბიჭები ღიმილით შეიპატიჟა კაბინეტში.

ბიჭებმა, რა თქმა უნდა, პირველობა ხასან ჯალალოვის შვილიშვილს დაუთმეს. მას რიგრიგობით მიჰყვნენ გუჯა, აჩიკო, დათუნა და თენგო.

კარები მიიხურეს და იქვე შეჩერდნენ. კაბინეტი დიდი იყო. ფანჯრების გასწვრივ მწვანე მაუდგადაფარებული გრძელი მაგიდა იდგა. თავმჯდომარე საწერ მაგიდას უჯდა და იმ ქალის შემოტანილ გადაბეჭდილ ქაღალდებს ათვალიერებდა. ზოგიერთზე რაღაცას აწერდა და გვერდზე დებდა. უცებ თავი ასწია, ბიჭებს მიაჩერდა და თქვა:

— აბა, რომელია თქვენს შორის ხასან ჯალალოვის შვილიშვილი?

ქამილს რაღაც უნდოდა ეთქვა, მაგრამ გორდაძემ დაასწრო:

— რა თქმა უნდა, შენ იქნები, სულ ბაბუაშენს გავხარ. აბა, მოდით ახლოს, ჩამოჯექით და მითხარით, რაზე შეწუხებულხართ.

ბიჭები საწერ მაგიდაზე მიდგმულ პატარა მაგიდას შემოუხსდნენ. ასეთი მიღებით ცოტა არ იყოს დაიბნენ. სრულებით არ ელოდნენ, თუ თავმჯდომარე ასეთი იქნებოდა. იგი უფრო ოთარ კობერიძეს ჰგავდა, ვიდრე ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარეს.

— აბა, გისმენთ.

ქამილმა გუჯას შეხედა და მან დაიწყო:

— ჩვენ ყველანი ვცხოვრობთ გორკის ქუჩის ას ოცდაშვიდ ნომერში. ახალი სახლები რომ აშენდა, იქ...

გორდაძემ თავის დაქნევით ანიშნა, ვიცი ეს ადგილიო.

— ...ახლა ჩვენ არადადეგები გვაქვს, მთელი დღეები სახლში ვართ, გვინდა ცოტა გავერთოთ, ვითამაშოთ, მაგრამ მეზობლები ეზოში გაქანების და ბურთის თამაშის უფლებას არ გვაძლევენ, ხმაურიანო, მტვერიანო, ფანჯრებს ამტვრევთ...

— მართლა ამტვრევთ ფანჯრებს? — მოულოდნელად ჰკითხა გორდაძემ.

— ზოგჯერ ...დარტყმას ყოველთვის ვერ გამოზომავ. ერთი მეზობელი გვყავს, მინაღორა, ამას წინათ ფანჯარა ჩაუუმსხვრიეთ და მას შემდეგ ბურთი ალარ გვითამაშია. ჩვენი ეზოს ერთ მხარეზე სულ ცარიელი ადგილია, ტიალი მინდორი. ბიჭებმა გადაწყვიტეს იქ მოვაწყოთ სტადიონი. ყველაფერს ჩვენ გვაკეთებთ, თვითონ ვიმუშავებთ, მაგრამ იმ ადგილას ყოველდღე ტყავის ქარხნიდან მანქანებით მოაქვთ ნაგავი, იქაურობას აბინ-

ძურებენ და სუნიც ცუდი დგას. ჩვენ გავაფრთხილეთ, მაგრამ არ გვადგენ-
ბენ. გვინდა, რომ დაგვეხმაროთ. თან კიდევ გვითხრეს, რომ სტალინი
მოსაწყობად ქალაქის საბჭოს ნებართვაა საჭირო.

გორდაძე ყურადღებით უსმენდა და ამან გუჯა თანდათან გაათამამა.

— შენი სახელი?

— ელგუჯა.

— თქვენი, ბიჭებო?

— ქამილი.

— დათუნა.

— აჩიკო.

— თენგო.

თავმჯდომარე წამოდგა და კედელზე გაკიდული პატარა ფარდა გადა-
სწია. ჩარჩოში ჩასმულ ქალაქის გეგმას დააკვირდა. ერთ კუთხეს თითო
დაადო:

— აი, ეს აქაა. ესე იგი, ტყავის ქარხანა კვლავ ანაგვიანებს იმ ადგილს.
მახსოვს, ავუტრიალეთ. ეგ არაფერია, ქარხანას მოვუვლით, მაგრამ მანდ
სხვა ამბავია: — ტელეფონს მიწვდა, ნომერი აკრიფა, ვილაცას უთხრა:
— ერთი წუთით გთხოვთ ჩემთან.

თენგომ უცებ შეამჩნია, რომ თავმჯდომარეს მაგიდაზე ფეხბურთის
კალენდარი ედო, სწორედ ისეთი, მან რომ იყიდა „სოიუზბეჩატის“ კიოსკ-
ში სეზონის დამდეგს და თვითეული თამაშის შედეგი შეჭქონდა შიგ. გორ-
დაძის კალენდრის უჯრებიც შევსებული იყო. თენგომ აჩიკოს მხარი
გაჰკრა, შეხედო.

კაბინეტში შუახნის სათვალისანი კაცი შემოვიდა და თავმჯდომარის
მაგიდას გვერდიდან მიუჯდა.

— ამხანაგო ვიქტორ, დელეგაცია მოვიდა ჩვენთან, გორკის ქუჩის ას
ოცდაშვიდიდან. ეს ადგილი, ალბათ, იცით რომელია?

— რა თქმა უნდა, პატივცემულო არჩილ.

— მოვიდნენ თხოვნით. მათი ეზოს ცალი მხარე მთლიანად ცარიელია.
სტალიონის მოწყობას აპირებენ. მართალია, დღესდღეობით ტყავის ქარხ-
ნიდან მაინც ზიდავენ იქ წარმოების ნარჩენებს, მაგრამ მაგათ როგორმე
მოვუვლით. მე სხვა რამ მაფიქრებს... — შეჭქმანდა თავმჯდომარე.

ვიქტორი მიხვდა, რა აფიქრებდა გორდაძეს და მიეშველა:

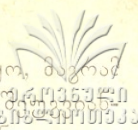
— ათვისების რაიონია, პატივცემულო არჩილ.

ბიჭები სულგანაბული უსმენდნენ, თუმცა „ათვისების რაიონი“ რას
ნიშნავდა, ვერ მიხვდნენ.

— როდისთვისაა დადგენილი? — შეეკითხა გორდაძე.

— მომავალი წლისათვის.

გორდაძისათვის ყველაფერი ნათელი და გასაგები იყო. იმ ადგილას

მალე კიდევ ერთი ხუთსართულიანი შენობა უნდა აღმართულიყო. მაგრამ არც ამ კარგი ბიჭების წყენინება შეიძლებოდა. ამიტომ პასუხი ვერცხუნიდა. წამოდგა, ფანჯარასთან მივიდა და ქუჩაში გადაიხედა. მანქანა ელოდა შემოსასვლელთან. უცებ მისი მზერა რაღაცამ მიიპყრო და გუჯა თითით მიიხმო.

გუჯა მივიდა მასთან. გორდაძემ თვალთ ანიშნა ქუჩისაკენ:

— თქვენებია?

გუჯამ ფანჯრიდან გადაიხედა და პირველად თვლებს არ დაუჯერა. მოპირდაპირე მხარეს. წიგნის მაღაზიის ვიტრინის წინ, მათი ეზოს ბიჭები გამწკრივებულიყვნენ. დეღეგატებს რომ შეაგვიანდათ, ალბათ, გულმა არ მოუთმინათ და აქეთ გამოეშურნენ.

— ჩვენებია. — მიუგო გუჯამ და სიხარული იგრძნო, რადგან ბიჭების გამორჩენამ მათ თხოვნას უცებ შემატა წონაც და ფასიც.

ამან, ალბათ, გორდაძესაც გაუადვილა გადაწყვეტილების მიღება:

— ხვალ თქვენთან მოვა ჩვენი მთავარი ინჟინერი. ამხანაგო ვიქტორ, გთხოვთ, ადგილზე ნახოთ, რა მდგომარეობაა და რითი შეგვიძლია დავეხმაროთ ამ ყმაწვილებს.

— ბატონი ბრძანდებით, — ასეთნაირად თქვა მთავარმა ინჟინერმა, რომ იგრძნობოდა, მე კი წავალ, მაგრამ წინასწარ შემიძლია გითხრაო, რომ ამ საქმიდან არაფერი გამოვაო.

ამას გუჯაც მიხვდა და თავმჯდომარეს შეხედა:

— კარგი იქნებოდა, თქვენც რომ მოსულიყავით.

გორდაძე უკვე გრძნობდა, ეს ნათელსახიანი, ცისფერთვალა ბიჭი იყო ამ საქმის მოთავე, პირდაპირ შეხედა მას და უთხრა:

— ვეცდები, მოვიდე. — მაგრამ შეატყო, რომ ასეთმა დაპირებამ არ დააკმაყოფილა იგი და დაუმატა: — ნამდვილად მოვალ.

დათუნამაც ამოიღო ხმა:

— ჯობს, რომ დილით მოხვიდეთ. თქვენ თვითონ ნახავთ, რას დაამსგავსა ტყავის ქარხანამ იქაურობა.

გორდაძემ მაგიდის კალენდარზე რაღაც დაინიშნა და თქვა:

— ხვალ დილით, ათ საათზე.

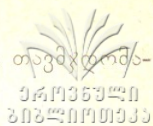
ბიჭები რომ გავიდნენ, გორდაძე კითხვის ნიშნით მიაჩერდა მთავარ ინჟინერს.

— ამ საქმეს ნამდვილად არაფერი ეშველება, პატივცემულო არჩილ. — დაბეჯითებით თქვა მან.

გორდაძე წამოდგა, ფანჯარასთან მივიდა და ქუჩაში გაიხედა, შემდეგ მთავარ ინჟინერს მიუბრუნდა:

— თქვენ ჩემზე დიდი ხანია მუშაობთ ქალაქის საბჭოში. გახსოვთ,

რომ ოდესმე ბავშვების დელეგაცია მოსულიყოს აღმასკომის თავმჯდომარესთან?

— რაღაც არ მაგონდება.

— თანაც ის ბიჭები მართალი არიან.

— რა თქმა უნდა, მაგრამ...

— ერთი სიტყვით, ზვალ ერთად მივალთ მათთან და იქ გავარკვევთ ყველაფერს.

ტელეფონმა დარეკა და საუბარი ამით დამთავრდა.

* * *

ქალაქის საბჭოდან დილის ათ საათზე უნდა მოსულიყვნენ, მაგრამ ბიჭებმა გაცილებით ადრე მოიყარეს თავი ცაცხვთან.

— ნამდვილად მოვლენ? — უკვე მერამდენედ ეკითხებოდნენ დელეგატებს.

გუჯა ირწმუნებოდა, აუცილებლადო. აჩიკო და დათუნა ეჭვობდნენ — მთავარ ინჟინერს გამოუშვებსო. ქამილი და თენგო ამ აზრს არ იზიარებდნენ, რაკი დავპირდა და თანაც კალენდარზე დაიწერა, ნამდვილად ორივე მოვაო.

ის კი არავინ დაიჯერა, რომ თავმჯდომარის მაგიდაზე საკუთარი თვალით ვნახეთ მინის ქვეშ ამოდებული ფეხბურთის პირველობის გათამაშების კალენდარიო.

გასპარა დაზვერვაზე გაგზავნეს. როგორც კი მოჰკრავდა თვალს ტყავის ქარხნის მანქანას, მაშინვე უნდა ეცნობებინა. ძალიან უნდოდათ თავმჯდომარის აქ ყოფნას დამთხვევოდა მანქანის გამოჩენა. თუმცა გასპარა ირწმუნებოდა, სერიოზულ ცოტა ხნით შევაჩერებ. ოღონდ თავმჯდომარე მოვიდესო.

აჩიკო წამდაუწუმ დასცქეროდა საათს. ათი სრულდებოდა.

ცქვიტამ თვალები დახუჭა, ორივე ხელი ჰიპნოზიტორივით გაიშვირა წინ და მარჩიელობა დაიწყო; ერთმანეთს ახვედრებდა საჩვენებელ თითებს და თავისთვის ბუტბუტებდა:

— მოვა, არ მოვა...

სამჯერ დაუპირასპირა ერთმანეთს თითები, ორჯერ ააცილა, მაგრამ მაინც დაბეჯითებით თქვა:

— ნამდვილად მოვა.

— ათი საათია, — გამოაცხადა აჩიკომ.

— სწორია შენი საათი? — ყოველი შემთხვევისათვის დაინტერესდა ვიტკა.

— ამ დილით რადიოზე გავასწორე.

ცქვიტას დაავიწყდა, ერთი წუთის უკან მარჯაელობით რომ დაამტკიცა, თავმჯდომარე ნამდვილად მოვაო და იკითხა:

— რომ არ მოვიდეს?

გუჯამ სწრაფად მიუგო:

— ისევ მივაკითხავთ.

— თერთმეტის შვიდი წუთია, — კვლავ გამოაცხადა აჩიკომ.

დათუნას გული მოუვიდა:

— შენც ერთი, რა გააჭირე საქმე, ამდენი საათია, იმდენი წუთია! რადიო ხომ არა ხარ? კაცი ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარეა. რა იცი, რამ შეაყვანა? შენსავით უსაქმო ხომ არაა! დღეს არ მოვა, ხვალ მოვა. არადა, გუჯა მართალია, ისევ მივაკითხავთ.

— ტელეფონით ხომ არ დავურეკოთ, — მორიდებით თქვა ქამილმა.

— გაღირსებენ ტელეფონის დადგმას! — თანდათან ჰკარგავდა მოთმინებას გუჯა და ამ გახსენებაზე გულის მოსაფხანად კავშირგაბმულობის მუშაეებს მიწვდა: — ძველ ბინაში ტელეფონი გვქონდა. არ დააყენეს საშველი მის გადმოყვანას. ცეცხლი რომ გაგიჩნდეს ან სასწრაფო დახმარება დაგჭირდეს, ფეხით უნდა ჩააკითხო.

— ჩვენც ასე გვპირდებიან, — დაეთანხმა კოტე ბარაბაძე, — ძველ ბინაზე ჩვენც გვქონდა ტელეფონი.

— ესეც უნდა ვუთხრაოთ თავმჯდომარეს, — მოისაზრა ცქვიტამ.

— ერთი მოვიდეს ჯერ, — ჩაილაპარაკა აჩიკომ. საათზე დაიხედა, მაგრამ ხმამაღლა არ უთქვამს, რომ თერთმეტის ნახევარს აღარაფერი აკლდა.

— მართლა, ამას წინათ გასტრონომთან ავტომატი დადგეს, — მოაგონდა ვიტკას, — იქიდან დავრეკოთ.

— სწორია, მეც ვნახე, — თქვა დათუნამ. — ტელეფონის ნომერი რომ არ ვიცით?

— მაგის გაგებას რა უნდა, ბიჭო, ცნობათა ბიუროს ვკითხავთ. — ვიტკამ ჯიბეებში ჩაიყო ხელი. — ორკაპიკიანებია საჭირო.

სხვებმაც მოიჩხრიკეს ჯიბეები, სამი ორკაპიკიანი შეაგროვეს და გუჯას გადასცეს.

— კარგი, დავრეკოთ, — თქვა მან და წამოდგა, მაგრამ ამ დროს შემოესმათ:

— მოდიან, მოდიან!..

ეზოში თენგო მორბოდა კისრისტეხით. არავის დაუნახავს, როდის გაძვრა ეს ეშმაკის ფეხი. ქუჩაში დარაჯობდა, ალბათ.

— მოვიდნენ! — მიიჭრა ბიჭებთან გულამოვარდნილი თენგო.

მისთვის აღარაფერი უკითხავთ, რადგან ეზოში უკვე მოაბიჯებდნენ არჩილ გორდაძე და ქალაქის საბჭოს მთავარი ინჟინერი ვიტტორ გოგუა. ქუჩაში ნახევრად მოჩანდა ლურჯი „ვოლგა“.

— გამარჯობათ, — მიესალმა ბიჭებს გორდაძე.
გოგუამ თავი დაიქნია და შორიასლრ შეჩერდა.
გორდაძემ საათს დახედა:

— ცოტა შეგვაგვიანდა. — თვალეებით მოძებნა გუჯა და სხვა დღეღვა-
ტები, ჯალალოვების ძველი სახლი შეათვალიერა: — კიდევ ცოცხალია ეს
სახლი?! — მერე ქამილს მიმართა: — როგორ ცხოვრობს ხასანი, ხომ არ მო-
ხუცდა?

— ცოტათი, — მიუგო ქამილმა და თავისი ბინისაკენ გაიხედა. წუხელ
უამბო ბაბუას, ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარესთან რომ იყვნენ, რომ თავმ-
ჯდომარეს ახსოვს ხასან ჯალალოვი. ძალიან გაეხარდა მოხუცს. ამ დღით
ცოტა შეუძლოდ იყო, თორემ ეზოში უნდოდა შეგებებოდა გორდაძეს.
ვერანდაზე მაინც გამოსულა, შუბლზე ხელი მიუჩრდილებია, ბებრულ
თვალეებს ძალას ატანს, რომ გაარჩიოს, რა ხდება ცაცხვთან.

აქაურ მობინადრეთაგან უმეტესობა იცნობს არჩილ გორდაძეს. ბევრი
პირადად იყო ნამყოფი მასთან; ვერანდებზე, ფანჯრებზე გამოჩნდნენ
ცნობისმოყვარენი; უკვირდათ, რა საქმე უნდა ჰქონოდა ქალაქის საბჭოს
თავმჯდომარეს და მთავარ ინჟინერს მათი ეზოს ბავშვებთან.

ყველაზე ადრე მაინც მინადორამ იყნოსა ახალი ამბავი, აივანზე გამო-
გომანდა და მიმინოს მხერით გაირინდა. გულზე სკდებოდა, რომ არ ესმო-
და, რაზე საუბრობდნენ ასე გაცხარებით გორდაძე და „ქვეყნის დამაქციე-
რი“ ბიჭები.

— ყველაფერი ნათელია, — თქვა გორდაძემ, როცა იქაურობა რიგია-
ნად შეათვალიერა.

— აკი გეუბნებოდით, პატივცემულო არჩილ, — მაშინვე მიეშველა
ვიქტორ გოგუა, — კვარტალი თავიდანვე ისეთიარადაა დაგეგმილი, რომ
იმ ადგილზე მეოთხე კორპუსი უნდა აშენდეს. აქამდე უნდა დაწყებულიყო
მშენებლობა, მაგრამ, მოგესხენებათ, წლევანდელ ბიუჯეტში ვერ ჩავეტი-
ეთ.

ბიჭები ახმაურდნენ, საკუთარ ეზოში ისინი უფრო თამამად გრძნობ-
დნენ თავს. ჯერ ჩუმ-ჩუმად, მერე უფრო ხმამაღლა ალაპარაკდნენ:

— ჩვენთვის არავინ ფიქრობს!

— მარტო გაზეთებში წერენ ამაზე, საქმით არაფერი კეთდება!

— უნგრეთში ყველა ეზოში სტადიონია!

— ჩვენ არაფერს ვითხოვთ, თვითონ ავაშენებთ!

— თქვენ მხოლოდ ადგილი გამოგვიყავით!

გორდაძე უსმენდა მათ და თავისი ბავშვობა აგონდებოდა: ისიც
გარეუბანში იზრდებოდა; რა დასამალავია, მაშინ გასაქანი მეტი იყო და
გასართობიც მეტი ჰქონდათ ბიჭებს, აკრძალულიც და ნებადართულიც:
კუთხედავობა და რიკტაფელა, კოჭობანა და ლახტი, გრძელი ვირი და

მოკლე ვირი, პაერში „გველების“ გაშვება... რიტაფელას თამაში ისე გაი-
ტაცებდა ხოლმე, რომ მათი უბნიდან ქალაქის მაშინდელ ცენტრში წაი-
ოდნენ. რომელიმე კინოფილმის ფირის შოვა მთელ პრობლემას წარმოად-
გენდა და, თუ ვინმე ბედნიერი თუნდაც ნაგლეჯს იშოვნინდა, ერთი თავის
მტკრევა იყო იმის დასადგენად, თუ რომელი ფილმიდან იყო იგი. კამფეტ-
ზე მეტად სურათიანი ქალაქი ფასობდა, რომელშიც ის კამფეტი იყო გა-
ხვეული. ახლაც ახსოვს, მაქს ლინდერის კინოკაღრში ათი ცალი საგულდა-
გულოდ დაუთოებელი კამფეტის გასახვევი ქალაქი მისცეს... იყო რა-
ღაც ძალზე საინტერესო და პოეტური ამ ბავშვურ ანცობაში. უდავოა, მას
შემდეგ მოზარდის ბუნება შეიცვალა, უფრო ხელმისაწვდომი გახდა კი-
ნოც, თეატრიც, რადიოც. მის დროს სამ-ოთხ საათამდე იტეხდნენ ძილს,
რომ მაშინდელ პრიმიტიულ რადიომიმღებში ჯახის რიტმი გამოეჭირათ და
მეორე დღეს, უძილობით თვალდაწითლებულნი, მაგრამ ბედნიერნი, დი-
დი ამბით ჰყვებოდნენ სკოლაში ამაზე. ახლა კი ამ ახალ სახლებზე ტელე-
კოშკის აშენებამდე დაუდგამთ ანტენები და რამდენიმე ამათგანი, ალბათ,
ცისფერ ეკრანზე მთელი ქვეყნის ამბებს ისმენს და ხედავს. მაგრამ ბავ-
შეები ყოველ დროში ბავშვებად რჩებიან და ყველაფერს მაინც ბურთის
თამაში ურჩევენიათ. მაგრამ სად უნდა გაინავარდონ ლაღად და უშიშრად,
როცა ქალაქში ერთადერთი სტადიონია? ამაზე ნამდვილად უნდა იმსჯე-
ლონ აღმასკომის უახლოეს სხდომაზე. ეს მომავალში; ახლა კი რა გინდა
უთხრა ამ ჩახმახივით შემართულ ონავრებს, თვალანთებული რომ შე-
მოგცქერიან პასუხის მოლოდინში?

ვიქტორ გოგუა, ჯერჯერობით, თვითონ უმკლავდებოდა ბიჭების შე-
მოტევას, დაყვავებით ცდილობდა მათს დაშოშმინებას:

— კარგით ახლა, ნუ ატყდი... სხვა ადგილს გამოვნახეთ... არაა აუ-
ცილებელი ფეხბურთის თამაში, მაგიდის ჩოგბურთიც გამოდგება გასარ-
თობად.

ამასობაში სახლმმართველი გერონტი ბუაძე გამოჩნდა საიდანაც.
ალბათ, ვინმემ აცნობა მის მიკრორაიონში უფროსების გამოჩენა და წამსვე
აქეთკენ გამოექანა. ამ დილით გადაკვრა მოესწრო და, თავი რომ არ გაეცა.
მოშორებით გაჩერება ამჯობინა, თანაც სიტუაციაში გარკვევას ცდილობდა,
მე ხომ არ მიჩივის ვინმეო.

გუჯამ თვალი მოჰკრა, გასპარა მორბოდა მათკენ.

— გამოჩნდა! ... — აცნობა მან ბიჭებს.

— სერიოჟა?

— ჰო.

აჩიკომ გორდაძის გასაგონად ჩაილაპარაკა:

— აგერ ტყავის ქარხნის მანქანა მოგვადგა საჩუქრით.

დათუნამ გოგუას უთხრა:

— ერთი იმასაც ვნახავთ, იქ აშენებულ სახლს ნავგის საფუძველი როგორ გაუძლებს.

— აბა, წავიდეთ, — თქვა გორდაძემ და იქითკენ გაემართა. გუგუშა მოშორებით გაჰყვა. ყველაზე ბოლოს სახლმმართველი გერონტი მიდიოდა, ცდილობდა მტკიცედ გადაეღვა ნაბიჯები.

სერიოჟა ასატრიანმა მაშინვე იცნო ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარე, მანქანის დაცლა არც უფიქრია, კაბინიდან გადმოვიდა.

გორდაძემ თვალი მოავლო იქაურობას, უკმაყოფილოდ გააქნია თავი, რაღაც უთხრა მთავარ ინჟინერს. გერონტი ბუაძე შეეცადა მასაც უკმაყოფილება გამოეხატა სახეზე, თითქოს ისიც პირველად ხედავდა სანაგვედ გადაქცეულ მინდორს.

— ხშირად მოგაქვთ ეს ნაგავი? — ჰკითხა გორდაძემ შოფერს.

— ყოველდღე, უფროსო, — არ დამალა სერიოჟამ.

— დღეიდან აქეთკენ პირს აღარ იზამ.

— მესმის, უფროსო, — სიხარულით დაეთანხმა სერიოჟა.

— შენს დირექტორს კი გადაეცე, რომ ქალაქის საბჭოში გამოიაროს.

— გადავცემ, უფროსო. — სერიოჟა წასვლას არ ჩქარობდა. — ისე, რომ იცოდეთ, უფროსო, ამ ბიჭებს ძალიან კარგი საქმე გადაუწყვეტიათ. თუკი თქვენი ნებართვაც იქნება, სერიოჟა ასატრიანი მოკვდეს, თუ დახმარება მივაკლო. მიმსახურონ ჩემი მანქანით.

— კარგი, კარგი, ამაზე მოვილაპარაკებთ, — უკმაყოფილოდ შეაწყვეტინა გოგუშამ. — ახლა კი წადი.

სერიოჟამ ბიჭებს თვალი ჩაუტკრა, მანქანაში ჩაჯდა და წავიდა.

— ახლა კი მომისმინეთ, რას გეტყვით, — თქვა გორდაძემ და უმაღლეს მოქმედებას ბიჭების რკალში. გერონტი კვლავ დისტანციას იჭერდა. — თქვენ რომ აქ სტადიონის მოწყობა განიზრახეთ, ეს მეტად კარგი და მისასალმებელია. ამაზე, უპირველეს ყოვლისა, ჩვენ უნდა გვეფიქრა და მდლობელი ვართ, რომ შეგვახსენეთ. მაგრამ დამერწმუნეთ, ბიჭებო, რომ აქ სტადიონის მოწყობა მართლაც შეუძლებელია აი, თქვენ თვითონ შეხედეთ, სამი კორპუსი უკვე აგებულია: კვარტალი რომ შეიკრას და არქიტექტურული ანსამბლი არ დაირღვეს, აქ აუცილებლად უნდა აიგოს კიდევ ერთი საცხოვრებელი სახლი. ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, თქვენ შეგნებული ბიჭები ხართ და დამეთანხმებით, რომ საცხოვრებელი სახლი სტადიონზე უფრო საჭიროა. განა სასიხარულო არაა, რომ გაისად ამ დროს აი, აქ ას ოჯახს მაინც შევასახლებთ ახალ ბინებში?

ბიჭები ყურჩამოყრილი იდგნენ. მათ ახლა არც ახალი ბინები ახარებდათ და არც მომავალი მეზობლები, არც ის, რომ ტყავის ქარხანას ბოლოს მაინც აჯობებს და აქ ნაგავს აღარ მოიტანდნენ.

გორდაძე ცდილობდა ხასიათზე მოეყვანა ბიჭები:

— პატიოსან სიტყვას გაძლევთ, რომ ჩვენ საგანგებოდ ვიმსჯელებთ ქალაქში სპორტული მოედნებისა და სტადიონების მშენებლობაზე. ჩვენ უნდა შევხვედეთ, რომ თქვენი ეზოს ბავშვები გამოვიდნენ ამ საქმის მართვაშიც. საქმესაც მოგცემთ. თქვენს უბანში რომელიმე სხვა ადგილს შევარჩევთ სტადიონისათვის. თვითონ მიიღებთ მონაწილეობას მის მშენებლობაში.

— ეს როდის იქნება! — ჩაილაპარაკა აჩიკომ და პროტესტის ნიშნად განზე გადგა.

სხვებიც ბუზღუნით შემოეფანტნენ გორდაძეს. გუჯა ხედავდა, რომ საქმე წაგებული იყო და ხმას აღარ იღებდა.

ვიქტორ გოგუა ამოუდგა გვერდში გორდაძეს, ხმადაბლა ჩაულაპარაკა:

— იქნება დავრთოთ ნება... მომავალ წლამდე მშენებლობა მაინც არ დაიწყება. ამ ზაფხულში გაირთონ თავი, სტადიონიც მოაწყონ და ბურთიც, ითამაშონ. მერე მოყირჭდებათ და თვითონ ჩამოეთხოვიან.

გორდაძემ მკაცრად შეხედა მთავარ ინჟინერს:

— აჯობებდა, რაიმე უფრო ჰკვიანური მოგეფიქრებინა! ისღა გვაკლია, ბავშვები ვატყუოთ. — გაფანტულ ბიჭებს გასძახა: — აქეთ მოიწით, რაღაც მოვიფიქრე, დარწმუნებული ვარ, მოგეწონებათ.

იმედმოცემული ბიჭები ისევ შემოეხვივნენ გორდაძეს:

— აბა, ერთი წუთით წარმოიდგინეთ თქვენი ეზო მას შემდეგ, როცა აი, ამ ადგილზე მეოთხე კორპუსი აშენდება. მაგრამ არა ისეთი, როგორიც ახლაა. წარმოიდგინეთ იგი კეთილმოწყობილი, გასუფთავებული, ხოლო შუა ეზოში — სპორტული მოედანი. რა თქმა უნდა, სტადიონი აქ არ დაეტევას; მეზობლებიც არ დაგანებებენ, რომ ყოველდღე უმსხვრიოთ ფანჯრები; აქ იქნება სპორტული მოედანი, სადაც ითამაშებთ ფრენბურთს, კალათბურთს, მაგიდის ჩოგბურთს, ბადმინტონს; თავისი კუთხე ექნებათ პატარებსაც...

გორდაძე თვითონვე გაიტაცა ოცნებით წარმოდგენილმა ეზომ, თან ყურადღებით აკვირდებოდა ბიჭებს, რომელთა თვალებში ისევ გაღვივდა ცნობისმოყვარეობის ნაპერწკალი. ყველაზე უფრო მათი მეთაურის აზრი აინტერესებდა; თანდათან გუჯას სახეც რომ განათდა, კიდევ უფრო გათამამდა და ახლა ბავშვებთან ერთად თვითონაც ხედავდა ეზოს, რომლითაც დიდებიც კმაყოფილი იქნებოდნენ და პატარებიც.

— განა უფრო საინტერესო არაა ასეთი მოედნის მოწყობა? მერე კიდევ, გოგონებმა რა დააშავეს? ისინი არ ცხოვრობენ თქვენს ეზოში?

— რამდენიც გინდათ!... — ჩაილაპარაკა დათუნამ და მალულად გადახედა გუჯას, როგორ მოსწონს მოულოდნელად შემოთავაზებული გეგმა. გორდაძე განაგრძობდა:

— თუ ღონე გერჩით, ასეთი სპორტული მოედნის მოწყობას შრომატყვეტი უნდა, უნარიც...

— და ფულიც, — ჩაუბრუნა აჩიკომ. იგი აშკარად უკმაყოფილო იყო საქმის ასეთი შებრუნებით.

— რა თქმა უნდა, უფულოდ ეს არ გაკეთდება. — სწრაფად მიუგო გორდაძემ. — ამ მხრივ ჩვენ დაგეხმარებით. თქვენს სახლმმართველობას დავავალებთ...

— აქ განლაგართ, ბატონო... — „სახლმმართველობის“ გაგონებაზე ნაბიჯი წინ წადგა და ჯარისკაცივით გაიჭიმა გერონტი ბუაძე.

— ჰოდა, ძალიან კარგი, რაკი თქვენც აქა ხართ. — გადახედა გორდაძემ ბუაძეს. — თქვენი ეზოს ბიჭებმა კარგი საქმე ითავეს და ხელი უნდა შეუწყოთ.

— აუცილებლად! — კიდეც უფრო დაგრძელდა სახლმმართველი.

— უფროსებიც ჩარიეთ ამ საქმეში, მოელაპარაკეთ მობინადრეებს. ვეფიქრობ, წინააღმდეგ არავინ წავა.

— რა თქმა უნდა, — მაშინვე დაეთანხმა ბუაძე.

ვიტკამ მხარი წაჰკრა გუჯას:

— ჩვენი სახლმმართველი ყველაფერზე თავს რომ უკრავს, მისი ნებართვით საქათმეები რომ დადგეს შუა ეზოში ზოგიერთებმა, იმას რას უპირებს?

გუჯამ გაიფიქრა, რომ ეს საქმეც ახლავე უნდა მოეგვარებინათ და ვიტკას ნათქვამი ხმამაღლა გაიმეორა.

სახლმმართველს ოხშივარი აუვარდა პირ-სახეზე და საბოლოოდ გამოფხიზლდა, თავის მართლებას მოჰყვა:

— დროებით დავრთე, ბატონო, ნება... მოგეხსენებათ, ახალ ბინებში შესვლა. ყველას აღნიშვნა უნდა; ქართველები ვართ, პურ-მარილი, პატივისცემა. მტერ-მოყვარე... ხვალვე ავალებინებ სუყველას.

— მინადორასაც? — შეაპარა ცქვიტამ.

— მინადორა ვინ ყოფილა! — იტკიცა ბუაძემ. — კანონი კანონია!

— ისიც დროებითაა? — გუჯამ ხელი შუა ეზოსაკენ გაიშვირა. — ყველაფერი გამზადებულია გარაჟის ასაშენებლად.

— ვინ აშენებს იქ გარაჟს? — დაეკითხა გორდაძემ სახლმმართველს.

— სილოვან ბაღდავაძე, პატივცემულო, „ობტობაკალეიაში“ რომ მუშაობს, — აიწურა ბუაძე.

— მერე, ნებართვა აქვს? ვის გაუგონია შუა ეზოში გარაჟის აშენება!

— რა მოგახსენოთ, პატივცემულო!... პასუხისმგებელი ამხანაგია და ისე როგორ იკადრებდა, რომ უნებართვოდ...

ვიტკამ ცეცხლს ნავთი შეუყეთა:

— ნებართვა კი არა, სულ ამ მშენებლობიდან მოპარული მასალებითაა დამზადებული ის ბრიკეტები.

გორდაძე მთავარ ინჟინერს მიუბრუნდა:

— ამხანაგო ვიქტორ, გაარკვეით ეს ამბავი. რაღაც ძალიან გახშირდა გარაყების უნებართვოდ აშენება; აშენებენ, ვისაც სად მოეპრიანება! — შემდეგ ბუაძეს უთხრა: — სამი დღის ვადა მიეცით ყველას. ჯალალოვების სახლისას რას შვრებით? — გორდაძემ თვალით მონახა ქამილი: — კიდევ ვერ ელევა ხასანი თავის სახლს?

გუჯამ თქვა:

— საწყობად ხმარობენ მშენებლები. მეოთხე კორპუსისთვისაც გამოიყენებენ. ჩვენც გამოგვადგება. ხელს მაინც არ შეგვიშლის, განაპირასაა.

გუჯას პასუხით გორდაძე მიხვდა, რომ მისი წინადადება ბიჭებმა მიიღეს. ყოველ შემთხვევაში, მეთაური თანახმა იყო. ახლა ცოტა ხნით მარტო უნდა დაეტოვებინა ისინი, რომ თავისუფლად ემსჯელათ, ეკამათათ. ამიტომ ახლა წასვლა ჯობდა.

— ერთი სიტყვით, თქვენ მოილაპარაკეთ და, რასაც გადაწყვეტთ, შემატყობინეთ. გინდათ, მოდით, გინდათ, ტელეფონით დამირეკეთ. — გორდაძემ გულის ჯიბიდან ბლოკნოტი და კალმისტარი ამოიღო, რაღაც დაწერა, ის ფურცელი ამოხია და გუჯას გაუწოდა: — აი, ტელეფონის ნომერი.

ბუაძემ მანქანამდე მიაცილა თავმჯდომარე და მთავარი ინჟინერი. გორდაძე რაღაცას ეუბნებოდა მას. სახლმმართველი თავს უქნევდა. მანქანა რომ წავიდა, ეზოში შემობრუნდა, მაგრამ მიხვდა, ცაცხვის ქვეშ შეკრებილ ბიჭებთან შეხვედრა კარგს არაფერს უქადდა და გაცლა ამჯობინა.

ცაცხვთან რომ დაბრუნდნენ, გუჯამ ჰკითხა ბიჭებს:

— რა ვქნათ?

ყველას, რა თქმა უნდა, ცქვიტამ დაასწრო:

— რა უნდა ვქნათ? დღესვე შევუდგეთ საქმეს.

— დღესვე! — ჩაიციხა აჩიკომ. — მიდი ერთი და წაეკარე მინდორას საქთმეს, ან ბაღდავადის ბრიკეტებს. ვნახავ, ცოცხალი ვინ გაასწრებს.

— ზომ გაიგონე, თავმჯდომარემ სამი დღის ვადა მისცა ჩვენს სახლმმართველს.

— მაგას ვნახავთ, — ჩაილაპარაკა აჩიკომ, თენგოს ბურთი გამოართვა და თავით აათამაშა.

— ვთქვათ, ყველაფერი ეს მოგვარდა. მთავარია, ჩვენ მოვილაპარაკოთ: გავაკეთებთ თუ არა ეზოს სპორტულ მოედანს, — თქვა გუჯამ.

ნელ-ნელა ალაპარაკდნენ:

— გავაკეთებთ.

— არაა ადვილი საქმე.

— ხვალვე დავიწყოთ.

— ვერ მოვერევით.

— ახლა უკან რომ დავიხიოთ, სირცხვილია.

აზრი ორად გაიყო. პირველი ალტყინება ბურთის თამაშის სურვილმა გამოიწვია, ადვილი მოეჩვენათ სტადიონის მოწყობა. მაგრამ მოულოდნელად გატაცება საქმედ იქცა, ხვალ-ზეგ ბურთაობის პერსპექტივამ დიდი ხნით უკან გადაიწია და თავდაპირველი ერთსულოვნებაც განელდა.

აჩიკო ხმას არ იღებდა, კვლავ ბურთს აწვალავდა, მაგრამ გუჯა გრძნობდა, ყველაზე უფრო მას არ ეპიტნავა თავმჯდომარის შემოთავაზებული იდეა და, ალბათ, სხვებზე უფრო მისი მოდრეკა გაჭირდებოდა. აჩიკოს კი დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა ეზოს ბიჭებში თავისი ღონითა და ფეხბურთის თამაშით. ამიტომ გუჯამ პირდაპირ მას მიმართა:

— აჩიკო, როგორ მოვიქცეთ?

აჩიკომ ბურთი თენგოს გაუგორა და წამოდგა.

— რა ვიცი... ვნახოთ... — გაურკვეველად თქვა და წასვლა დააპირა.

— მოიცა! — მიადახა გუჯამ. — მიკიბულ-მოკიბული ლაპარაკი არ გვარგებს. ახლავე უნდა გადავწყვიტოთ, ვკიდებთ ამ საქმეს ხელს თუ არა. აჩიკოს არაფერი უთქვამს, თვალით მოძებნა ვიტყა და უთხრა:

— წადი, შენი ბურთი მოიტანე.

ვიტყამ მზერა მოარიდა გუჯას, წამოდგა და ზანტად გაემართა თავისი ბინისაკენ.

დათუნამ იფეთქა:

— რასაც ახლა შენ აკეთებ, ქვეშიდან გამოსვლაა და მეტი არაფერი. აჩიკომ შეუბღვირა:

— არა, ბიჭო, რაღაც ორი თვე დასვენება მაქვს და მიწის თხრას მივაკლავ თავს.

— არც სწავლის დროს იკლავდი შენ თავს, — მოაგონა კოტე ბარბაქემ. ისინი ერთად სწავლობდნენ.

— რა გააჭირეთ საქმე! — გული მოუვიდა აჩიკოს. — ააშენეთ, რაც გინდათ და ითამაშეთ, რაც მოგესურვებათ. მე ჩამომეტხოვეთ.

— შენ... — ბრაზი მოაწვა გუჯას, — შენ მშიშარა ხარ!

— რა?!.. — აჩიკომ წარბები შეიკრა და გუჯასაკენ გაემართა.

გუჯა გაფითრდა, მაგრამ უკან არ დაუხევია. აჩიკო ზედ მიადგა, თვალთ ვაზომა იგი და უცებ დამცინავად გაიღიმა:

— აა, ახლა მივხვდი, რატომ არ გინდა სტადიონის აშენება! შენ, საერთოდ, იცი რაა ფეხბურთი? ოდესმე გაგვიკრავს ბურთისათვის ფეხი? ა? — აჩიკომ გამარჯვებული მზერა მოავლო ბიჭებს: — ამისთვის ხომ სულერთია, ბურთს ითამაშებს ბიჭებთან თუ ბადმინტონს — გოგონებთან.

უხერხული სიჩუმე ჩამოწვა. მართლაც არავის უნახავს, რომ გუჯას ბურთი ეთამაშოს ეზოში. არა, ფეხბურთი ნამდვილად უყვარს, ტელევიზორიც

იმიტომ დაიდგა სხვებზე ადრე, მაგრამ საინტერესოა, თვითონ რა მოხდა!

ამ დროს ვიტყვამ ბურთიც გამოიტანა და აჩიკო მისკენ გაქანდა.
დათუნამ მიადახა:

— გვინახავს ჩვენც შენზე უკეთესი ფეხბურთელები!

— დაგავიწყდა, ფინალში რომ გაპამპულა მესამე სკოლის მცველმა?

— მოაგონა ცქვიტამ.

— არა, ფეხბურთის თამაში ნამდვილად იცის, — არ დაეთანხმა თენ-გო.

— კარგი ერთი, — ხელი ჩაიქნია კოტემ. — მაგან ყველაფერი თავისთვის იცის, სკოლაშიც ასეთია, ფეხბურთის გუნდშიც. სულ თვითონ უნდა გოლის გატანა. არავის არ მიაწოდებს ბურთს. რამდენჯერ წაგვიგია მაგის გულისთვის.

— მართლაც რას ჩააცივდით აჩიკოს, — ჩაერია საქმეში გასპარა. — ჩვენც ვეყოფით ამ საქმეს.

— მართალია, — კვერი დაუკრა ქამილმა.

— საიდან დავიწყოთ, გუჯა? — ჰკითხა დათუნამ.

— საიდან? — გუჯა დაფიქრდა. — იცით, საიდან? დავიწყოთ იქიდან, რომ ამ საქმეში ჩავაბათ ჩვენი ეზოს ყველა ბიჭი. რა თქმა უნდა, ვისაც სურვილი აქვს. უნდა ჩამოვიაროთ ბინები. აქ სამივე კორპუსიდან ვართ არა? ჩვენს სახლს მე და თენგო ავიღებთ. პირველ კორპუსს ქამილი და დათუნა შემოივლიან. მეორეს — გასპარა და ცქვიტა. შეგადგენთ სიებს და სალამოსათვის აქ დავიბარებთ ყველა მსურველს.

ბიჭები დაიშალნენ. ცქვიტა, გუჯა და თენგო ერთად მიაბიჯებდნენ. მოულოდნელად ბურთი გამოგორდა მათკენ, ცქვიტას ფეხზე მოხვდა და შეჩერდა.

მობურთავეები მიჩერებოდნენ, ელოდნენ, როდის დაუბრუნებდა ცქვიტა ბურთს. აჩიკომ დაუძახა კიდეც:

— მოაწოდე, რაღას უყურებ?

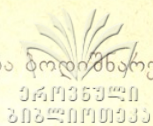
ცქვიტამ უხმოდ აუარა გვერდი ბურთს და განაგრძო გზა. გულმოსულმა აჩიკომ ერთ პატარა ბიჭს შეუძახა და ბურთის მოსატანად გააქცია.

* * *

გავიდა ერთი თვე. ამაშუკელების ბინაში ტევა არ იყო. ტელევიზორისა და სერვანტის გარდა დედა-შვილმა ყველაფერი გაიტანა სასტუმრო ოთახიდან, მეზობლებში სკამები ჩამოინათხოვრეს, მაგრამ რვა საათისათვის დასაჯდომი კი არა, დასადგომი ადგილიც კი არ იყო ოთახში.

უფროსები ჭარბობდნენ. ეს სავსებით ბუნებრივი იყო. თითო ბავშვს

დედა და მამა, ზოგიერთს ბებია და დედა მოჰყვებოდნენ და ბოდიშსაც
ვი ღიმილით შემოდიდოდნენ ოთახში:

— რაღაცა ჩვენს ბავშვებზე იქნება ტელევიზორშიო.

— რავა გამოიჩინეს თავი საქვეყნოდ, უყურე შენ!

— მართლა იქნებიან ტელევიზორში, თუ ხუმრობაა, კაცო!

რვა საათს ხუთიოდე წუთი აკლდა, გუჯა ვერანდაზე რომ გავიდა, ცას
ახედა, ამინდი ხომ არ ფუჭდებოდა. ეზოს მოავლო თვალი. როგორ შეიცვა-
ლა აქაურობა ამ ერთ თვეში! ფრენბურთის მოედანი ოთახის იატაკივითაა
მოწმენდილი. ცქვიტამ ფეხიკი კი არ დააკარებინა არავის, ჯერჯერობით
მხოლოდ ორი ბოძია აღმართული. ბადეს ხვალ დილით გაკიდებენ. სიფრ-
თხილეს თავი არ ტკივა. პინგ-პონგის მაგიდა უკვე დგას, მაგრამ ბრეზენტია
ზედ გადაფარებული. ერთი კუთხე პატარებისაა, მეორე — პენსიონერე-
ბის...

მოგუგუნე ოთახში რომ დაბრუნდა, ცქვიტამ ნახევარი სკამი გაათავი-
სუფლა და ხელით ანიშნა, ჩემთან ჩამოჯექიო.

— ჩუმად, იწყება! — დაიძახა დათუნამ.

მოგუგუნე ოთახი დაცხრა, დაწყნარდა, სმენად გადაიქცა.

ერთხანს მხოლოდ ჩურჩული ისმოდა:

— თავი გასწი, ბიჭო!

— ცოტა იქით მიიწი!

— ნუ მეფარები.

ცისფერ ეკრანზე ლამაზი ქალის სახე გამოჩნდა. მან ღიმილით მოუ-
ლოცა ადგილობრივ ტელემაყურებლებს მათი ტელეკომპის ჩართვა საერ-
თო ქსელში და თქვა, ახლა გთავაზობთ თქვენი ქალაქისადმი მიძღვნილ
გადაცემასო.

გაისმა მუსიკის ნაზი მელოდია და ეკრანზე გაცურდა მშობლიური
ქალაქის ნაცნობი ხედები: ქუჩები, მოედნები, შენობები...

ოთახი აგუგუნდა. ვერც დიდები და ვერც პატარები აღტაცებას ვერ
მაღავდნენ:

— ჩვენი პარკი, კაცო!

— თეატრის შენობა, იცანი?

— გორკის ქუჩა!

— შალიკო, თქვენი საავადმყოფო!

— ფოსტას ხედავთ?

ვიღაც აღელდა და ასანთს გაჰკრა პაპიროსის მოსაყიდებლად, მაგ-
რამ ყველა მხრიდან წამოუძახეს:

— პაპიროსი არ მოწიოთ, ისედაც ძლივს ვითქვამთ სულს!

დიქტორმა დაწვრილებით გააცნო ტელემაყურებლებს ქალაქის
მშრომელთა წარმატებები, მოწინავე აღამიანთა საქმეები...

— აგერ მე არ ვარ, კაცო! — აყვირდა ვილაც. — ჩვენთან იყვნენ ქალ-
ხანაში! უყურე შენ!

შემდეგ ბავშვთა საავადმყოფოს პალატები უჩვენეს. პატარა პაციენტ-
ები ილიმებოდნენ და სრულებით არ ჰგვანდნენ ავადმყოფებს.

აი ადგილობრივი თეატრის ერთ-ერთი სპექტაკლიდანაც წარმოადგინეს
პატარა ნაწყვეტი.

დიქტორი ამბობდა:

„— ისე როგორც ყველა ქალაქში, აქაც ცხოვრობენ ბავშვები, რომლე-
ბიც ბეჭითი სწავლის შემდეგ შინაარსიანად და საინტერესოდ ატარებენ
ზაფხულს. ჩვენ მოგიტხოვრობთ ერთი ეზოს ბავშვებზე, მათ საქმეებზე...“

ეკრანზე გამოჩნდა დანავგვიანებული ეზო...

ცქვიტა გაოცდა, მაგრამ მალე მისვდა:

— ჩვენი მეზობელი ეზო არ გადაუღიათ!

დიქტორი: — „ასეთი იყო ეს ეზო ამ თვენახევრის წინათ. მაგრამ
აქაურმა პიონერ-მოსწავლეებმა მოილაპარაკეს და გადაწყვიტეს, რომ საკუ-
თარი ძალებით მოეწყობთ სპორტული მოედანი...“

ეკრანზე: ბავშვები თხრიან მიწას. ეზიდებიან ნაგავს, რგავენ ყვავი-
ლებს... გამოჩნდა ნაცნობი სახეები...

ოთახში ყიჟინი ატყდა:

— კუკური!

— გუჯა!

— მზია!

— ცქვიტა!

— აგერ მე ვარ!

— დათუნას შეხედ!

შემდეგ ფრენბურთის თამაშის მომენტი უჩვენეს.

დიქტორი: — „და ყველაფერი ეს ნორჩმა მშენებლებმა გააკეთეს
უფროსების დახმარებითა და მხარდაჭერით. მაგრამ იყვნენ ისეთებიც, ვი-
საც ბავშვურ ცელქობად, უფრო მეტიც, უწესო საქციელად მიაჩნდათ ყო-
ველივე ეს...“

და უცებ ეკრანზე: მინადორას ხელები გაუშლია და თავისი ბინის ვე-
რანდიდან ქოქოლას აყრის ეზოს ბიჭებს...

— მინადორა! — ერთად აღმოხდა მთელ ოთახს.

— სუ, — მაშინვე გააჩუმეს ერთმანეთი.

უფროსები წინდახედულად მოერიდნენ კომენტარებს, რადგან არ შე-
იძლებოდა, ამდენ ხალხში ვინმე არ გამოჩენილიყო მინადორასთან ამბის
წამლები.

ბავშვებს კი მინადორასი არ ეშინოდათ. მათ აღტაცებას საზღვარი არ

ჰქონდა. ტელევიზორის ჯადოსნური ეკრანი მთელ რესპუბლიკას ატყუებდა და მათ ნახელავს, მოუთხრობდა მათ საქმეებზე...

დიდი მთვარე გადმოჰყურებდა ეზოს, იმდენად დიდი და კაშკაშა, რომ ცაზე არ ჩანდა ვარსკვლავები.

იყო შუალამე და გარშემო ბინებში რიგრიგობით ქრებოდა შუქი.

მაგრამ ეზოს არ აკლდა სინათლე. მთვარე ერეოდა ღამეს. მთვარე მეფობდა ეზოში. მთვარე და სიმყუდროვე.

ცაცხვის ქვეშ ისხდნენ ბიჭები. მათ ილაპარაკეს ყველაფერზე: დღევანდელ ტელეგადაცემასა და ხვალინდელ შეხვედრაზე ფრენბურთში, იმაზეც, მოვიდოდნენ თუ არა ხვალ, მოედნის საზეიმო გახსნაზე, არჩილ გორდაძე და კომკავშირის საქალაქო კომიტეტის მდივანი. და კიდევ ბევრ რამეზე ილაპარაკეს იმ ღამით გორკის ქუჩის ას ოცდამეშვიდე ეზოს ბიჭებმა.

შემდეგ სპორტული გადაცემა მოისმინეს მოსკოვიდან. შუალამე გადავიდა, მაგრამ არავინ ფიქრობდა სახლში წასვლას. დღეს რატომღაც დედებიც არ უხმობენ დასაძინებლად.

ეს იყო მათი ღამე, ხვალინდელი დიდი სიხარულის წინაღამე და ამას გრძნობდნენ მშობლებიც.

მორყეული ონკანიდან წყალი შიშინებდა. გუჯამ გაიფიქრა, რომ ხვალ დილით ნამდვილად შეაკეთებდა იმ ონკანს და ჩართო მუხლებზე დადებული ტრანზისტორი.

მოკლე ტალღაზე რომელიღაც შორეული სადგური გადმოსცემდა ჰეროვან მელოდიას.

ბიჭები დუმდნენ და ისმენდნენ მუსიკას. და თვითელი მათგანი, ალბათ, ფიქრობდა ხვალინდელ დღეზე, იმაზე, თუ რა კარგი ყოფილა, როცა რაღაც დიდსა და სასარგებლოს აკეთებ ამქვეყანაზე.

ჯემალ ჯაყელი წარწერები ქვებზე

(ციკლიდან „ლენინგრადი“)

მე ამ კედლებთან რატომღაც მიმიძიმა
და ეს სიმძიმე ჩადის გულამდე.
მე ახლა ვსუნთქავ ამ ქვების სიბრძნით
და ნევის დუღუნს მივაცურადებ.
აქ, ამ მიწაზე დუმილი იდო,
როგორც ტყვია და როგორც ცხედარი.
ო, ანიჩინის მღუმარე ხილო,
შენი ზვიადი ოთხი მხედარით
გადამატარე ჭალების ნათელს
და იმ წუხილზე დაიწყე რამე, —
როგორ ანთებდნენ გრიგალში სანთელს
ცხრაასი დღე და ცხრაასი ღამე.
მე ამ კედლებთან რატომღაც მიმიძიმა
და ეს სიმძიმე უფრო მეტია...
და „ისაკოვსკის“ გუმბათის ციმციმს
და პეტრე-პავლეს ციხეს სვეტიანს
და ხალხს მოსულს და წასულს ადრიან,
ბავშვს, აკვანში რომ დაბერდა ლამის,
რა სამძიმარი შეეკადრება
ცხრაასი დღის და ცხრაასი ღამის?!
მე ამ კედლებთან რატომღაც მიმიძიმა
და ამ სიმძიმის მიჭირს გამხელა.
მღუმარე ქვებთან რატომღაც მიმიძიმა
და დუმილია, ჰაუ, რამხელა!

არა და არა, არ მკითხოთ რამე,
თუ არ გატყდა და თუ არ გამთელდა,
როგორ გაუძლო ცხრაასი ღამე
აკვნის ბავშვმა და თაფლის სანთელმა
და მოიტანეს საოცარ ნებით
გამოყოლილი ქარსა და გრიგალს.
ო, რა ღუმლით მიმზერენ ქვეები
და ღუმილი ჰგავს კრწანისის იგავს.
და მე ვკითხულობ ქვებზე წარწერას
და ამ კედლებთან იმგვარად მიმძიმს...
დავაჩოქებდი ბედსა და წერას
და ვიცხოვრებდი ამ ქვების სიბრძნით.
ო, ლენინგრადის მდუმარე ქვებო,
თქვენში ისევე გრძელდება ომი.
ო, ლენინგრადის მდუმარე ქვებო,
თქვენში ისევე ბობოქრობს ომი.
მოდის ნევა და მოდიან დრონი
ახალი ჩარხის დატრიალებით,
მოდის ნევა და მოდიან დრონი
და იწერება მატთანენი!
და ამ კედლებთან იმგვარად მიმძიმს,
თუმცა ქუჩაში დადის ნათელი.
მე ვიცხოვრებდი ამ ქვების სიბრძნით,
რომ ვყოფილიყავ ლენინგრადელი.

ეს როდი კმარა

დღეს დავიჭირე მე ჩემი „არა“
რადაც საოცარ სულის ჭავლებში
და ვთქვი, იცხოვრო — ეს როდი კმარა!
ან მზე შიშველი გენთოს თვალებში;
უნდა იღულო და იხმადილო,
როგორც მომსკდარი ტალღა ზვიადი,
ბევრი რამ დაჰვმო, ბევრი ადიდო
და ჩაიხედო ყველგან ძირამდი.
უნდა გაიჭრა კარიდან კარად,
დასცე კარავი ხმათა განგაშით.
თავი მოიკლა — ეს როდი კმარა,
ეს თავისთავთან არის თამაში.
უნდა დაეცე დიდი სიკვდილით,

რაღაც უდიდეს სიკვდილის მეხით,
 თუ დაიღალე გულთან ჭიდილით
 ან ჯვარედინზე წაიკარ ფეხი,
 თუ მოგეკიდა თვალებზე რული,
 თუ მოგეკიდა ობობა ეჭვის,
 თუ ვერ აზიდე ხალხების სული
 და ქვაფენილზე დადევინ ბეჭი.
 ...დღეს დავიჭირე მე ჩემი „არა“
 რაღაც საოცარ სულის ჭავლებში
 და ვთქვი. იცხოვრო — ეს როდი კმარა,
 ან მზე შიშველი გენტოს თვალებში.
 უნდა იღულო და იხმადიდო
 ხან სიხარულით და ხანაც წყრომით,
 ზოგი გათელო, ზოგი აღიღო
 და იყო რაღაც ათასი ლომი,
 იყო ბალადა ათასჯერ თქმული
 და ასხლეტილი ათასი ზვაგი,
 უნდა ასწიო ხალხების სული,
 ანდა მოიკლა ცოცხალი თავი.

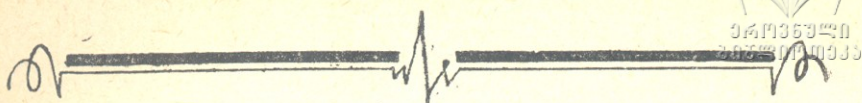

სოსანა ანთაძე

ღ რ ო

დროს მეწყერივით ჩვენთან მოვარდნილს
ან გაურბი და ან ემონები,
ხან შეიყვარებ ატმის ყვავილებს,
ხან დაგატყვევებს ანემონები,
ხან მოგაჩვენებს ცისფერს მორევი
და გავიწყდება ცა რა ფერია,
ხან გინდა იყო ყველას მომრევი,
ხან ყველაფერიც არაფერია...
ჩან წელიწადი უცებ გვეცლება,
თუმცა დროს ვზომავთ მილიწამებით,
ზოგს სიხარული უათკეცდება,
ზოგს მწუხარება — ცილიწამებით...
...დრო მკუთრნალია ყველა ტკივილის,
დრო მიაცილებს შენს სულს ბოლომდის,
ხან აგაცილებს ყველა ნაფიქრალს,
ხან გაგიმართლებს ყველა მოლოდინს.

ნოღა მოღაბაძე

ხ ა ტ ი ჯ ე

აივანზე გამოვედი, სადაც ძია ხასანი შეჩქვიფებული მიცდიდა, — სხვებიც მელოდნენ, მაგრამ იგი კარებთან დამხვდა. ყველაფერი გასაგები იყო — მშობიარობამ მშვიდობიანად ჩაიარა. ძია ხასანი კი მაინცდამაინც ჩემს პასუხს უცდიდა. მე დაკარწახებული მკლავები პირსაბანზე გავიბანე და სკამზე უღონოდ დავეშვი. ყელზე ჩამოკორწილებული პირბადე არ მომიხსნია, არც ხალათი გამიხდია, ისე, როგორც ვიყავი, დავჯექი მუხლის გასამართავად. ძია ხასანი თავზე მადგა და თვალეში მომჩერებოდა, ვერც ვერაფერი ეკითხა და ვერც ვერაფერი გაეკეთებინა. ოთახში ჩვილის ტირილს ყური მიუგდო; ეს ხომ უტყუარი ფაქტი იყო, მაგრამ ვიდრე ხელი ხელზე არ მოვუჭირე და არ ვუთხარი, საქმე კარგადაა-მეთქი, გული არ დაუდევს. ჩემდა უნებლიეთ წარმოვიდგინე იგი ჩვილით ხელში. ალბათ, სიხარული ჰკუთხე შეარყევდა. ახალშობილის ტირილი მიწყდა და ნათლად გავიგონე ძია ხასანის სიტყვები: „ღმერთმა დიდხანს გაცოცხლოს, შვილო, დიდხანს!“

ძია ხასანის სახლში ორი წელია ვცხოვრობ. მართალი გითხრათ, აქეთ რომ მოვდიოდი, ბევრი რამ მაფიქრებდა — უცხო ხალხი, უცხო კუთხე. რა დასამალავია, ამ ერთ გოჯა საქართველოში რამდენიც კუთხეა, იმდენი ზნე-ჩვეულებაა. შეიძლება ამას ისე ღრმად ვერაგინ ხედავს თუ განიცდის, როგორც ექიმი, მით უფრო ახალბედა ექიმი. ყოველი სიტყვა სიფრთხილით უნდა აწონო, მათაც უნდა მოუსმინო და შენიც უნდა გააგებინო. საკმარისია თუნდაც ერთხელ ეჭვით შეგხედონ და საქმე დაღუპულია. ძია ხასანმა თავიდანვე კარგად მიმიღო. ორსართულიანი ქვის სახლი ახალაშენებული ჰქონდა. მე წინა, დიდი ოთახი დამითმო. თავისუფალ დროს მე და

ძია ხასანი სულ ერთად ვართ. ჩამოვსხდებით აივანზე და ქვეყნის ამბავს ვყვებით. ნამდვილად შვილივით მიყურობს. ვატყობ, სოფლიდან ჩემი გავ-
ვება არ უნდა, ხანდახან სიტყვას ცოლის მოყვანაზე ჩამომიხსენებდა, მა-
გვრძნობ, აქაური ქალი უნდა შემართოს, რომ აქვე დავსახლდე, მის სოფე-
ლში. ალალი კაცია, ღმერთმა დიდხანს აცოცხლოს!

ოჯახში ჯარად არიან — ორი ვაჟი და ხუთი შვილიშვილი. მეექვსე ეს-
ეს არის ახლა შეეძინა. რძალი რაიონის საავადმყოფოში — სულ რაღაც
ხუთიოდე კილომეტრზე — არ გამაშვებინა, ექიმი შინ მყავხარ, საავად-
ყოფო რა საჭიროაო. რა მექნა, უარი ვერ ვუთხარი. მშობიარე ჩვენი სოფ-
ლის მედპუნქტში დავაწვინე, სადაც ჯერჯერობით ხუთი საწოლი გვაქვს,
და საჭირო ზომები მივიღე, რაიონიდან გინეკოლოგიც გამოვიძახე ყოველი
შემთხვევისათვის.

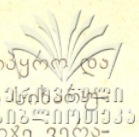
და აი, მშობიარობამ მშვიდობიანად ჩაიარა. დედაც და ბავშვიც თავს
კარგად გრძნობდნენ. ბავშვის დამორცხვებული მამა დაბლა, კიბესთან იდ-
გა. მეზობლები გარს შემოხვეოდნენ და ყურს უწევდნენ. ძია ხასანი, რო-
მელიც ისევ თავზე მადგა, უცბად შეჩქვიფებული შებრუნდა და, თითქოს
ბიჭს დანაშაულზე წასწრებოდა, აივნიდან გადსძახა: „აქ რას უდგებარ, ახ-
ლავე წადი, ვახშმის თადარიგი დაიჭირე, სტუმრები მომყავს“.

სწორედ იმ ღამეს სუფრაზე ძია ხასანმა ორმოცდაათი წლის წინან-
დელი ამბავი გაიხსენა და ისე გვიამბო, თითქოს პირადად მას გადახდო-
მოდეს.

* * *

ხუთი და-ძმა ერთ პატარა ჯარგვალში ცხოვრობდა (ახლა იქ მათი
ოდა-სახლია წამოჭიმული). და-ძმებს შორის უმცროსი ხატიჯე იყო (იგი ამ
სამიოდე წლის წინათ გარდაიცვალა). თორმეტი წლისას ჩადრი დაჰხურეს
და მამაკაცთან ჯდომა აუკრძალეს. მას უკან პირმოზურული უყურობდა
ლილისფერ ცას. გზაზე უცხო რომ არა გადაჰყოფდა, ტყის ნაპირს მიჰყე-
ვებოდა. ასე უეცრად ხატიჯემ სამუდამოდ დაკარგა ბავშვობა; ამას იგი ძა-
ლზე მტკივნეულად განიცდიდა. რა თქმა უნდა, იცოდა, ადრე თუ გვიან ასე
უნდა მომხდარიყო, მაგრამ ბუნებით მხიარულ გოგონას მაინც გაუჭირდა.
იგი ძველებური ხალისით ველარ გამოდიოდა ეზოში. აღარ შეეძლო თავი
უკან გადაეგდო და კრიალა სიცილით არე-მარე გაეკვეთა. რაკი ჩადრი
დაჰხურეს, ყველასი და ყველაფრის რიდი უნდა ჰქონოდა. გოგონას თვალ-
ში ხეს, მიწას, ცას თალხი ფერი დაედო. არავინ იცოდა, ხატიჯეს სახე იცი-
ნოდა თუ ტიროდა.

გავიდა ორი წელი. ერთ საღამოს მათთან ვილაციები მოვიდნენ. სტუ-
მრებს მამა გაეგება. ხატიჯე და დედა უკანა ოთახში გასუსული ისხდნენ.

მამა დიდხანს ელაპარაკა სტუმრებს. დედა იღუმალმა შიშმა შეიპყრო და ხელები უკანკალებდა, შვილს თვალს ვერ უსწორებდა. იქნებ, ეს სწორედ ის ლის განცდა იყო, ან იმედის გაცრუების ტკივილი. მაშინ ხატიჯე ვერაფერს ხდებოდა, ვერც შემდეგ გაიგო ვერაფერი. როცა წინა ოთახში მამის სიცილი გაისმა, დედამ თავზე ხელი გადაუსვა გოგონას და უთხრა, გასარიგებლად არიან მოსული, მალე გაგათხოვებთო. მაგრამ ვინ იყო ხატიჯეს საბედო? ქორწილის საღამოს ქალები მოვიდნენ, გოგონები ესვეოდნენ და ულოცავდნენ. რატომ ულოცავდნენ?.. ხატიჯე ხომ ოდნავადაც არ გრძნობდა თავს ბედნიერად. რაღაც ხდებოდა მის ცხოვრებაში, მაგრამ რა?.. ხატიჯეს არ შეეძლო ამ საიდუმლოების ამოხსნა. ყველაფერი რაღაც მძიმე და ტლანქი გახდა. როცა აქეთ-იქიდან ხელები ჩაჰკიდეს და გარეთ გაიყვანეს, დედის თვალზე ცრემლი შენიშნა, გულისამაჩუყებელი ცრემლი; და ისიც ჩუმად აქვითინდა. მერე კი მეზობლის ქალები უცნობმა ქალებმა შეცვალეს. ყველანი რაღაც განსაკუთრებული სიტბოთი ექცეოდნენ. ცალკე ოთახში რბილ ტახტზე დასვეს. ეს ოთახი არ ჰგავდა მის ოთახს, მიწაზე ნოხი ეფინა და უფრო ნათელი და დიდი იყო. ყელზე ოქროს ყელსაბამი შეჰკიდეს, თითებზე ბეჭდები გაუკეთეს. ოქროს სირმებიანი ყუთი გვერდით დაუდგეს და უთხრეს, აქ შენი საჩუქრებიაო (სწორედ ისე, როგორც იმ ღამეს, როცა მამა სტუმრებს გაეგება). აქაც წინა ოთახში მამაკაცები ერთან ისხდნენ, ისმოდა გაბმული ზუზუნი, სიცილი და ხრინწიანი ხველა. კარებში თამბაქოს ბოლი გამოდიოდა. ღამე იყო, ალბათ, უკვე შუალამეც. ფანჯარაზე შემოდგმული სანთელი ოთახს ანათებს, მჭრქალი შუქი ლიცლიცებს და ადამიანებს ოთახში ვეებერთელა ლანდი დაჰყვება. დრო და დრო გაიეღვებს ზოგჯერ მოდიმარი, ზოგჯერ კუშტი თვალები. ხატიჯეს პირბადე ახადეს და მის გარშემო ტრიალებდნენ. მას თავი ვერ აუწევია და ნიკაპზე ხელს ჰკიდებდნენ — სურდათ თვალებში ჩაეხედათ. ხატიჯე ამჩნევს, რომ ორი ქალი მტრულად უყურებს, თითქოს მათ რამეში შეცილებოდეს. ეშინია გოგონას იმ თვალების, უნდა გაექცეს, მოერიდოს. არა, ის თვალები კარგს არაფერს უქადის. ალბათ, ქალები ატყობდნენ შიშს, მის გვერდით სხდებოდნენ, ხელს მხარზე ხევედნენ და მკერდში იკრავდნენ. ხატიჯეს ტანში საშინელი ძრწოლვა უვლის. რა ქნას, როგორ გაექცეს მათ?

ხატიჯემ მეორე დღეს გაიგო, რომ ისინი მისი ქმრის ცოლები იყვნენ.

მამაკაცები წინა ოთახში გათენებამდე ისხდნენ. პატარა ოთხკუთხა ფანჯარაში გაიშალა ლილისფერი ცა, ჯერ მუქი, შემდეგ ოდნავ ღია. ოჰ, რა ღრმა უფესკრულია! ალბათ, ფანჯრიდან ქვა რომ გადააგდო, თვალს ვერ ჩააწვდნენ, ჩაიკარგება იქ, უსასრულობაში. მაგრამ მეორე მხარეს ნამდაკრული მოლი ხასხასებს. ეტყობა, ქარი ქრის, ხეები იქოჩრებიან, მოლიც დელავს. მიეცით ხატიჯეს თავისუფლება, პირბადეს მოიხსნის, ხელებს გაშლის, ფეხშიშველი ირბენს ნამდაკრულ მოლზე, ყურს მიუგდებს აქოჩ-

რილი ხეების ჩურჩულს. მაგრამ უეცრად მეორე ოთახში ზუზუნსა და ჩურჩულს ხმებს სკამების ბრახაბრუნი შეერია. ეტყობა, მამაკაცები იქ იყვნენ. ოთახშიც კი მასთან, მის გვერდით არავინაა, ყველა შემოეცალა! ან? რატომ დატოვეს მარტო?... ხატიჯეს ხომ არავისთვის უთხოვია აქ მომიყვანეთო. „ეჰე, სადა ხართ, სად!.. დედა, შენ მაინც სადა ხარ, დედა!.. წამიყვანე, უთხარი მამას, უთხარი ყველას, ხატიჯე აქ ვერ გაძლებს-თქო. არ მინდა ეს ყელსაბამი, არც ეს ბეჭდები!.. მიშველე, დედა! მხოლოდ შენ შეგიძლია შველა, ნუ მემალეები, დედა... სადა ხარ, სად!“ საიდან მოდის ეს ხმები? ვინ ეძახის? ხატიჯე ხომ ზის იქ, რბილ ტახტზე, ხელები კალთაში დაუკრეფია და ხმას არ იღებს. საიდან მოდის ეს ხმები?! ხატიჯეს ფერმოდებულ ლოყებზე კურცხალი დაგორდა, აქეთ-იქით ორი კურცხალი დაეშვა ნელა, ხამუშ-ხამუშ და პატარა ფოსოიან ნიკაპზე შეერთდნენ. ორი კურცხალი ერთ კურცხლად იქცა, ბურთივით დამრგვალდა, მერე დაგრძელდა და კაბის კალთაში დაკრეფილ ხელებზე დაეცა. ეტყობა, გარეთ ქარი ქრის, ხეები იქოჩრებებიან. ოთახში რა სამარისებური სიჩუმეა. არც მეორე ოთახიდან ისმის ზუზუნი, ხრინწიანი ხველა. წელან რამდენი ქალი იყო აქ, ახლა კი ერთიც არა ჩანს!

ფეხის ხმა არ გაუგონია, თავდახრილმა დაინახა, როგორ გაიღო კარი და... სახენაოჭიანმა მამაკაცმა ჯერ თითქოს შემთხვევით შემოიხედა, მერე კი გოგონას წინაშე გამტაცებელივით აღიმართა. თხელ, ჩამღვრალ ტუჩებში თუთუნის ნამწვავი ჩაფერფლოდა. კოხტად შეკრეპილ შავ წვერში თეთრი ტალღასავით გადადიოდა. დანაოჭებული ქვედა ქუთუთო თვალს მოცილებოდა და თვალსა და ქვედა ქუთუთოს შორის სიწითლე ჩასდგომოდა. თავზე ფესი ეხურა. შარვლის ტოტები მუხლამდე ჭყეტელა შალის წინდებში ჩაეკრა. კარებში მაღალი, წელში გამართული ჩანდა, გადადგა ნაბიჯი და მაშინვე რამდენიმე ათეული წელი ზურგზე აეკიდა, მხრებში მოიხარა, დადაბლდა. ბაგეზე დაკრული თუთუნის ნამწვავი მოიშორა და ჩაახველა, ჩაახველა გულისსიღრმისეული ხრინწიანი ხმით. მერე ხველა აუტყდა, თვალები და ხეშეში სახე გაუჭარხალდა, წელში კიდევ უფრო მოიხარა. მუცელზე ხელმოჭერილმა მანამ ახველა, ვიდრე ყანყრატო არ აიწ-დაიწია და არ გადმოაფურთხა. სული მოიბრუნა და წამით შეჩერდა ძალის მოსაკრებად, რომ მეორე ნაბიჯი უფრო თამამად გადაედგა...

ხატიჯე იქ აღარ ზის: როდის ადგა, როდის გაეკრა კედელს? ალბათ, იგრძნო, რომ ძალა არ ჰყოფნის და გაშეშებული დგას, არ იძვრის, არც ხმას იღებს. ტახტზე ახლა ის სახენაოჭიანი კაცი ზის, ღმილგარეული დუმილით უყურებს და იმავე ხრინწიანი ხმით, რა ხმითაც ახველებდა, ეუბნება:

— ხატიჯე, მოდი ჩემთან!

და ხატიჯეს პირველ წელს ვაჟი შეეძინა.

ოჯახს ძე არ ჰყავდა. ახალშობილის მამამ პარმალში თოფი დასცალა/ მოზობიარეს წალდი, საცერი შემოუწყვეს სასთუმალქვეშ, ბავშვს აიღო ნულო-
ლი შეჰკიდეს. თავზე ქალები დასტრიალებდნენ. მამაკაცები სახლშივე გა-
კრიფნენ. ხატივემ ძე შობა და მასთან ერთად იშვა რაღაც ახალი; გაიფნტა
უნდობლობა. ერთბაშად შეიცვალა შორეული მოგონებები, თითქმის მათ
მოჰყვა მინდვრის ყვავილების სურნელება, მთის წყაროს ჩხრიალი, დილის
უნაზესი ნიავის ჩურჩული. ძეობა იმ დღესვე იზეიმეს, მოიყვანეს მეჭიბო-
ნეები, მაგიდა ეზოში გაშალეს. ამდენი ხნის შემდეგ ხატივე დედამაც ინა-
ხულა. მეტისმეტი სიხარულისაგან სულს ძლივსღა ითქვამდა, მაგრამ ერთ-
ხელაც არ უკითხავს, ხატივეს უჭირდა თუ ულხინდა. არა, არ უკითხავს,
ჩაეკრა მკერდში და აქვითინდა. ხატივე შეაერთო ახლად ჩასახულმა
გრძნობამ; ნუთუ ეს პატარა არსება, რომელიც დედის მკერდთან მოკალა-
თებულა და ცივი ხმით კნავის, არ შეუძლია დიდი, დიდი ხნით მოიშოროს
თვალთავან?..

მერე ხატივეს გოგო შეეძინა, შემდეგ ოთხი შვილის დედა გახდა
და უკვე მეხუთეზე იყო ფეხშიძმედ.

ცხოვრება მოვალეობა ყოფილა და მეტი არაფერი! პირველმა და იმ
ერთადერთმა სიხარულმა მალე გაიარა და ოდესღაც მხიარული გოგონა
ბედის მორჩილად იქცა. ხატივე უვლის საქონელს, ხატივე აპობს შეშას,
ხატივეს მოჰყავს თამბაქო... ხატივე, ყველგან მხოლოდ და მხოლოდ ხატი-
ვე. ქმარი მზის გადახრამდე კერიის პირას თვლემს, ტუჩებმომწვარი ჩიბუხი
ჯერ მუხლზე ეცემა, შემდეგ ნაცარში ბუქს ადენს. დაწოლის წინ კერიიდან
ტახტზე გადაინაცვლებს და ისევ: ხატივე — ფეხი დამბანე. ბავშვებისათვის
ერთი წუთითაც აღარ სცალია. ხატივეს ახლა არ უკვირს, როცა დედა ეს-
ტუმრა და ერთხელაც არ უკითხავს, რა აწუხებდა მას. მხოლოდ ახლა გაი-
გო ხატივემ ყველაფერი. ცალკერძ ქმრის ჭირვეულობა უნდა დააჰმაყო-
ფილოს და ცალკერძ მისი პირველი ცოლების ქილიკს გაუძლოს. ქმარი
რომ ტიხარს იქიდან თავისთან მიიხმობს, ისინი ენას გველივით წაასისინე-
ბენ და ქიმუნჯსაც ჰკრავენ.

დიდი ხნის შემდეგ ხატივემ დედას შესჩივლა.

— შენ უფლება არა გაქვს ხმა ამოიღო! — უთხრა მას დედამ.

თიბათვე იდგა. ზაფხულის ცხელი დღეები ერთმანეთს ენაცვლებოდ-
ნენ. არე-მარე ხმელი ბალახის სურნელებას გაეჟღინთა. მთელი სოფელი
მთაში იყო, იალაღებზე. ხატივე იმ ზაფხულს საქონელს მთაში არ გაჰყო-
ლია. ბევრი საშურო საქმე დაუტოვეს. რა დღეს არა, მაგრამ იცოდა მოზობი-
არობა იმ თვეს არ გადააცილებდა. ადრე დილით სათიბში გავიდა, სახლი-
დან ერთ კილომეტრზე. სათიბი გაშლილი იყო ფერდობზე, ნეკერჩხლისა
და ბებერი მუხის კორომს შორის. ხატივეს დილიდანვე მუხლი არ მოუხ-
რია. შუადღისას ჩრდილში ცოტა ხნით სული მოითქვა და ისევ განაგრძო

მუშაობა. მზე შეუმჩნევლად გადაიხარა. სათბბში გაწვა ხეთა ვეგებოთელი
 ჩრდილი და გრილმა ნიავემა წამოუბერა. მთელი დღის მანძილზე მუშაობდა.
 ლო კაციშვილი არ გაჭაჟანებულა. ქვემოთ, ხევში ისმოდა წყლის ჩხრიალი.
 ხატიჯეს დაღლილი მკვლავები უეცრად მოუდუნდა, მოეშვა, ისეთი შეგრძ-
 ნება ჰქონდა, თითქოს გრილ ნიავეთან შეზავებული წყლის სუსხი ძვალ-რბი-
 ლში ატანდა და სურდა ერთი წამით, თუნდაც ერთი წამით შეება ეგრძნო.
 ცელი ხელიდან კი არ გავარდნია — იგი მოდუნებულმა ხელმა მოიქნია და
 ქვებზე ჰახანი მოადინა. მერე პირბადე სახიდან თავის კორტოხზე აიგდო,
 რომ ზევიდან მოდენილ სუსხიან ჰაერს შეგებებოდა. ჰმ! სად იყო ხატიჯეს
 მშვენიერი სახე, თეთრი ფუნთულა სახე, მოძრავი, მკვირცხლი თვალეებით,
 სოთი ცხვირითა და შავი წამწამებით, უხილავ ხელს რომ ყალბით მოეხატა.
 პატარა, რბილ ტუჩებზე ნაოჭები დასხდომოდა, თვალეები ამოღრმავებოდა
 და თეთრი თმა დაქსელოდა საფეთქლებზე. გახალისებული ღიმილიც გაქ-
 რობოდა. მაგრამ ხატიჯეს არც არასოდეს განუცდია თავისი სილამაზე. მხო-
 ლოდ სხვების სახით ხედებოდა, რომ ლამაზი იყო. მთის გრილი გამჭვი-
 რვალე ჰაერი სახეზე მოელამუნა, შეება იგრძნო, გული გალიიდან გაშვე-
 ბული ჩიტივით შეუფარტალდა. სადღაც, სულის სიღრმეში, სიცოცხლემ
 გაიღვიძა, გაიღვიძა თმააწეწილი და ფეხშიშველა გოგონას სურვილებმა.

ხმელ ბალახზე გაგორდა, მკვლავები გაშალა და ცას ახედა, წმინდასა
 და ნათელ ცას. იქ, ლურჯი ცის სიღრმეში, კითხულობდა თავისი ბავშვობის
 დაუწერელ სტრიქონებს. ფხაჭა-ფხუჭით მოაფათურა მიწაზე ხელები და
 მის უხემ თითებში ტყდებოდა ხმელი ბალახის ღეროები. წამიც კი არ გა-
 სულა, მაგრამ მას ეგონა, რომ უკვე მთელი საუკუნეა მკვლავაშლილი
 მიწაზე წევს და ხარბად ისუნთქავს მის სურნელებას.

ანაზდეულად მუცელში რაღაც ჩაწყდა, ქვედა ტანი სულ მთლად წაე-
 რთვა. ყრუ გმინვა აღმოხდა და სახეზე ცივი ოფლი დაასკდა. ქვედა ბაგე
 კბილებში ჩაიგდო, მთელი ძალით უჭერს, უნდა ერთმა ტკივილმა მეორე
 ტკივილის შეგრძნება გაანელოს. თავი გვერდზე გადაუვარდა, თვალეებში
 სინათლე დაკარგა. ასე გავიდა რაღაც წამები, მაგრამ მას კვლავ ეგონა, თი-
 თქოს მთელმა საუკუნემ განვლო. მძიმე ტკივილები თანდათან შენეღდა.
 ხატიჯე გონს მოეგო, მაგრამ რამდენიმე წუთს გაყუჩებული იწვა. ტკივი-
 ლების ბურანიდან ვერ გამოსულიყო და არ იცოდა რა მოხდა. ხმელ ბალა-
 ხებში უეცრად რაღაც გაფაჩუნდა, სიცოცხლე დაბრუნებულ ფეხებზე სის-
 ველე იგრძნო, თბილი სისველე. წამოიწია, მაგრამ მას ოდნავ არ უგრძ-
 ნია დედის სიხარული. ეს გრძნობა კარგახანია მისთვის აღარ არსებობს!
 ჩვილი ფრთხილად აიყვანა და წინსაფარზე დაისვა. მერე ჭიპლარი ქვაზე
 დადო და ცელის ერთი მოქნევით მოკვეთა. ჩვილს ხმა არ გაუღია, თითქოს
 მორჩილების დუმილი დედისაგან დაჰყვა.

ძზე კორომს მიეფარა. აგრილდა. ცოტა ხნის შემდეგ ქარმა ცხელი ჰაერი
 რა. ხატიჯემ ჩვილი წინსაფარში გახვია. ეს უკვე მეხუთეჯერ მოხდა.
 ბავშვს თავის წინსაფარში. ბავშვს ყველაზე მეტად ის ეყვარება, ვინც პირ-
 ველად თავის ძველმანში გახვევსო. ხატიჯემ ახლა სიყვარულზე ოდნავადაც
 არ ფიქრობდა, შეიძლება წინათ ეფიქრა, მაგრამ ახლა არა. ახალშობილი
 მკერდზე მიიკრა და სათიბის ზოლს დაჰყვა. ფლანგუნით მიაბიჯებდა და
 ჰყეტელა კაბის კალთა ჰაერში ქანაობდა. ჩვილი ხელში ისე ეჭირა, თით-
 ქოს თავსაფარში გახვეული მჭადის ნატეხი ყოფილიყო. მერე, როგორც
 გაზაფხულის მზის ჰავლი ფერდობზე თოვლს გააღლობს და ალაგ-ალაგ ია
 ამოიტვიფრება, ასე ხატიჯეს ჩვილის სხეულის სითბო მთელ ტანზე მოედო
 და ეს ვარდისფერი არსება გულთან მივიდა, იქ თავისთვის უჩინო ადგილი
 დაისაკუთრა, გააბა რაღაც უხილავი ძაფები და ოდნავ შეჩქვიფებაც კი დე-
 დის გულს ნემსივით ჩხვლელტდა. რაც უფრო უახლოვდებოდა სახლს, მით
 უფრო იკრავდა ჩვილს მკერდში. ესეც სხვა არაფერი იყო, გარდა სიცოც-
 ხლის მოვალეობისა.

ხატიჯემ ჩვილი ტახტზე დასვა, ჰერზე გამოკიდებული აკვანი ჩამოი-
 ლო და წინსაფარში გახვეული ჩვილი შიგ ჩააწვინა. აკვანი კედლისკენ მის-
 წია და შუბლზე გადამსკდარი ოფლი მოიწმინდა. ჯირკვზე უღონოდ დაეშ-
 ვა, მაგრამ სულიც არ მოუბრუნებია, რომ ცეცხლი გააჩაღა და მჭადი დაა-
 კრა. მერე პარმაღში ფეხის ხმა გაიგონა. ცეცხლის ალი ლიცლიცებდა და
 კარებში არაფერი არ შეუნიშნავს, მხოლოდ ეს-ღა გაიფიქრა, მოვიდაო,
 და მთელ სხეულში რაღაც საშინელმა ტკივილმა დაუარა, თითქოს კვლავ
 მშობიარობა დაწყებოდეს. ტახტთან მიილასლასდა, თავისივე კაბაში გაეხ-
 ვია და ტახტზე ერთ კუთხეში მოყუჩული მუთაქასავით მიეგდო.

— ხატიჯე, სად ხარ? — გაისმა ნაცნობი, ის ხრინწიანი ხმა.

— ჰმ!

კაცი სახლში შევიდა და ტახტისაკენ გაიხედა.

— ავად ხარ?

— ბავშვი... აი იქ...

— ბიჭია?

— ჰმ!

კაცი ცეცხლის პირას დაჯდა და ჩიბუხის ტენა დაიწყო.

— ვახშამი გაქვს?

— კი. მჭადი დაკრულია.

კაცმა მუგუზალი აიღო, ჩიბუხს მოუკიდა და სქელი, მღვრიე კვამლი
 ნება-ნება გააბოლა.

ქართული
ლიტერატურა

ირინა უზვარიძე

ი ა

შენი სურნელით აღვსილა
ტყე, მინდორ-ველი, სერები.
ზოლად მიჰყვება ბილიკებს
ნაზი, ცისფერი ფერები...
შეგხედავ ჩავიმუხლები,
არ მოგწყვეტ, მოგეფერები.

* * *

დაღლილი ქროლვა ღამეულ ქართა,
მთები ნისლებში გამოხვეული.
სიჩუმე, თრთოლვა, ფარფატი ლანდთა,
ოცნება მღვრიე, რითმა, რვეული,
ძილმორეული ალვის რტოები,
ჩონგური რალაც სხვაგვარ ხმიერი...
იყო დიადი განმარტოება,
ლამაზი, ჩუმი და მშვენიერი.
ვინ იცის, ქარი განგებ გარინდდა,
რომ გული ღელვას გადააჩვიოს,
ლოდინმა თრთოლვა, დარდი, ლანდები,
რომ დააჩნია.

ალექსანდრე პანინიძე

მ ე ს ტ უ მ რ ე !

მესტუმრე, კარი დაგხვდება ღია,
მთათა ზურმუხტი გაუხუნარი,
მოხვალ, დაგხვდება მხნე და გულღია,
მასპინძლად იყავ თვითონ სტუმარი.
მე სოფელი ვარ, შენ — ქალაქელი,
მაგრამ ერთი გვაქვს გზა და მიზანი,
თუ სიხარულის მზე დამაკელი.
დღეს დააკლდება სხივი მზისანი.
მოინახულე შენი სოფელი,
რომ თანამგრძნობი აქაც გყოლოდე,
გზა და მიზანი განუყოფელი.
რომ ერთი იყოს ჩვენი ბოლომდე.
ცას მივაწვდინოთ ჰანგი სიმღერის,
გავუზიაროთ ურთერთს ფიქრები,
უერთმანეთოდ დუმან სიმები.
უერთმანეთოდ ჩვენ ვერ ვიქნებით.

პიერ ბამბრა

მექონის სიყვარული

მინდორში ქარი დათარეშობს. მუჭამუჭა ისვრის ხმელ ფოთლებს გადაყვითლებულ ნაკვალევზე. აკაციის ხეებს ფოთოლი სცვივა. ყვავები მიფრინავენ ღრუბლებში, მათი ყრანტალი მოასწავებს შემოდგომის მოახლოებას. ორთქლი იკლავება ნაცრისფერ ცაში.

წადი, მოძებნე ერთი ილღია ფიჩხი. შეუკეთე ცეცხლს! ღამდება. პირუტყვს სძინავს სადგომში. კატები და ძაღლები ეძებენ თავშესაფარს. ეს ის დროა, როდესაც ვახშმის მოლოდინში ოცნებობ და ლაზღანდარობ, როცა ვახშის მოხრილი ტოტები იწვის ბუხარში და გრძელი ჩრდილები იღვიძებს ღირებზე.

მე მინდა შენ მოგიტხოო მექონე ვიდალის თავგადასავალი, მოგიტხოო მის სიყვარულზე.

მისი სახლი არის მთის ძირში, იქ, სადაც მთავრდება მუხნარი. შენ შეგიძლია ის დაინახო აქედანვე, თუ კი ფანჯარაში გადაიხრები. იქ რომ მიხვიდე, უნდა გადაჭრა სოფელი. თხემის წინ არის გზა, რომელიც ნაძვებს შუა მიდის. შეგიძლია დაინახო სახლი, გრძელი და დაბალი, მის წინ ვახშის ფანჩატურია.

ზაფხულის ერთ საღამოს ვიდალი შეჩერდა ამ ეზოში. ცხელოდა, დახუთულ ჰაერში ხეები და ბალახები გარინდულიყო.

ვიდალმა ბევრი იარა სანოვავე ტომრითა და ჯარისკაცის გამოხუნებულ ფარაჯით. შუალამე იქნებოდა, სოფელში რომ შევიდა. სოფელს ეძინა მოედანზე ჭადრების ქვეშ ჩუხჩუხებდა შადრევანი, რომელიც თითქმის წყლის წვეთებს ითვლიდა. ეს მარტო ნაცნობი შადრევნის ხმა კი არ იყო, ეს იყო მისი ბავშვობის, განვლილი დღეების მოგონება, როცა გრძელ სკამზე გამაძვადარი და თვალდახუჭული ყურს უგდებდა ჩანჩქერის ხმაურს ქვებზე. მაშინ მას ეჩვენებოდა, რომ იქ, დაბლა ქალები ითვლიდნენ მარგალი-

ტებს, ასხამდნენ და შლიდნენ მარგალიტის ყელსაბამს.

არაფერი შეცვლილა. კიდევბჩამოტეხილი აუზის ირგვლივ, ერთმანეთში ტოტებგადახლართული ხეების ქვეშ გრილოდა. ვიდალის მთაზე, მთაზე მიეჩქარებოდა, მაგრამ რამდენიმე წამით მაინც შეისვენა შადრევნის ახლოს, მშობლიური სოფლის სურნელება რომ შეეგრძნო. მოედანს მთვარის შუქი დაკაშკაშებდა. ვიდალმა იცნო ეკლესიის შესასვლელი, სკოლა, შენობა, სადაც სოფლის მერი ცხოვრობდა, პატარა სავაჭროები, თამბაქოს მაღაზია, ქან გალის გალანტერია, ფელისინის საყასბო.

ჰაერში კამის, პიტნისა და ლელვის სუნი ტრიალებდა. ვიდალი მიწის სურნელებსაც გრძნობდა. ყველაფერი ეს დიდად სიამოვნებდა.

ექვთადაც კი არავინ იცოდა, თუ ვიდალი აქ იყო, ტყვეობიდან ერთ-ერთი პირველი დაბრუნდა და ახლა შინისაკენ მიეშურება მთვარის შუქით განათებულ გზაზე. ვინმეს რომ ეცნო იგი, ან მისი ხმა გაეგონა, შესაძლოა, დაეყვირა კიდეც: „მოდი აქ, ვიდალ, შენ ბევრი იარე, ალბათ, გწყურია. შეჩერდი ცოტა ხნით, ვილაპარაკოთ ხალხსა და ქვეყანაზე, სული მოითქვი“. მაგრამ არავის გაუგია მისი ჩამოსვლა, არც არავის დაუძახნია მექოთნისთვის. და ისიც დაადგა თავის გზას. მან შეამჩნია, რომ მოსავალი ადრე აეღოთ. ყურძენი ტკბილი იქნებოდა, ღვინო კი იშვიათი და კარგი. რაც უფრო უახლოვდებოდა მექოთნე თემს, მიწის სუნი თანდათან ძლიერდებოდა და შინაურული ხდებოდა. აქ უკვე ნამდვილად მისი ოდის მიწა იყო, მისიანების მიწა. ეს იყო ყვითელი თიხა, რომელიც ვიდალების მოდგმამ საუკუნეების განმავლობაში ძერწა.

მართალი რომ ვთქვათ, მორის ვიდალი ამჟამად მიწის მუშა უფრო იყო, ვიდრე მექოთნე. თუ იგი ხანდახან ძერწავდა თიხას, უფრო ფანტაზიისა და გართობისათვის. ეს ხელობა დაამთავრა მამამისმა ანდრე ვიდალმა, რომელიც 30-იან წლებში გარდაიცვალა. დიდხანს საქმეები ვერ მიდიოდა კარგად. სოფლის მეწარმის კოშკმა ვეღარ გაუძლო დიდი ქარხნების მეტოქეობას, თუმცა ვიდალების ქოთნები და ფინჯნები ცნობილი იყო ამ მხარეში. მაგრამ სახელი ზომ ვერ გამოგვევს, თუ არაფერი იყიდება.

მოკვდა მოხუცი და დატოვა დაუმუშავებელი მიწები. დაბრუნდა თუ არა მორისი სამხედრო სავალდებულო სამსახურიდან, მაშინვე შეუდგა მიტოვებული მიწების დამუშავებას. ზოგჯერ თიხის წარმოებითაც ერთობოდა, გამოძერწავდა ხოლმე რომელიმე გლეხის სახეს და კედელზე კიდებდა ან ბუხარზე დებდა.

მორის ვიდალს ჰყავდა ორი აღსაზრდელი და და დედა. დედა ავადმყოფობდა. იგი ომის დაწყებამდე მოკვდა. მორისმა ცოლი შეირთო და მას მოჰყვა დედა, რომელიც მათთან ცხოვრობდა.

მორის ვიდალის მეუღლეს ოდესა ერქვა. გათხოვებამდე დედასთან ცხოვრობდა, ქალაქის შესასვლელში. ორივე ქალი ქირაზე მუშაობდა მინ-

დვრად. ოდეტა მიმზიდველი იყო, კარგი გარეგნობის, სახელმწიფო მშენებელი. თვალეები წაბლისფერი ჰქონდა, გრძელი წამწამები და წითელი ლული. სოფელში სერიოზულ და ჰკვიან ქალად სთვლიდნენ. გიგლიშვილი

მორისი მას მეჯლისზე შეხვდა. შემდეგ სულ ოდეტას წრისკენ ისწრაფოდა და ეჭვი აღარ იყო, რომ გოგონა თავდავიწყებით უყვარდა.

ერთ საღამოს, როცა მეჯლისიდან დაბრუნდა, დედას განუცხადა, ხელი ვთხოვე ოდეტას და ქალიც თანახმაა, მაგრამ სურს დედამისმა ჩვენთან იცხოვროსო.

— მაშასადამე, მართალია, რაც მითხრეს, — უხალისოდ წაილულულა დედამ, — ოდეტამ მაინც შეძლო თავბრუ დაეხვია შენთვის.

— არა, არა, დედა, მასე არ არის. — შეესიტყვა ვაჟიშვილი.

— მოიქეცი ისე, როგორც გესიამოვნება. ოჯახის უფროსი შენ ხარ. მაგრამ შენთვის სულ სხვანაირი გოგონა მინდოდა. მათ არაფერი მოეძევათ, წყვილი საბანიც კი. მე არ ვითხოვ მზითევს, ჩვენც არა ვართ მდიდრები...

რა უნდოდა ამ კეთილ ქალს? მიზეზი არ ჰქონდა ესაყვედურა მომავალი რძლისათვის. მორისის დედას მდიდარი რძალი უნდოდა. რადგან მცირეოდენი შემოსავალიც კი წინ წასწევდა ოჯახს და შეუმსუბუქებდა მომავალს.

შვილმა წინააღმდეგობა გაუწია. ოჯახი მუშახელს მოითხოვდა. ოდეტა და დედამისი კი თავდადებული მშრომელები იყვნენ. მაშინ ვიდალის დედა შეეცადა სხვა მიზეზი მოენახა.

— ამდენი ქალი ერთ ჭერქვეშ?! ეს ხეირს არ დაგვაყრის. შენ დარწმუნებული ხარ, რომ შენი დები შეეწყობიან ოდეტას და დედამისს?

მორისის უფროსი და დანიშნული იყო და მალე გაყვებოდა სოფელში ერთ ყმაწვილს. უმცროსი ჯერ ვერ გათხოვდებოდა. მორისს რომ უფრო მდიდარი ცოლი მოეყვანა, მაშინ არ გაუჭირდებოდა დისთვის მიეცა.

მორისმა იქორწინა. ოდეტა დედითურთ დასახლდა მექოთნის ოჯახში. დაიწყო ახალი ცხოვრება. ვინც ფიქრობდა, ოდეტა მოიწყენდა იქ, შეცდა, პირიქით, მორისს უხაროდა, რომ ოდეტა ახალ და ნამდვილ ოჯახში თავს ბედნიერად გრძნობდა. ქალები ცდილობდნენ ოჯახში თანხმობა ჰქონოდათ.

რამდენიმე წელი უღავიდაროდ გავიდა, ვიდალის ოჯახი გამოცოცხლდა. მორისმა იყიდა უღელი ხარი და იარაღები წესრიგზე მოიყვანა. უფროსი და დაქორწინდა და დატოვა სახლი. საცხოვრებლად მეზობელ სოფელში გადავიდა, რომელიც თორმეტიოდე კილომეტრზე იყო. ქორწილი ორ დღეს გაგრძელდა. ეს მოხდა 1937 წლის ბოლოს.

ოდეტამ მკვდარი ბავშვი შობა. ამან დიდად დაამწუხრა მორისი. მან შეიყვარა ახალი ხელობა — მიწის დამუშავება და ოცნებობდა ლამაზ სახლზე და ბავშვების აღზრდაზე. იმედი ჰქონდა, მალე შვილები მხარში ამოუდ-

გებოდნენ. იგი ხომ ადრე დაქორწინდა! მორისის დედამაც ძალიან განიცადა და ბავშვის სიკვდილი. საბრალო ქალი გრძნობდა სიკვდილის მოსახლოებას არც შემცდარა, გარდაიცვალა 38 წლის ზამთარში.

სახლში ატმოსფერო შეიცვალა. მაგრამ ამას ჯერ კიდევ ვერ ამჩნევდა მორისი. ოდესღაც დიასახლისი გახდა. რასაკვირველია, ამის უფლება ჰქონდა. უმცროსმა დამ, თუმცა ჯერ კიდევ ბავშვი იყო, ეს იგრძნო. მორისი ეძებდა თანხმობას. თუ შინ არ იყო, ქალები კამათობდნენ. გამოჩნდებოდა თუ არა მორისი, ისინი მშვიდდებოდნენ. მორისმა შეამჩნია ეს სიძულვილი, მაგრამ დიდად არ შეწუხებულა.

ქვეყნად დიდი ცვლილებები მოხდა. ეს იყო ომი და მობილიზაცია. მორისი ომში გაიწვიეს. ხუთი წლის შემდეგ დაბრუნდა და თბილ და ლამაზ სალამოს აჩქარებით ჭრიდა სოფელს, მალე რომ ენახა სახლი და ცოლი, რომლისგანაც აგერ ერთი წელი იყო არაფერი ესმოდა.

ვიდალს არასოდეს დაავიწყდება გამგზავრების დღე. იმ წელიწადს ენახს კარგად ესხა. მტეენები შეწითლებას იწყებდნენ. ვაშლის ხეები იხრებოდნენ სიმძიმისაგან.

და ყველაფერი ეს უნდა მიეტოვებინა: ცოლი, ეს მიწა, მზად რომ იყო უხვი მოსავალი მოეცა, ოჯახი, რომელიც ძლივს წამოაყენა ფეხზე. ვიდალი ფიქრობდა მხოლოდ რამდენიმე კვირით ან თვით მომიწევს მათი დატოვება და ჩემი არყოფნის დროს სამი ქალი შეინახავს ოჯახსო. ეს მათ შეეძლოთ.

გამგზავრების დღეს ვიდალი განთიადისას ადგა. გავიდა ეზოში. გაისერიანა. შევიდა ძველ სახელოსნოში, სადაც ვიდალების შთამომავლობა თიხას ძერწავდა. მისი ხელსაწყო კუთხეში იდო. იგი ძველ ხელსაწყოებს არასოდეს შეხებია. ვიდალი მიუახლოვდა დაზგას და სამჭედლოს. მიესიყვარულა ხისა და რკინის მტვერს. თუ უწინ მორისი მხოლოდ კვირაობით შემოდისა და სახელოსნოში გართობის მიზნით და ძერწავდა სახეებსა და ფინჯნებს, ახლა, გამგზავრების დილას ამ იარაღებს სულ სხვა თვალთ უტკეროდა.

მთვარის შუქი დაკაშკაშებდა ეზოს, როდესაც ვიდალი სახლისაკენ გაემართა. ყვავილები აფრქვევდნენ საამო სურნელებს.

მორისი შეჩერდა. ზურგჩანთა აზრმიუცემლად შეისწორა და უცებ დიმილი მოერია. ბოლო მოელო ყველაფერს, ამ ზურგჩანთებს, გაჭირვებას, მოლოდინსა და მარტობას, კოლონიებს, ბანაკებს, სიცივესა და შიმშილს, ბომბებს.

სახლში ბაიბური არ ისმოდა. ეძინა სახლსაც და ცხოველებსაც. არავინ იცოდა, რომ ვიდალი დაბრუნდებოდა, რომ იგი მოდიოდა შუაგულ ომიდან, რათა მიეალერსებოდა კარის ზღურბლს. არც ერთი შეყევება. ალბათ, ძალიან სადმე დაეხეტებოდა.

საესე მთვარე სეირნობდა მთის წვერზე. მორისი გაემართა კარებისკენ.

ჯერ კიდევ შუა ეზოში იყო, როცა კინალამ დაიყვია: „ჰეი, ოჯახო, ოჯახო! ეს მე ვარ, მორისი, მე მოვედი“. მაშინ ფანჯარა გაიღებოდა და ოდეტა ჩაესუნებოდა მორისს. მორისმა კინალამ დაეძახა: „მორისი, მოიხრებოდა ფანჯარაში, ჯარისკაცის უცხო სილუეტი რომ დაეძახა, მოეჩვენა ხარ, ღმერთო ჩემო, ეს შენა ხარ? ჩამოხვედი, როგორც იქნა!“

ქვის ორი საფეხური და აი კარებიც. მორისმა იგრძნო ძველი ბალახისა და სახლის კვამლის სუნი. შორს ყრუდ და გულისწამლებად ყიოდა არწივი. მან დააკაკუნა. დააკაკუნა კიდევ და დასძინა:

— ოდეტ, ოდეტ. ეს მე ვარ, მორისი...

მან ყური მიაღო საკეტს. ჩამიჩუმში არ ისმოდა. სახლში არავინ იყო. მორისი განაგრძობდა კაკუნს და ყვირილს. მისი მუშტების ბრაგუნის და მკვეთრი ხმა ექოს გამოსცემდნენ ღამის წყვილიდან. ბოლოს შეწყვიტა კაკუნი და მთის პეიზაჟს მიაშტერდა. ფოთლების შრიალმა და მწერების ბზუილმა ხელახლა დაიპყრო სამყარო.

მორისმა ზურგჩანთა მოიხსნა და ზღურბლის ქვაზე ჩამოჯდა. ბოლო წერილში ცოლი ატყობინებდა, ყველაფერი კარგადაა, შენი და ჯერ არ გათხოვილაო. ოდეტა იწერებოდა, ხარები გავყიდე, რადგან საკვები არსად არისო. არც სასუქი იშოვებოდა და ვენახიც ცუდ მოსავალს იძლეოდა. მაგრამ ვის არ უჭირდა ამ დროს?!

ვიდალს უნდოდა შეემოწმებინა ფაქტების სინამდვილე. ცხადი იყო, რომ შინ არავინ იყო. მორისმა მიაშურა გომურს, მოაბრუნა სახელური; კარი არ გაიღო. უცებ მოაგონდა, სად ინახავდნენ გასაღებებს. ეს იყო ხვრელი აგურის ქვეშ, ჭის ახლოს, ბაღის მარცხენა მხარეს. ბაღის შესასვლელს ფარავდა მაღალი ბალახი და ხეები და სამალავად ვარგოდა. ვიდალმა სამივე გასაღები იპოვა: სახლის, გომურისა და საკუჭნაოსი. გასაღებები უნდა დაეფარა.

მორისი გასამართლებელ საბუთს ეძებდა. თუ ქალებმა მიატოვეს ბინა, მათ საამისო საბუთიც ექნებათ. შეიძლება დამ იქორწინა და ოდეტა ჩავიდა სოფელში საცხოვრებლად. მაგრამ რატომ? დაეანგული გასაღებები მოწმობდა, რომ სახლი დიდი ხანია გამოკეტილია, შეიძლება მთელი კვირები ან თვეები. იქნებ აქ საშიში იყო დარჩენა? გერმანელები? პარტიზანები? უეჭველია, იგი ყველაფერს გაიგებს.

მორისი სახლში შევიდა. მტვერი, ობი, საშინლად ცივი და უმოძრაო ჰაერი, არეულობა და უკაცრიელობა ცხადყოფდა, რომ ამ სახლში დიდხანია არავის უცხოვრია. იქნებ გაქურდეს? არა, ავეჯი ადგილზე იდგა. თეთრეული გაყვითლებულიყო. მართალია, თეთრეული ეცოტავა, მაგრამ თავი დაიმშვიდა, შეიძლება და გათხოვდა და წაიღო.

საწოლ ოთახშიც ყველაფერი არეული იყო. მორისმა გააღო კარადა, კომოდის გარდერობი, ნახა თავისი საქორწინო კოსტიუმი, ძველი საცვალი და ფეხსაცმლები. გარდერობში ოდეტასი არაფერი იყო: არც ქვედაწილი,

არც კაბა, არც საცვლები. გამქრალიყო სათამაშოებიც კომოდზე. მათი, ჭო-
რწინების სურათი, საწოლის თავთან რომ ეკიდა, მტვერში ეგდო. ეროვნული
მუზეუმი

მორისი სამზარეულოში ჩავიდა. გამოალო დაარბა და ღამის ჰაერი შე-
მოუშვა. განთიადმა იგი ძველ მაგიდაზე დაყრდნობილი და პაპიროსის
ბოლში გახვეული იპოვა. მორისი ყოყმანობდა, გასულიყო თუ არა სოფე-
ლში და თავისთვის იმეორებდა: „მე გიყი ვარ, გიყი“. იგი უფრთხოდა თანა-
გრძნობით ძლივს გაღიმებული სახეების ხილვას: „ოჰ, ჩემო საწყალო ვი-
ღალ, ბედი არ გქონია“.

და მაინც ასე მოხდა. პირველ სახლშივე, დიუბლანები რომ ცხოვრობ-
დნენ, სიმაღლე უთხრეს. მათი ვაჟიშვილიც ტყვედ იყო და ჯერ არ დაბ-
რუნებულყო. ოჯახის მამამ გულწრფელად მიიპატიჟა ვიდალი.

— როგორ? შენ არ გისადილია! წუხელ ჩამოდი. უეჭველია, პირვე-
ლი შენ დაბრუნდი სოფელში. ტულუზაში არ დაგაკავეს?!

ვიდალმა აუხსნა, ოჯახის ნახვა მეჩქარებოდა, რაც შეიძლება მალე
მსურდა ჩამოვსულიყავი. სადგურზე ვიშოვე ოლქამდე მომავალი სატვირ-
თო მანქანა, იქიდან კი ფეხით წამოვედიო.

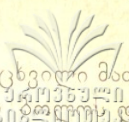
მამა დიუბლანმა თავი დახარა და ყრუ ხმით მოუთხრო:

სოფელმა მალე იგრძნო, რომ თანხმობა აღარ იყო ვიდალის სახლში.
ოდეტა და დედამისი აბსოლუტური მბრძანებლები გახდნენ ოჯახში. საჭი-
როდ ჩასთვალეს აეყვანათ დამზმარე და ჯერ ბიჭი დაიჭირავეს. ბიჭმა მალე
მიატოვა ეს მხარე. იგი მამაკაცმა შეცვალა. აი, ამ დღიდან დაიწყო ჭორათ-
ბა. დედამისი, ეჭვი არ არის, ხელს უწყობდა ოდეტას. ვიდალის დისთვის
შეუძლებელი გახდა არსებობა. დიდხანია მან სიტყვა მისცა ერთ ახალ-
გაზრდას. ეს ყმაწვილიც ტყვედ იყო. ბოლოს მოახერხა გაქცევა და იქორწი-
ნეს. 43 წლის ბოლოს დამ დატოვა მექოთნის სახლი. ვიდალს არაფერი გა-
უუგია ამ ქორწინებისა. დამ მისწერა? ეს მორისმა არ იცოდა. ამ ხნის მანძი-
ლზე მან ბევრჯერ გამოიცვალა რაზმი. მუშაობდა ჰამბურგში, ქარხანაში,
შემდეგ ერთ-ერთ ფერმაში გადავხვენეს, იქიდან ისევ ქარხანაში. თითქმის
მთელი წელიწადი იყო, რაც თავისიანებისა არაფერი იცოდა. — მიირთვი,
მიირთვი. — ეუბნებოდა მოხუცი დიუბლანი და ვიდალს შაშხს აწოდებდა. —
ჩვენი ვაჟისათვის შევინახეთ, მაგრამ შენ ჭამე. ეს სულერთია.

ვიდალი მაშინაღუთრად ჭამდა და თან უსმენდა ამ კეთილ კაცს. მოხუც-
მა რამდენიმე ჭიქა ღვინო დალია და ალაპარაკდა. როდესაც უმცროსი და
გათხოვდა, ოდეტა, მისი საყვარელი და დედამისი დაეპატრონენ ოჯახს.

მამა დიუბლანმა ხელახლა დაიწყო:

— სირცხვილი, მაგრამ შენ კი არა, მორის, სირცხვილი მათ. შენ იქ
იტანჯებოდი ტყვეობაში, ცოლმა კი შენს სახლში სხვა შემოიყვანა. ბევრ-
ჯერ მიფიქრია, მეტქვა მათთვის რაც გულში მქონდა, მაგრამ ეს ჩემი საქმე
არ იყო. შენ ჩემს სახლში დავაყვადი. მე ვიცნობდი მამაშენს და, საერ-

თოდ, შენ თვითონ იცი, ყველას თავისი საზრუნავი აქვს; სირცხვილი მათ. თითქოს იგრძნეს კიდევ და აღარ ჩნდებოდნენ. აი ტყვის ცოლმა დაიწყო ჯაბოლოს.

ვიდალი თავს აქნევდა.

— ეს შემთხვევის საქმეა. შენ არა ხარ მარტო. სხვა მოიყვანე.

— რატომ წავიდნენ ისინი?

— შენი უფროსი და და სიძე ჩამოვიდნენ და მათ ჭკუა ასწავლეს. არავისთვის არაფერი უთქვამთ. ის ალფონსი არაფერს წარმოადგენდა. ზარმაცი იყო, იგი ვერც კი შეინარჩუნებდა შენს მიწებს. მე ვამბობდი, რომ შენი უფროსი და ავიდა იქ, არ ვიცი რა უნდა ეთქვა მათთვის. ერთი თვის შემდეგ მათ ბარგი შეკრეს და გასწიეს. როგორც ამბობენ, ისინი ტულუხაში წავიდნენ. მეტი არაფერი ვიცი. ასეთ საკითხზე ლაპარაკი არ მიყვარს. ხალხი პირველად ბევრს მიედ-მოედებოდა და აი, როგორც ხედავ, ესაა ყველაფერი, რაც შემძლო მეთქვა. შენი სახლი აქაა. მიწები ხელუხლებელია.

მორისმა თავი ხელებში ჩარგო და უხმოდ ატირდა. მოხუცი დიუბლანი უყურებდა მას და წვერს იკნეტდა.

ამგვარად მექოთნე ვიდალი დაუბრუნდა თავის დაცარიელებულ სახლს. დიახ, სახლიც ეული იყო და ვიდალიც. ძაღლიც კი არ ყეფდა ეზოში. არც ერთი ცოცხალი არსება, არაფერი, გარდა გარეული ფრინველებისა, ღამურებისა და ბუებისა.

დიუბლანები მას თვალ-ყურს ადევნებდნენ, რადგან ეშინოდათ, არაფერი დაეშავებინა თავისი თავისთვის. მათ გააფრთხილეს მორისის დები და მოიწვიეს. ვიდალმა იყუჩა ცრემლების ღვრის შემდეგ. თანდათან შეუდგა შრომას. ხედავდნენ, როგორ აამალლა ბაღის ბარიერი. ბარავდა და თხრიდა ბაღასს.

ხალხს მორისი მოწყენით უღიმოდა, თითქოს შეეგუა თავის მდგომარეობას. ბევრს ფიქრობდა. დიდხანს უხმოდ უჭვრეტდა ბუნებას. დიუბლანებმა მისცეს ლეკვი, ცოტა რამ საკურდღლისათვის და საფრინველს. დიუბლანების შვილიც დაბრუნდა და მოხუცი ცდილობდა კავშირი ჰქონოდათ მექოთნესთან.

მაღე მორისს ორივე და ესტუმრა ქმრებითურთ. მათ აუხსნეს საქმის ვითარება, მაგრამ ვიდალმა ისევ მშვენივრად იცოდა ყველაფერი. მისი ცოლი გაჰყვა სხვას. რა ეთქმოდა მეტი. ვიდალმა ცუდი არჩევანი გააკეთა. მწარედ აგონდებოდა დედის სიტყვები. საბრალო ქალი მართალი იყო, როცა ეუბნებოდა, ოდესა არაა სერიოზულიო.

— არაფერი დაგიკარგავს, ჩემო შვილო,— ეუბნებოდა მოხუცი დიუბლანი. — შენ ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ხარ და მდგომარეობაც კარგი გაქვს.

სახლი არსად წასულა. მიწებიც ადგილზეა. შეგიძლია სხვა დღესასწაული მოიყვანო.

ვიდალი მხრებს იჩეხდა და არავინ იცოდა რას ფიქრობდა. აღარ ჩნდებოდა. კვირაში სამჯერ მეფუნთუშე დებდა გოგორა პურს ქვევით, გზაზე. ნავთი, მარილი და სხვა აუცილებელი საგნები დიუბლანის ცოლს მოჰქონდა. მალე მორის ვიდალმა რაღაც გაურკვეველი გაბრაზებით ისევ მოჰკიდა ხელი მიწის დამუშავებას. დიუბლანებმა ათხოვეს ხარები და მოხუციც მივიდა ხელის წამოსაკრავად.

— ეს ძალიან კარგია, მორის, — ეუბნებოდა მოხუცი. — გაისისათვის ყველაფერი წესრიგზე იქნება, მაგრამ მარტო ხომ ვერ იქნები. უნდა მოავგარო შენი პირადი საქმე. მოითხოვე განქორწინება.

მამა დიუბლანი ამჩნევდა, რომ მორისი სზირად იკეტებოდა სახელოსნოში, მაგრამ არ უკვირდა. ეს ვიდალების ძველი ხელობა გახლდათ. მორისს ჩვეოდა თიხის ძირწვა და დიუბლანსაც ბევრი რამ ჰქონდა ბუხრის თავზე მორისის გამოძერწილ-დახატული.

ერთ კვირა დღეს, შუადღისას, მოხუცი დიუბლანი საქოთნეში შევიდა და ჩუმად შეაღო სახელოსნოს კარი. იგი შეესწრო ვიდალს, როცა თიხას ამუშავებდა. კეთილი კაცი მიუახლოვდა; ვიდალი იჯდა ფანჯრის წინ, მოხუცისკენ ზურგით. როცა დიუბლანი ახლოს მივიდა, ვიდალი შეკრთა და შეეცადა დაემალა ნამუშევარი. მოხუცმა ყურადღება არ მიაქცია.

— მე ვხედავ, რომ შენ ერთობი, — თქვა მან. — რას გვიმზადებ?

— ო, ეს არაფერი არ არის, — წაილულულა ვიდალმა.

— ეს თავია. შენ ისევ დაიწყე ძველი ხელობა?

მოხუცმა თავი შეიკავა და არ შეაქო მორისი, რადგან შეიცნო გამოქანდაკებული ქალის თავი. არა, არ ცდებოდა. ეს ოდეტას ქანდაკება იყო. იმ ქალისა, მექოთნეს რომ უღალატა და მიატოვა. მოხუცმა არ იცოდა რა ეთქვა.

მორისს ყოველთვის უყვარდა ოდეტა; თავის დაცარიელებულ სახლში ყოველთვის ხედავდა მის სილუეტს. სამზარეულოს ფანჯარაში, ფანჯატურის ჩრდილში მზე ასხივოსნებდა ამ უჩინარი ქალის შიშველ მკვლავებს. მისი სახე ჩნდებოდა ბაღის შესასვლელში, ცაცხვების ქვეშ; გრძელ ღამეებში ვიდალს ელანდებოდა ოდეტას ღამაში სახე, სალუქი და გასხივოსნებული. ვაჟი უწვდიდა ხელებს, ეხებოდა მის თმებს; ქალის მოყვანილი მხრები ქრებოდა მის აკანკალებულ თითებში და, ბოლოს, მექოთნეს აღარაფერი რჩებოდა, აღარაფერი, მხოლოდ გამოსახულება, ოცნება..

ვიდალს მუდამ უყვარდა ოდეტა და ვერ ამწეოდა. მამა დიუბლანსაც კი ვერ უმხელოდა; იგი მთელი მონდომებით ამუშავებდა მიწას, ხოლო გულში ფაქიზ გრძნობას ინახავდა. ვერავითარი დაღლილობა ხელს ვერ შეუშლიდა ოცნებაში.

„შენ დაქორწინდები, — ეუბნება მეზობელი, — შეირთავ და ყველაფერი მოწესრიგდება!“ ვიდალი არ უპასუხებდა. გულისკრთობდა. ში უხილავი ხმა ჩასძახოდა: „ვერ შემოვა სხვა ქალი ამ ოჯახში, ზის ზის ზის ვიწყებია, ვერც ვერასოდეს დავივიწყებ“.

ერთ საღამოს მორისი შევიდა თავის სახელოსნოში, რაღაც ექსტაზით შეპყრობილი. ოცნება აღარ ქრებოდა: მან აიღო თიხა, სასწრაფოდ მოამზადა და დამშვიდდა. სახე, თითქოს ცოცხალი, აღიმართებოდა მის წინაშე.

მორისის ხელები ამუშავდა. ყელი და მხრები გამოძერწა, შემდეგ თმები და სახე. მალე თავი და მთელი ბიუსტი. დაუღალავად მუშაობდა. დიდხანს მოუწია ტუჩების გამოძერწვას. დრო და დრო შეისვენებდა, თან უკან იხევდა, რომ შორიდან უკეთ შეემოწმებინა ნამუშევარი, შემდეგ ისევ განაგრძობდა.

იმ კვირას, როცა მამა დიუბლანმა ნახა ქანდაკება, ვიდალმა თავის ოთახში გადაიტანა იგი და საწოლის თავთან მოათავსა. ეს იყო მისი ცოლი. იგი არსებობდა, იგი ცხოვრობდა მის ჭერქვეშ.

დაღამდა. ჩრდილმა ჭერის ღირეები დასტოვა და ბიუსტი ჩრდილებში გაეხვია. იდაყვზე დაყრდნობილი ვიდალი თვალმოუშორებლივ უყურებდა მისი სიყვარულის გამოსახულებას.

ძველი ხელობა დაეხმარა გულის ამუშავებაში.

წინათ ვიდალები თაობიდან თაობამდე ამზადებდნენ მარტოოდენ ქონებს და არც უფიქრიათ, თუ ერთ დღეს მათი რომელიმე ნაშეიერი გაერთობოდა ასეთი სასიამოვნო და საშინელი თამაშით. კარგი თიხა გადაიტყა სახედ. იგი ემსახურებოდა საბრალო ერთგულ შეყვარებულს.

ზოგჯერ ვიდალს თითქოს უნდოდა განედევნა ეს ოცნებაც და ეს გართობაც. „ოჰ, მე გიჟი ვარ, — ფიქრობდა ის, — გიჟი ვარ, ასე იტყვიან სოფელში. იტყვიან, რომ შევიშალე. განა მამა დიუბლანი მართალი არ იყო? იგი მიპოვნის ქალს, რომელიც იცხოვრებდა აქ, ჩემთან, მაგრამ სხვა?...“

სხვა? სად იყო ის სხვა? მორისს არასოდეს მოუწადინებია მისი ნახვა, მდგომარეობის შეცვლა.

იგი ისევ შებრუნდებოდა ხოლმე ფანჯრისკენ და სახე ისევ ცოცხლდებოდა ჩრდილებს შორის. ვიდალი თავს რგავდა ხელებში და ცრემლები ქუთუთოებს უწვავდა. „როგორ მიყვარდა, როგორ მიყვარს“, ღმუროდა იგი.

მამა დიუბლანის გარდა, არავის უნახავს ქანდაკება. არავინ იცოდა, ვიდალმა დაამსხვრია იგი თუ შეინახა.

ქანდაკება ძალიან ლამაზი იყო და ოდეტას ჰგავდა. მართალია, მამა დიუბლანი დიდად დახვეწილი გემოვნებით არ გამოირჩეოდა, მაგრამ იმწუთშივე შეიცნო ოდეტას ლამაზი ქანდაკება. ეს იყო მისი თმები, მისი

ტუჩები, მისი ნაზი ცხვირი. ვიღალი მეხსიერებაში ინახავდა ამ სახეს. ცხადად ხედავდა მას და შეეძლო მისი ყოველი ნაკვეთის გამოძიება.

მექოთნის სახლი იქვეა, როგორც კი ნაძვნარს გაივლი. მას „საქოთნეს“ ეძახიან და მექოთნეები, იქ რომ ცხოვრობდნენ, ყვითელ თიხას ხელით ამუშავებდნენ.

იმ კუთხის ყველა სახლში იბოვი საწვწე ქოთანს, წყლის ჭიქას და ვიდალების მოდგმამ რა იცოდა, თუ ერთ-ერთი მათგანი თიხის ბიუსტში მოათავსებდა გულს; როგორც ხედავთ, იყო გული ამ ქანდაკებაში — მორისის გული. მასში ჟღერდა მისი ყრუ და მომთმენი სიყვარული.

მხოლოდ სიყვარული...

მშვიდი და დიდი ღამე ფარავდა მთებს. სავსე მთვარე ანათებდა. ღამის წყვილიაღში გაისმა ჭოტის შემაზრზენი კივილი. განთიადისას ქარი ამოვარდა... გათენებამდე ვიღალი ფხიზლობდა თავისი სიყვარულის ქანდაკებასთან. ფანჯარა იღებოდა, ხმაური და ღამის სიმღერა იჭრებოდა ოთახში.

ქარი დაქროდა სიმინდებში. ქარი არხევდა ბარიერებს, მაგრამ არა — ეს არ იყო ქარი, ნამდვილად არ იყო. ვიღაც მოდიოდა გზაზე.

ვიღალი ადგა და ფანჯარაში გადაიხედა. ღლის სინათლეზე შეამჩნია თავისი ცოლის სახე. იგი ცოცხალი იყო; თიხა გაცოცხლდა. ეს არ იყო ოცნება ან მაგიური საგანი, ნამდვილი ქალი მოეშურებოდა სახლისაკენ. ოდეტა ეზოსთან იდგა და ხედავდა ფანჯარაში გადმომდგარ მექოთნეს.

— ოჰ! აი შენც! — ჩაილაპარაკა მორისმა. — აი შენც... — იგი მიბრუნდა, ოთახიდან გაიჭრა და სწრაფად ჩაირბინა კიბეები.

ახლა მას მკვლავებში მოემწყვდია ცოლი. მეორე გული სცემდა მის გულთან. იგი არაფერს ეკითხებოდა. ოდეტა დაბრუნდა!

შეხედე, იქ, მაღლა მთებში, აკაციისა და ნაძვის ხეებს რომ გაივლი, სახლია აღმართული. ეს არის მექოთნე ვიდალისა და მისი სიყვარულის სახლი.

ფრანგულიდან თარგმნა ცისანა მჭაროშვილმა.

რასულ რზა

უსახელო ლექსი

მზე თავს არ მოიკლავს —
 რაღა უჭირს მას!
 მთვარე სხივს ატანს,
 ღამე ოქროს გავს.
 მაგრამ თუ ეს ღამე
 თვალს უფრო აამებს —
 ესე რა მზის ბრალია?
 რა მთვარის ბრალია?
 ყველაზე ბასრი ხმლით
 ვერ შეძლებ წყლის გაჭრას —
 რაღა უჭირს მას!
 ყველაზე ბასრს ხანჯალს,
 ქეიშით გატეხილ ხმალს
 ფსკერზე ინახავს.
 მაგრამ გულს თუ დაკრეს
 სიტყვა, არა ხმალი —
 ეს გულის ბრალია?
 ეს სიტყვის ბრალია?
 ილხენს გაზაფხული —
 რაღა უჭირს მას!
 ნარგიზი, ყაყაჩო,
 ია გულგახსნილი
 დაუმშვენებს გზას.
 მაგრამ თუ ფოთოლი
 ყვითელი, ობოლი

წვრილ ღეროს მოწყდება —
სიკვდილის ბრალია?
ანდა გაზაფხულის?
მაგრამ თუ ღამისას
ყაყაჩოს დაისრავს
ძლიერი ქარი,
ვისია ბრალი,
სუსტი ყაყაჩოსი?
თუ მძლავრი ქარის?
ვიფიქრე: ოცნება!
რალა უჭირს მას!
არც ზღუდე, არც ვნება,
არც საზღვარი აქვს.
შორეთს თუ სიმაღლეს,
სიზმარს თუ სურვილს,
წლებსა თუ სასწაულს
ყველას გვერდს აუვლის.
მაგრამ ვეება ლოდოდ
ცხოვრება წინ წამოდგა.
ვთქვი: არც ოცნება, მიფარე,
არც გაზაფხული, ქარი —
ყველგან, შინ თუ გარეთ,
მხოლოდ ჩემია ბრალი.
და წამიღო ფიქრმა,
გულმა კი ეს მითხრა:
არ მისაყვედურო
და არ დამემდურო!
სარკე ხომ არა ვარ
ან წყლის ზედაპირი,
რომ არც ზიზღი ვიგრძნო
და არც სიყვარული,
ისე ავრეკლო, ბედად
ვინც კი ჩამომხედავს!

თარგმნა ნ. მაღაზრონიძე.

ლავრანგი კიშისგარიშვილი

ჩემი სამეფო

რა დროს დარდია, დავიფერთხოთ მელანქოლია,
ათრთოლებული გულით ვხვდები მზის გამოჩენას.
თუმცა ჯერ რა ვარ, რაზე დარდი მეც ხომ მქონია,
თუ კაცი ვარგა, დაკოდილი გულიც მორჩება.

კლდეებს აცოცავ?! — აი ახვალ იმ მაღალ მთაზე,
მერე გამჭრიახ დიდ თვალეებით შორსაც გახედავ.
მე ვინ მაჩუქებს წუთისოფლის დიდ სილამაზეს,
თორემ სულ ჩემთვის...
განა მართლა ჩემთვის გავხვეტავ?!

წუთისოფელო, იყავი სულ ნაზი და მშვიდი,
შენს სინედლეში დახარბებით მინდა ჩავეფლო.
ჩემი ბილიკი იმ მაღალი მთებისკენ მიდის,
სალოცავი და უსაზღვროა ჩემი სამეფო.

აჰ, ყვავილებთან

ალარ მყავს... სევდამ გული გამიპო,
ჩემს მთას ნისლებმა გადაუარა...

— აჰ დაასვენეთ ჩემი მზის კუბო

აჰ — ყვავილებთან! გესმით თუ არა?! —

ჯერ კიდევ მინდა...

ჯერ კიდევ მინდა მე ყოფნა ქვეყნად,
ჯერ ხომ არ მისვამს ვნების ზედაშე.
ნეტავ მაქცია იმ მთების ღმერთად
და იქ დავსახლდეთ მხოლოდ მე და შენ.

* * *

მინდა აღდგომა, ელვა და ფეთქვა,
ისე რიყეზეც ხომ ჰყრია ქვები.
თუ კი იქნები, იყავი ღმერთად,
თუ არა, მაშინ სულ ნუ იქნები.
ცოცხლობ, იცოცხლე, მოკვდი ძალუმად,
კარგ ყმის სიკვდილი ვინ არ ინატრა.
ისე ძალიც კი კვდება ძალღურად,
ღირსეულობა მისი ვინა თქვა.

* * *

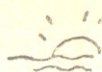
გული მაძალებს, როგორ არა ვთქვა,
კცლი, ვერ დავცალე, აღარ ამოჰქრა.
მეც ვაჟასავით ვითხოვ ჯიხვის რქას,
რომ სიმღერებად დარდი ამოვთქვა.

* * *

გამომადვიდა შენმა ფრთხილმა,
კიაფობს შენი მკერდი მერცხალა,
და ვნანობ: ნეტავ, ტრფობის ფიალა
ასე ადრეულ არ დამეცალა.

1930-1933 წ.წ.

საქართველოს

ომგახედობი

შარშან გაზეთ „კომუნისტის“ 5 ივნისის ნომერში გამოქვეყნდა წერილი „ძმადშეფიცულთა შეხვედრა“. იგი მოგვითხრობდა ომის ვეტერანთა ერთი ჯგუფის შეხვედრას, რაც იმ დღეებში თბილისში მოეწყო. ოცდაექვს ომგადახდილს ერთად შეუყრიათ თავი და რამდენიმე დღე გაუტარებიათ თავის საყვარელ გენერალ თ. ზახაროვთან. წერილში მეტწილად სწორედ ამ გენერალზე იყო ლაპარაკი. მაგრამ ჩემი ყურადღება მიიპყრო ერთმა ადგილმა:

„გენერალი დაკვირვებით ათვალიერებდა თვითელ მათგანს, — წერდა გაზეთი. — უცებ წამოხტა, ვლადიმერ მოქერიასთან მოვიდა, გულში ჩაიკრა და უთხრა:

— აა, ეს შენა ხარ, ვლადიმერ? გიცანი, ქართველო, გიცანი, შენ არ იყავი შარშან პიატიგორსკში რომ მესტუმრე და გამაგებინე თქვენი

კეთილშობილური განზრახვა! ეს ყველასათვის მისაბამია. დიდი ხანია დავრწმუნდი, რომ უსაზღვროა სამხედრო ოჯახში ერთიმეორის სიყვარული და პატივისცემა. ამას დღეს კიდევ უფრო ნათლად ვხედავთ!“

ვლადიმერ მოქერიას დიდი ხანია ვიცნობ, ხშირად შევხვედრივარ ჩაქვში, ბათუმში, მაგრამ არ ვიცოდი, თუ სამამულო ომის მონაწილე იყო. რამდენიმეჯერ გადავწყვიტე მენახა, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზის გამო მხოლოდ ცოტა ხნის წინათ მოვახერხე.

და აი ჩვენ ერთად ვზივართ. იგი სხვებისაგან არაფრით გამოირჩევა. დაჟინებით ვაკვირდები მის ყოველ მოძრაობას: დინჯი, მშვიდი, ტკბილი მოუბარი, საშუალო ტანის, მხარბეჭიანი. მას ვერ ნახავ პირშეკრულს და ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, თითქოს არავითა-

რი გაჭირვება არ გამოველს.

— თქვენ ხართ ის ვლადიმერ მოქერია, რომელიც შარშან თბილისში ომის ვეტერანთა შეხვედრაში მონაწილეობდა? — ვკითხე, ცოტა არ იყოს ეჭვით, ჩემს ძველ ნაცნობს.

— დიახ! — ამ ერთადერთი სიტყვით გამცა პასუხი, ოდნავ წამოწითლებულ სახეზე ცხვირსახოცი გადაისვა და გაჩუმდა.

„საოცრად სიტყვაძუნწი ყოფილა“, გავიფიქრე და აღარ გამკვირვებია, რომ მასზე ბევრი არაფერი ვიცოდი.

* * *

1938 წელს ვლადიმერ მოქერიამ ჩოხატაურის რაიონის საჯამიასერის საშუალო სკოლა დაამთავრა, მაგრამ სწავლის გაგრძელება ვეღარ მოახერხა და მშობლიურ სოფელ ჩომეთში დარჩა. მამას აწუხებდა შვილის ბედი, მაგრამ რა ექნა, მრავალშვილიანი ოჯახი მას შეჰყურებდა.

გამოხდა ხანი. ვლადიმერმა თვითონ სცადა ბედი — უფროს ძმას, დავითს, რომელიც ამ დროს ჩაქვის საბჭოთა მეურნეობაში აგროტექნიკოსად მუშაობდა, მიაკითხა და მუშაობა ჩაქვის სასოფლო საბჭოს აღმასკომის ფინანგენტად დაიწყო. ეს იყო ერთადერთი გზა ნათელი მიზნისაკენ. ცოტა ხელს მოვითბობ და სწავლას გავაგრძელებო, ოცნებობდა ჭაბუკი. ბათუმშიც ჩამოვიდა, პედაგოგიურ ინსტიტუტში თანასოფლელები ინახულა. სწავლის პირობები რომ გაიგო, იმედი მიეცა.

ორი წელი იმუშავა ფინანგენტად ვ. მოქერიამ, შემდეგ სავაჭრო-სამხედრო სამსახურში გაიწვიეს. სხვა სამას თანატოლ ქართველთან ერთად იგი ვორონეჟის ოლქის ქალაქ ოსტროვსკის გენერალ თ. ზახაროვის მსროლელთა დივიზიის ერთ-ერთ პოლკში ჩარიცხეს. აქედან მალე იგი სამეთაურო სკოლაში გაგზავნეს.

სკოლის დამთავრებას სამი თვე აკლდა, როცა სამამულო ომი დაიწყო. ვლადიმერი მაშინვე 149-ე დივიზიაში მიავლინეს, სადაც 542-ე პოლკში ოცეულის მეთაურად დანიშნეს. ეს ის დრო იყო, როცა კბილებამდე შეიარაღებული მტერი დროებით წარმატებებს აღწევდა.

პირველი ბრძოლები... ადამიანის ცხოვრებაში ყოველთვის წარუშლელ შთაბეჭდილებას ტოვებს პირველი შეხვედრა, გაცნობა, შემთხვევა. პირველი საბრძოლო ნათლობა ვლადიმერს გუშინდელივით ახსოვს; მის მოგონებაზე ხმა ებზარება, იღვიძებს ძველი ტკივილები...

ეს იყო 1941 წლის 22 ივლისს, სოფელ ზახაროვოს მიდამოებში. ჩვენი ნაწილების თავზე გამოჩნდა მტრის სამოცი თვითმფრინავი. მალე მათ სოფელი ცეცხლის აღში გახვიეს. მერე მტერი შეტევაზე გადმოვიდა. ჩვენი ნაწილები სასტიკ წინააღმდეგობას უწევდნენ. რუსებთან, უკრაინელებთან, ბელორუსებთან და სხვებთან ერთად გამირულად იბრძოდნენ ქართველებიც: ა. ორახელაშვილი, ა. მაკა-

ლათია, ა. სიხარულიძე, დ. ქართ-
ველიშვილი, მ. გელაშვილი. მტრის
ჭარბ ძალებთან ჩვენს სამხედრო
ნაწილებს უთანასწორო ბრძოლე-
ბი უხდებოდათ; საბჭოთა მეომრე-
ბი ოსტატურად იყენებდნენ ხელ-
ყუმბარებს, ხიშტებს და სნაიპე-
რის თოფებს. მოსპეს და გაანად-
გურეს მოწინააღმდეგის დიდძალი
ცოცხალი ძალა და ტექნიკა და
ახალი პოზიციები დაიკავეს. თურ-
მე არც ისე ძლიერი ყოფილა
გერმანელი ჯარისკაცი პირისპირ
შეტაკებისას, როგორც ამას ფაში-
სტური პროპაგანდა ხატავდა. ვ.
მოქერიაშვილი ოცეულის ყურადღება
სწორედ ამას მიაქცია, იგი თავის
მეომრებს რწმენას უნერგავდა.

დადგა რუსული ზამთარი.
თოვლს მკაცრი ყინვები მოჰყვა.
პიტლერელები ახალი იერიშისათ-
ვის ემზადებოდნენ. ვ. მოქერიაშვილს
ოცეული მოწინავე პოზიციებზე
განლაგდა, სანგრები გულდაგულ
შენილბა. მოწინააღმდეგეს, ჭარბი
ცოცხალი ძალისა და ტექნიკის
გარდა, კიდევ ერთი უპირატესობა
ჰქონდა: იგი ტყით გარშემორტყ-
მულ გორაკზე იდგა. მათი ქვემე-
ხები ზედ თავზე დაჰყურებდა
ჩვენს მეომრებს.

ჩამოწოლილი ნისლი გაიფანტა.
ბლინდაჟიდან ვ. მოქერიაშვილს შენიშ-
ნა, რომ თოვლიან მინდორზე
თეთრ სამოსელში გახვეული პიტ-
ლერელები ხოხვით მოიწევდნენ
წინ. ამავე დროს ტყიდან ამოიმარ-
თა მეავტომატეთა დიდი ჯგუფი:
ამკარა იყო, ნისლიანი ამინდით
მტერს უსარგებლია, ხოლო ჩვენს

გამოუცდელ მეთვალყურეებს
ვერ შეუნიშნავთ მისი მანქანები
მოქერიაშვილს მაშინვე განსაზღვრულ
სალოდნელი საფრთხე, სასწრა-
ფოდ დაუკავშირდა ასეულის მე-
თაურს და აუხსნა შექმნილი მდგო-
მარეობა. ასეულის მეთაურმა უბ-
რძანა, როგორმე უკან გადმოინაც-
ვლეთო, მაგრამ გვიანდა იყო: უბ-
რძოლველად უკან დახევა აღარ
შეიძლებოდა. მოწინააღმდეგეთა
შორის მანძილი 150-200 მეტრი
იყო. მტრის ერთი ნაწილი პირის-
პირ მოდიოდა, მეორე კი ფლანგი-
დან უვლიდა. ვ. მოქერიაშვილი გადაწყ-
ვიტა ემოქმედა საჭიროების მი-
ხედვით.

— მზად იქონიეთ ხელყუმბარე-
ბი, დაელოდეთ ჩემს ბრძანებას!
— გასცა მან ბრძანება.

დადგა გადაწყვეტი მომენტი.
პიტლერელებმა ორივე მხრიდან
გახსნეს ავტომატების ცეცხლი.

— აბა, ბიჭებო, ყუმბარები! —
გაისმა ვ. მოქერიაშვილს ძახილი და
ჯარისკაცებმა მისივე ზედიზედ
დააყარეს მოახლოებულ მტერს
ხელყუმბარები. ბრძოლის ველი
კვამლში გაეხვია. ამით ისარგებ-
ლეს ოცეულის მეომრებმა და
მეთაურის განკარგულებისამებრ
უკან დაიხიეს. მაგრამ პიტლერე-
ლები არ დაბნეულან; გაიფანტა
თუ არა კვამლი, ოცეულს დაედევ-
ნენ და გზა გადაუჭრეს. წამები
წყვეტდა მთელი პოლკის ბედს,
რომელსაც ოცეული იცავდა. ამ
კრიტიკულ მომენტში მეთაურმა
თვალი მოჰკრა გორაკზე მიტოვე-
ბულ დაზვის ტყვიამფრქვევს.

ვლადიმერი ჯარისკაც ვასილ სმიროვთან ერთად ტყვიამფრქვევით გაჩნდა და... მტერი ტყვიის წვიმაში გახვია. დაბნეული გერმანელები ტყის სიღრმეში მიიმალნენ. ოცეულმა ბრწყინვალედ შეასრულა დავალება: დაიცვა პოლკი მტრის გარემოცვისაგან. ამისათვის ვ. მოქერიას პოლკის უფროსმა მადლობა გამოუცხადა, ხოლო შტაბის ხელმძღვანელობამ იგი მთავრობის ჯილდოზე წარადგინა. სამწუხაროდ, ხშირი ადგილმონაცვლეობის გამო ამ დოკუმენტს დანიშნულების პუნქტამდე არ მიუღწევია.

ზამთრის სუსხმა იმძლავრა. თუ ზაფხულსა და შემოდგომაზე მტერს იერიში იერიშზე მოჰქონდა და იოლად იპყრობდა დასახლებულ პუნქტებს, ახლა აშკარად ჩანდა, რომ მკაცრი ყინვებისა და გაუვალი თოვლის გამო თავს არიდებდა ბრძოლებს და გამაგრებულ პუნქტებზე ახალ შევსებასა და სამხედრო ტექნიკას ელოდა. ეს კარგად იცოდა საბჭოთა სარდლობამ და გადაწყვიტა მტრისათვის არ მიეცა მოსვენების საშუალება: წარმოებდა მოულოდნელი თავდასხმები, მტრის სამხედრო ტექნიკისა და ჯარის განლაგების წინასწარი დაზვერვა.

ამ დროისათვის ვ. მოქერია პოლკის ერთ-ერთ მოწინავე ოფიცრად ითვლებოდა. პოლკის მეთაურმა გ. პოლინაიგამ არჩევანი ვლადიმერზე შეაჩერა და დაზვერვის ჯგუფის ხელმძღვანელობა უბრძანა. სადაზვერვო ჯგუფს დღისით

ათი კილომეტრით დაშორებული მადლობზე მტრის განლაგებაში უნდა შეეღწია და დასაზვერებელი უკან დაბრუნებულიყო. ვლადიმერი თერთმეტი მეტრძოლის თანხლებით დავალების შესასრულებლად გაემართა. ნისლიანი დღე იდგა. თოვლიანი მინდორი ხოხვით გაიარეს, გვერდი აუარეს მადლობს და მტრის პოზიციების სიღრმეში შეაღწიეს. გარეთ კაციშვილი არ ჰაჰანებდა. გულდამშვიდებული ჰიტლერელები თბილ ბლინდაჟებში შეეყუჟულიყვნენ. მათი მეთვალთვალები თოვლსა და ყინვაში კანტი-კუნტად თუ გამოჩნდებოდნენ და ისევ ბლინდაჟებში მიძვრებოდნენ. დაზვერვის მეთაურმა და მეტრძოლებმა ყურადღებით დაათვალიერეს ტანკების, ქვემეხების, ქვეითი ნაწილების განლაგება, გამაგრებული ადგილმდებარეობის ყველა მისადგომი, გარშემოვლის გზები და უკან ისევ ხოხვით გამობრუნდნენ. ჰიტლერელთა მეთვალთვალებმა მხოლოდ მაშინ შენიშნეს ისინი, როცა მტრის პოზიციებს გამოსცდნენ, და ტყვიამფრქვევების ჯვარედინი ცეცხლი გახსნეს. პასუხის გაცემა არ შეიძლებოდა და მზვერავებმა პირველსავე სანგრებზე შეაფარეს თავი. ცაში გერმანელთა თვითმფრინავი აიჭრა და თავშეფარებულებს ჰაერიდან დააყარა ყუმბარები. დრო დაყოვნებას არ ითმენდა. სანამ თვითმფრინავი მეორე წრეს გააკეთებდა, ვლადიმერმა ბრძანება გასცა, სანგრები დაეტოვებინათ და ცეცხლის წვიმაში პირველი თვი-

თონ გაიჭრა. თერთმეტი მებრძო-
ლიდან მხოლოდ ხუთი გადარჩა.
შეგროვებული სადაზვერვო ცნო-
ბების მიხედვით პოლკის სარდლო-
ბამ მტერზე თავდასხმის გეგმა
შეადგინა.

გათენებამდე, როცა გერმანელ
ჯარისკაცებს ჯერ კიდევ ეძინათ
ბლინდაჟებში, საბჭოთა პოლკის
ნაწილები შეტევაზე გადავიდნენ.
მოულოდნელმა თავდასხმამ მტე-
რი დააზნია. საბჭოთა მებრძოლები
პიტლერელებს შიგ ბლინდაჟებში
ჟლეტდნენ, ანადგურებდნენ ტან-
კებსა და ქვემეხებს. ჩვენმა მეომ-
რებმა ბევრი ფაშისტი დაატყვე-
ვეს და დიდძალი ნადავლი ჩაიგ-
დეს ხელში.

მალე გერმანელთა სარდლობამ
ფრონტის ამ უბანზე დამხმარე ძა-
ლები გადმოისროლა და შეტევაზე
გადმოვიდა. თავგანწირვით იბრძო-
დნენ ჩვენი ბიჭები. ვ. მოქერას
ოცეული კვლავ წინა ხაზზე აღმო-
ჩნდა. უცებ ვლადიმერს მარჯვენა
ხელი მოცელილივით ჩამოუვარ-
და. მწვავე ტკივილი იგრძნო მკერ-
დის არეშიც. სისხლმა ფარაჯაში
გამოჟონა. მერე მარცხენა ხელით
ძირს დავარდნილი რევოლვერის
აღება სცადა, მაგრამ ძალა არ ეყო:
სახე გაუფითრდა, თვალებზე ბინ-
დი გადაეფარა, ყველაფერი ერთ-
მანეთში აირია და... გრძნობადაკა-
რგული იქვე ჩაიკეცა.

იგი გონს საველე ჰოსპიტალში
მოვიდა. თეთრხალათიანი ახალგა-
ზრდა რუსი მედიკინის და, რომე-
ლსაც მარლით შეხვეული მისი
მარჯვენა მუხლზე ედო, ოფლით

დაცვარულ შუბლს უმშრალედა
დახეთქილ ტუჩებზე სისხლს უწ-
მენდდა და პირგამშრალს კუბურ
აწვდიდა ყლუპ წყალს.

— კიდევ ცოტა, კიდევ! — შეე-
ვედრა ქალიშვილს ვლადიმერი.

— ჩუ, მეტი არ შეიძლება, აქ მე
ვარ უფროსი! — საჩვენებელი თი-
თი ტუჩზე მიიღო „გამწყრალმა“
ქალიშვილმა და დაჭრილს კეთი-
ლად გაუღიმა.

ვლადიმერმა მკერდის არეში
უეცრად ტკივილი იგრძნო და
ფრონტი მოაგონდა. თვალწინ წა-
ბრმოდდა ახმახი გერმანელი, რო-
მელიც გზის მოჭრას უპირებდა
და ხეს ამოფარებულმა ავტომა-
ტის ჯერი დააყარა... ვლადიმერმა
გონების დაკარგვამდე მოასწრო
დაენახა, როგორ შეტორტმანდა
გერმანელი, ხელიდან ავტომატი
გაუვარდა და მოცელილივით დაე-
ცა. ალბათ, ბიჭებმა იყარეს ჯავრი.

ეს იყო 1942 წლის იანვარში.
სისხლისმღვრელი ბრძოლები
გრძელდებოდა. საველე ჰოსპიტა-
ლი ერთ ადგილიდან მეორეზე გა-
დაჰქონდათ. ერთი თვის შემდეგ
ვლადიმერი ნოვოსიბირსკის ჰოს-
პიტალში მოხვდა. ექიმებმა ყოვე-
ლი ღონე იხმარეს, მაგრამ მარჯვე-
ნადასახიჩრებული ვლადიმერი ჯა-
რისკაცთა რიგებს გამოეთიშა და
მშობლიურ ჩომეთში დაბრუნდა.

ფრონტზე მყოფი შვილების —
ტარასისა და ვლადიმერის დარდს
და მძიმე შრომას დაღი დაესვა
მშობლებისათვის. მესამე შვილიც
სადარდებელი გახდომოდათ — და-
ვითი უკუტრნებელ სენს შეეპყრო,

სწორედ ფრონტზე გამგზავრების წინ. იგი ძმის ჩამოსვლიდან ერთ თვეში გარდაიცვალა. მუდამ ხალისიანი ილია დაჯავრიანდა, დანა პირს არ უხსნიდა; მალე იგი ლოგინად ჩავარდა და გარდაიცვალა. ერთი თვეც არ გასულა, რომ 1942 წლის შემოდგომაზე ოჯახს კიდევ ერთი უბედურება დაატყდა... ფრონტზე გმირულად დაიღუპა ტარასი.

ვლადიმერი საგონებელში ჩავარდა — არც სოფელს აღგებოდა და არც ფრონტს.

— წავალ, მუშაობას დავიწყებ ქალაქში, — ფიქრობდა იგი, — სწავლასაც გავაგრძელებ.

მაგრამ როგორ დაეტოვებინა ამ მძიმე დღეებში ჯანგაბეხილი დედა? დიდხანს აწვალებდა ეს ფიქრი ვლადიმერს. ბოლოს განზრახვის გამხელა ამჯობინა. დედას სახეზე საშინელი ტკივილი აღებეჭდა, თითქოს რაღაც ახალი უბედურება დასტყდომოდეს. მაგრამ თავს ძალა დაატანა და შვილს იმედიანად გაუღიმა:

— წადი, შვილო! მე არაფერი მიჭირს, მეზობლები გვერდში მიდგას, უმცროსი ბიჭიც შინ არის. მართალია, სწავლობს, მაგრამ ოჯახს ხელს არ აკლებს.

გულთბილად შეხვდნენ ვლადიმერს ჩაქველები. მაშინვე მოუძებნეს „საიმისო“ საქმე — მეურნეობის კომენდანტად დანიშნეს, შემდეგ მომარაგების უფროსად გადაიყვანეს, მერე მუშათა კოოპერატივის გამგეობის თავმჯდომარედ

აირჩიეს. გამოხდა ხანი. 1952 წელს ვლადიმერმა გამოცდებზე წარმატებით გაიარა და ბათუმის რუსთაველის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის ისტორიის ფაკულტეტზე და წარმატებით დაამთავრა იგი. სწავლასთან ერთად საზოგადოებრივ საქმიანობასაც ეწეოდა — იყო ფაკულტეტის, შემდეგ კი ინსტიტუტის პროფკომის თავმჯდომარე, ხოლო 1961 წლიდან მუშაობს ამავე ინსტიტუტის სასწავლო ნაწილის გამგედ.

* * *

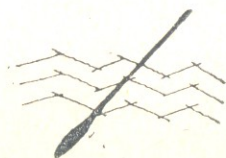
ოქტომბრის პროსპექტზე, პედაგოგიური ინსტიტუტის მუშაკთა საცხოვრებელი სახლის მეოთხე სართულზე, ერთ-ერთი ბინის ფანჯრები გვიან ღამემდეა განათებული. ეს ვლადიმერ მოქერიას ბინაა. იგი მაგიდას უხის, წერს, კითხულობს, შემდეგ ქაღალდებს ერთმანეთზე აწყობს. რას წერს?.. რას აპირებს?.. ჯერჯერობით ნუ-რაფერს ვიტყვი.

მყუდრო ოჯახი აქვს ვლადიმერს. მეუღლე ნინო ვაჟკაცივით ამოუდგა მხარში, ერთად განვლეს სტუდენტობის წლები. ორი შვილი რა არისო, ადვილია სათქმელად, მაგრამ არც ისე იოლი იყო ერთსა და იმავე დროს ბავშვების მოვლა და ინსტიტუტში სწავლა, მაგრამ ქმრისა და შვილების სიყვარულით ყველაფერს ასწრებდა. ახლა იგი პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწევა.

მაგიდაზე დევს მუყაოს ყუთი. მასში ინახება სიგელები, დაჯილდოების ფურცლები, გაზეთების

ამონაჰრები, ამხანაგების წერილები, მათთან გადაღებული ფოტოსურათები, რომლებიც გონებაში აღადგენენ ომისდროინდელ ამბებს, შრომით განვლილ გზას. აქვეა გენერალ თ. ზახაროვის ფოტოსურათი წარწერით: „ძვირფას მეგობარს ვლადიმერ ილიას-ძე მოქერიას, სახსოვრად 149-ე მსროლელი დივიზიის მოსაგონრად. გთხოვთ არ დაივიწყოთ ჩვენი სასახელო საბრძოლო საქმეები. თქვენი თ. ზახაროვი“.

ვლადიმერი ხშირად გადმოიხსოვდა მუყაოს ყდას, კითხულობდა წერილებს, ათვლიერებდა მსახურსა თებს. რამდენი რამ აქვს მოსაგონარი, სათქმელი, მაგრამ განა ყველაფერი შეიძლება ადამიანმა თქვას და დაწეროს, რაც ცხოვრების გზაზე განუცდია. ისეთ რთულ გზაზე, როგორიც ვლადიმერმა განვლო?!... არა, იგი არ დადლილა, მას წინ უდევს ახალი გრძელი გზა, უფრო ნათელი, ბედნიერი მომავლის გზა.

რეალური მემკვიდრეობის კულტურის საკითხები „ვეფხისტყაოსანში“

შოთა რუსთაველის უკუდავი „ვეფ-
ხისტყაოსანი“ ძველი საქართველოს
თავისებური ენციკლოპედია იყო. სხვა
საკითხებთან ერთად მასში საკმაოდ აღ-
გილი უკავია მეტყველების კულტურას,
რასაც პოეტი მჭიდროდ უკავშირებს
სწავლას, აღზრდა-განათლებას. პოეტის
არწმენით, როგორცაა ადამიანის გან-
სწავლულობა, ნაკითხობა, განათლებისა
და კულტურის დონე, ისეთივეა მისი
მეტყველების კულტურა. ამ აზრს შე-
სანიშნავად გადმოგვცემს შოთა ცნო-
ბილი აფორიზმით:

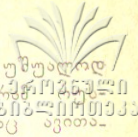
„კოკასა შიგან რაცა დგას,
იგივე წარმოსდინდების!“

აქ „კოკაში“ გონება, აზროვნება, განათ-
ლება იგულისხმება. სწორედ ამიტომ
გონების, აზროვნების განვითარება თა-
ვისთავად ენის განვითარებასაც გუ-
ლისხმობს. „საზოგადოდ „მეტყველების
კულტურა“ სუსტობს იქ, სადაც „აზრო-
ვნების კულტურა“ მოიკოჭლებს და, მა-
შასადამე, „მეტყველების კულტურისათ-
ვის“ ბრძოლა „აზროვნების კულტური-
სათვის“ ბრძოლის გარეშე წარმოუდგე-
ნელია“ (არნ. ჩიქობავა).

პროფ. შ. ნუცუბიძემ ყურადღება მი-

აქცია იმ ფაქტს, რომ „ვეფხისტყაოს-
ნის“ მთელი XXV თავი ნაფარაუდევია
იმის საჩვენებლად, თუ როგორი აღმზრ-
დელობითი და „გულის მომგვარებელი“
გავლენის მოხდენა შეუძლია ბრძნულ
მჭევრმეტყველებასა და კულტურულ
მეტყველებას ადამიანზე. ეს თავი ცნო-
ბილი პაექრობაა ავთანდილსა და ტარი-
ელს შორის. მას ჰქვია „პოვნა ავთანდი-
ლისაგან დაბნედილის ტარიელისა“. იგი
40 სტროფისაგან შედგება და, ჩვენი
აზრით, წარმოადგენს მეტყველების კუ-
ლტურის, ქართული მჭევრმეტყველების
იშვიათ ნიმუშს. ავთანდილი მიმართავს
სხვადასხვა მეთოდსა და ხერხებს, რათა
ცნობაზე მოიყვანოს დაბნედილი ტარიე-
ლი. იგი ხან-ემულდება, ევედრება მე-
გობარს, ხან არწმუნებს, ხანაც ემუქრე-
ბა. ყოველივე ამას კი მეტყველებით,
ენით ახერხებს, „ტკბილი ქართულთი“,
„სიტყვითა მრავალ-ფერითა“ აკეთებს.

ტარიელისა და ავთანდილის პაექრობა
დიალოგური ფორმით მიმდინარეობს.
ავთანდილის ყოველ სიტყვაში, საპასუ-
ხო რეპლიკაში ჩანს არგუმენტაციის,
დასაბუთების გასაოცარი უნარი. მის
მეტყველებაში ყველაფერს დიდი ზემოქ-

მედების ძალა აქვს: ეს იქნება აზრი, გრძნობა, სიტყვა თუ მღუმარება. ავთანდილის რეპლიკა სხარტი, ზუსტი და გასოცრად ლაკონიურია. რუსთაველის მაღლიანი კალმის წყალობით ავთანდილის მეტყველება, ენა სპეციფიკური ლექსიკითა და ინტონაციური საღებავებით რადიკალურად ცვლის შექმნილ ვითარებას. ტარიელი ავთანდილის მეტყველების სიძლიერეს, უშუალოდ, სისწორეს გრძნობს და ზოგჯერ არ უპასუხებს, დუმს, დუმლია მისი პასუხი. საბოლოოდ ავთანდილმა მიზანს მიაღწია. დამორჩილა ტარიელი. ამით აღფრთოვანებული პოეტი 901-ე სტროფში დიალოგის, პაექრობის შედეგებს აჯამებს, ხოლო ამვე სტროფის უკანასკნელ ტაეში ლირიკული წიაღსვლით თავის დამოკიდებულებასაც ამჟღავნებს ავთანდილის მეტყველების კულტურისადმი:

„დაჰმორჩილდა. გაემართნეს
ავთანდილ და ამირბარი;
ვერ მიგია ქება მათი,
ვერა ქება საქებარი:
კბილნი — ვითა მარგალიტნი,
ბაგე — ვარდი ნაჰობარი.
გველსა ხვერლით ამოიყვანს
ენა ტკბილად მოუბარი“.

„ვეფხისტყაოსნის“ ამ თავს თამამად შეგვიძლია ეუწოდოთ „სიტყვის ძალა“. რუსთაველი გარკვევით მოითხოვს, რომ მთქმელმა იცოდეს, სულხან-საბა ორბელიანის გამოთქმა რომ ვინმართ, „სიტყვის თქმის ჟამი“, ე. ი. გააჩნდეს ზომიერება, თავდაპირა და გარკვეული ტაქტი, იცოდეს ვისთან, როდის რა უნდა ილაპარაკოს. ამ აზრს მშვენიერად გადმოგვცემს საქვეყნოდ ცნობილი აფორიზმი:

„ზოგჯერ თქმა სჯობს არა-თქმასა,
ზოგჯერ თქმითაც დაშავდების“.

განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს პოეტი სათქმელის დროულად დამთავრებას. მას არ უყვარს გაჭინურებული, უქიდეგანო თხრობა, მეტყველება:

„გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის,
შაირია ამაღ კარგი“.

ეს სიტყვები, მართალია, უშუალოდ მოშიარეს, პოეტს ეხება, მაგრამ უშუალოდ თაველი ამვე აზრს სხვაგანაც ავითარებს ოდნავ სახეშეცვლილი ფორმით. ასმათი ეუბნება ავთანდილს გამოქვაბულში:

„გრძელი სიტყვა საწყინოა,
ასრე მოკლედ მოგახსენო“.

თუ კი სურვილის საწინააღმდეგოდ მაინც გრძლად თხრობა გამოუვიდათ

„ვეფხისტყაოსნის“ გმირებს, ისინი საგანგებოდ აღნიშნავენ ამას და ბოდიშს იხდიან. ტარიელი, როცა როსტევენთან მიდის და გადასცემს ავთანდილის სურვილს, იქვე ერთგვარ ბოდიშს იხდის სიტყვის გაგრძელების გამო:

„აჲ გაწყენ, გრძელი ამბავი
არს ჩემგან მიუხმედარებით“.

მაგრამ მაინც მეტყველებაში მთავარია ზომიერების დაცვა, სათქმელის დროულად და თანმიმდევრობით გადმოცემა. ეს კარგად ჩანს შემდეგი ადგილიდან:

„ამის მეტსა არა გკადრებ,
არ მოკლესა, არცა გრძელსა“;
„ესენია მხსნელნი ჩვენნი,
აჲ არა გვცალს გრძლად უბნება“.

საგულისხმოა, რომ რუსთაველი მიჯნურის ერთ-ერთ აუცილებელ ღირსებად მეტყველების კულტურასაც მიიჩნევს:

„მიჯნურსა თვალად სიტურფე
ჰმართებს, მართ ვითა მზეობა,
სიბრძნე, სიმდიდრე, სიუხვე,
სიყმე და მოცაღეობა,
ენა, გონება, დათმობა,
მძლეოთა მეგრძოლთა მძლეობა“.

„ვეფხისტყაოსანში“ სიტყვა „ქართული“ ორი მნიშვნელობით გვხვდება — პირდაპირი („ესე ამბავი სპარსული, ქართულად ნათარგმანები“) და გადატანითი მნიშვნელობით („არ შეამოკლოს ქართული“, „რა ველარ მიხედეს ქართულსა“; „ყმა ტკბილი და ტკბილ-ქართული“). ამ უკანასკნელ სამ შემთხვევაში რუსთაველი „ქართულს“ ხმარობს სიტყვის,

საუბრის, სიტყვა-პასუხის, ენის, მეტყვე-
ლების მნიშვნელობით.¹

მეტყველების კულტურა, სწორი, გა-
მართული, თანმიმდევრული მსჯელობა,
საამო საუბარი, რუსთაველის აზრით,
ერთნაირად უნდა ახასიათებდეს მეფე-
საც და ყმასაც, ქალსაც და კაცსაც. ამი-
ტომ როსტევეანის ღირსებათა შორის
პოეტი საგანგებოდ გამოყოფს ენაწყლი-
ანობას, მკვერმეტყველებას: „თვით მე-
ომარი უებრო, კვლა მოუბარი წყლია-
ნი“. ხაზგასმული სიტყვების შესახებ
თეიმურაზ ბაგრატიონი წერს: „მოუბა-
რი წყლიანი — ეს იმას ნიშნავს, რო-
გორც წყალს მომდინარეობა არ დააკლ-
დება, ეგრეთვე კეთილ-მოუბარს რი-
ტორს მშვენიერი სიტყვანი“.

რუსთაველი წინააღმდეგია უსარგებ-
ლო ლაპარაკის, ისეთი მეტყველების,
რომელსაც არავითარი სარგებლობის
მოტანა არ შეუძლია. ბევრი ლაპარაკის
მოყვარულ ადამიანს იგი ყბედს უწო-
დებს: „რას აქმნევ ჩემსა ამბავსა. ზღაპა-
რი არის ყბედისა“. „ქალმან ჰქადრა:
„მოგახსენებ მე სიტყვასა დანაყბედსა“.
ყბედი — უდარესისაგან უშვერი პასუხის
მიცემა (საბა); „დანაყბედი — ყბედი
მრავლისა ანუ უქმად მოლაპარაკე, მო-
ულალავი მოლაპარაკე; დაყბედება იმა-
საც ეწოდება, რომ თავის უფროსთან
კაცმან სიტყვის თქმა ძლივ გაბედოს“
(თეიმურაზ ბაგრატიონი).

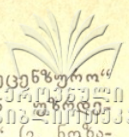
განსაკუთრებით აფასებს რუსთაველი
ტკბილ ენას, ტკბილ საუბარს, ისეთ
თხრობას, რომელიც მსმენელს სიამოვნებას
გვრის, ესთეტიკურ ტკბობას ანი-
ჭებს. პოეტი ტკბილ ენას და ტკბილ სა-
უბარს „ტკბილ ქართულს“ უწოდებს.
ამის დამადასტურებელი მრავალი მაგა-
ლითია პოემაში: „ყმა ტკბილი და

1. „ქართულთან“ დაკავშირებით თ.
სახოკია შენიშნავს: „როგორც ჩანს,
ჩვენში „ლაპარაკს“ ქართული ერქვა, და
ქართველი სხვათა ენას, რომელიც მას
არ ესმოდა, აზრის გამოსახატავ ლაპარა-
კისათვის გაჩენილ საშუალებად არ
თვლიდა“ (ენიკმის მოამბე, III, 1938,
გვ. 302).

ტკბილ ქართული“: „ეუბნა ტკბილითა
საუბარითა“; „სიტყვითა ტკბილითა“
„ტკბილის სიტყვითა გავმართოთ“; „ეწა
ტკბილად მოუბარი“; „ტკბილად იტყვის,
არგამწყარალი“. პოეტისათვის „ტკბილი“
და „საამო“ სინონიმური სიტყვებია. ეს
ნათლად ჩანს შემდეგი მაგალითებიდან:
„ღაიწყო საამო საუბარია“; „ამაჲ კარგი
ლალობა“; „გკადრებს ამბავსა ამოსა“;
„კაცი კაცს ამოსა ეუბნებოდეს“; „უბნო-
ბდეს ამოთა საუბარითა“.

სიტყვის, ენის, მეტყველების კულტუ-
რას შ. რუსთაველი რომ საგანგებო ყუ-
რადღებს უთმობდა, ეს კარგად ჩანს
პოემაში, სადაც „სიტყვა“ სხვადასხვა
შესიტყვებაშია მოქცეული და ამის მი-
ხედვით ასეთი სახის სინტაგმები ჩნდ-
ება: „სიტყვა რამე გაემკვასა“; „სიტყვა
მცდარი წამერია“; „გკადრე სიტყვა სა-
მულდარი“; „სიტყვა უმეცრული“; „შაბაშ
სიტყვა“; „ვთქვი და სიტყვა გააკვლადე“;
„ცნობიერი სიტყვა უთხრა“; „სიტყვა
ნათიფი, მკვერები“; „მოგახსენებ მე
სიტყვასა დანაყბედსა“ და ა. შ.

მეტყველების კულტურის თვალსაზ-
რისით ჩვენს ყურადღებას იპყრობს ე. წ.
მიმართვის ფორმები. ამ მიზნით განსა-
კუთრებით საინტერესოა წერილი ნეს-
ტან-დარეჯანისა საყვარელთან მიწერი-
ლი. პირველად სიტყვას ავტორი იღებს
და მკითხველს ატყობინებს, რომ ნეს-
ტან-დარეჯანმა „დაწერა წიგნი, მსმენე-
ლთა გულისა გასამირალი“. ნესტანი თა-
ვის სატრფოს გადაუშლის საქმის ნამდ-
ვილ ვითარებას, ახედებს გულის ღრმა
შინასკნელში და აძლევს მოქმედების
ერთგვარ პროგრამას. ნესტანის მიმარ-
თვის უსაყვარლესი ფორმაა „ჩემო“. ამ
კუთვნილებითს ნაცვალსახელს ავტორი
ისეთ კონტექსტში იძლევა, ისეთ სიტყ-
ვებთანა მოქცეული, რომ გვაგონობი-
ნებს ტარიელისადმი ნესტან-დარეჯანის
უახლოესობას, უდიდეს სიყვარულს. სა-
გულისხმოა, რომ დასაწყისში ნესტანი
უფრო აღელვებული ჩანს და ამითაც
უნდა აიხსნას, რომ პირველ, მეორე, მე-
სამე სტროფებს ერთი სიტყვის შემდეგ
„ჩემოთი“ იწყებს:

ავთანდილმა მიხანს მიაღწია. ამაში დიდად დაეხმარა ენასთან, მეტყველებასთან ერთად ყესტ-მიმიკაც: „ავთანდილ მუხლთა უყრიდა, თითითა ეხვეწებოდა“. გამოთქმა „თითითა ეხვეწებოდა“ პოემაში სხვაგანაც გვხვდება: „მუხლთა უყრიდა, ტიროდა, თითითა ეხვეწებოდა“. თ. სახოკია ამასთან დაკავშირებით მიუთითებს, რომ „თითითა ხეწუნა პირდაპირი მნიშვნელობით თითის საშუალებით თხოვნას ნიშნავს, ხოლო გადატანით — დიდი მორიდებით თხოვნას, უზომოდ თავის დამდაბლებას, მორჩილებას“.

„ვეფხისტყაოსნის“ ლექსიკაზე დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ მოქმედი პირები იშვიათად, ძალიან ძუნწად, მაგრამ მაინც ხმარობენ უხეშ, „უცენზურო“, სალანძღავ, საგინებელ სიტყვებს, რომლებიც, როგორც ჩანს, რუსთაველის ეპოქაშიც არ იყო მიღებული სასაუბრო ენაში გამოსაყენებლად. მაგრამ აქ მთავარია სიტუაციის, პირობების, მდგომარეობის, შექმნილი ვითარების გათვალისწინება. სპეციალისტების აზრით, „ვეფხისტყაოსანი“ მთლიანად შეიცავს ორმოცდასთუთი ათას სიტყვას, მათგან თხუთმეტ ათასზე მეტი სიტყვა არის ძირითადი მორფოლოგიურად (იხ. კ. ჭიჭინაძე, რუსთაველი და მისი პოემა, 1960, გვ. 20). ამავე დროს მთელ პოემაში ჩვენ გვაქვს მხოლოდ ხუთიოდე უხეში სიტყვა. ეს საეცებით ნორმალური მოვლენაა, ზღვაში წვეთია.

აღსანიშნავია, რომ მეტყველების კულტურის საკითხებზე მსჯელობისას მკვლევარ ვ. ნოზაძეს ძირითადად სწორი პოზიცია უჭირავს, მაგრამ, ჩვენი აზრით, არ უნდა იყოს მართალი ავტორის მოსათვება, როცა წერს: „წარსულ უფროს თაობათა და ჩვენი დროის მწერლობაში მიღებული არ არის უხეში, უწმარწური, სასირცხვო სიტყვათა ხმარება... ძველად როგორც აღმოსავლეთის, ისე დასავლეთის მწერლობაში და ვეფხისტყაოსანშიც ასეთ სიტყვათა ხმარება სა-

მარცხენო არ იყო და „უცენზურო“ სიტყვის წარმოქმას არავენახვრდებოდა არ ჩამოგართმევდა“ (ვ. ნოზაძე, ვეფხისტყაოსნის საზოგადოებათმეტყველება, სანტიაგო დე ჩილე, 1958, გვ. 249). „ვეფხისტყაოსანში“ უხეში სიტყვების ხმარება რომ სამარცხენოა, სათაჯილოა, მიუღებელია, ეს მშვენივრად ჩანს შემდეგი ადგილიდან — ასმათი ეუბნება ტარიელს:

„დავარ მოსთქმიდა სიტყვითა,
რომელი არა მსმენოდეს“.

აქედან საეცებით გასაგებია, რომ უხეში („უცენზურო“) სიტყვების ხმარება მეტყველებაში რუსთაველის ეპოქაშიც ისევე მიუღებელი იყო, როგორც ამჟამად ჩვენს დროშია. ამის თქმის უფლებას გვაძლევს ის, რომ ჩვენ მიერ დამოწმებულ სტროფში საეცებით გასაგებდაა თქმული: დავარი ისეთ სიტყვებს ხმარობდა, რომელთა მსგავსი არ მსმენია, არ გამოგონია, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, „ყურში არ გაიგონებოდა“.

დასასრულ, ყურადღება უნდა გვაქმავილოთ ერთ მომენტზე. „ვეფხისტყაოსნის“ მოქმედი პირები (ავთანდილი, ტარიელი, თინათინი, ნესტანი, ფარსადანი, როსტევენი, ფატმანი, ფრიდონი, შერმადინი და სხვ.) ერთმანეთს სახელით არ მიმართავენ (გარდა ერთი შემთხვევისა). საკუთარი სახელის ნაცვლად მოქმედი პირები ერთი მეორეს შედარებით სიტყვებით ელაპარაკებიან: მეფეო, ხელმწიფეო, მაღალო, ღმრთო, გმირო, მარჩენალო, მოწყალეო და სხვ. ეს არის ურთიერთ მიმართვის წესი, რომელიც გაბატონებულია „ვეფხისტყაოსნის“ საზოგადოებაში. მხოლოდ გამონაკლისია ერთადერთი შემთხვევა: ავთანდილი გულანშაროდან ფრიდონს სწერს: „ფრიდონ მაღალო. სვე-სრულო, მეფეთმეფეო“. მაშასადამე, „ვეფხისტყაოსნის“ საზოგადოების ზრდილობის წესის ძალით ერთმანეთისათვის სახელით მიმართვა არაა დაშვებული, მიუღებელია (იხ.

ვ. ნოზაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 245).

რუსთაველის ენობრივი კულტურა, გრძელი სიტყვის მოკლედ და ნათლად თქმის ოსტატობა მარტო მისი გენიოსობის ნაყოფი როდია. „ვეფხისტყაოსნის“ ენობრივი ძალა მის ხალხურობაშია. ქართველი ხალხის დიდი ენობრივი კულტურის ქურაში გამოაწრთო რუსთველური თქმების სიბრძნე. დიდმა ოსტატმა ისეთი თქმები გამოსჭედა, რომ ხალხმა ისინი საკუთარი მეტყველების სამკაულად აქცია და იქ, სადაც ვერ სჭრის „სიერცელე ენისა“, რუსთველური აფორიზმის მახვილი აუცილებლად ჰკვეთს (დაწვრილებით იხ. დ. ჯანელიძე, რუსთაველი და ენობრივი კულტურა, გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, 24. XII. 1937).

„ვეფხისტყაოსანი“ მდიდარია აფორიზ-

მებით. მასში ასზე მეტი აფორიზმი სტროფებისა თუ ცალკეულების სახით, ბევრი მათგანი მეტყველების კულტურას ეხება. მაგალითად:

- 1: „არ სასმენლისა მოსმენა არს უმჟავესი წმახისა“;
2. „საუბარმან უმეცარმან შმაგი უფრო გააშმაგოს“;
3. „გველსა ხერელით ამოიყვანს ენა ტკბილად მოუბარი“;
4. „ზოგჯერ თქმა სჯობს არა თქმასა, ზოგჯერ თქმითაც დაშაღების“ და სხვ.

„ვეფხისტყაოსნის“ ენობრივი კულტურა ღღესაც აღაფრთოვანებს მკითხველს და იგი ჩვენი ეპოქის ადამიანებსაც უწევს სამსახურს.

ალექსანდრა ჩაპლიშვილი მწერლის მხაფხვრული ოსჯაგობის შესწავლის წყაიროები

წერილი მიმორა

აქამდე ჩვენ ვმსჯელობდით ისეთი „ვარიანტისა“ და „სხვა რედაქციის“ მნიშვნელობის შესახებ, რომლებშიც ცვლილებები შეტანილია უშუალოდ „გარეშე ძალის“ მიერ ან მისი ზემოქმედების შედეგად. ახლა გვსურს ვილაპარაკოთ მხატვრულ ნაწარმოებთა იმ ტექსტების შესახებ, რომლებშიც ვარიანტული თუ სარედაქციო ცვლილებები შეტანილია თვით მწერლის მიერ, მისი ნება-სურვილით, ყოველგვარი იძულების გარეშე, და ატარებენ მხოლოდ და მხოლოდ შემოქმედებით ხასიათს. ამგვარი ტექსტები მწერლის მხატვრული ოსტატობის შესწავლის მთავარი წყაროა, მაგრამ აქაც ვხვდებით ერთ თავისებურ მოვლენას: ვარიანტულ თუ რედაქციულ ცვლილებებს, მართალია, თვით ავტორი ახდენს, ისინი მწერლის ნება-სურვილს გამოხატავენ, მაგრამ არ იწვევენ ნაწარმოების იდეურ-მხატვრულ გაუმჯობესებას. პირიქით, გვიჩვენებენ მწერლის უკანსვლას, მის იდეურ ჩაყარნას. ამის თვალსაჩინო მაგალითია

ა. კუპრინის „ორთაბრძოლა“. როგორც ცნობილია, 1920 წელს კუპრინმა ამ მოთხრობის ტექსტი გადაამუშავა, ჩამოაშორა მეფის ყაზარმის კრიტიკული მამხილებელი ხასიათი, ე. ი. დაუკარგა მას ყველაზე მთავარი და მნიშვნელოვანი. თავისთავად ცხადია, რომ ასეთი ცვლილება არ არის მწერლის მხატვრული ოსტატობის მაჩვენებელი. რადგან ოსტატობა აუცილებლად გაუმჯობესებას გულისხმობს და არა გაუარესებას. გაუარესების ოსტატობა არ არსებობს ისევე, როგორც არ არსებობს ცუდად გაკეთების ოსტატობა.

მართალია, ასეთი გაუარესებული ნაწარმოებები ბევრი არ გვხვდება, მაგრამ მაინც ფაქტია და საჭიროა მისდამი გარკვეული დამოკიდებულება. ამ შემთხვევაში უნდა ითქვას შემდეგი: ისეთი ვარიანტული და რედაქციული ცვლილებები, რომლებიც ავტორის შეგნებულ ნება-სურვილს გამოხატავენ, მაგრამ იწვევენ ნაწარმოების იდეურ-მხატვრულ გაუმჯობესებას, არ შეიძლება მწერლის

მხატვრული ოსტატობის შესწავლის წყაროდ გამოდგეს. რასაკვირველია, ასეთ მასალებს სარგებლობა მოაქვთ მწერლის მთელი შემოქმედების გაშუქებისათვის. დიდი მათი მნიშვნელობა შემოქმედების ფსიქოლოგიისათვის, რომელსაც ითვალისწინებს მხატვრული ოსტატობის თეორიული საკითხების რკვევა, მაგრამ იგი არ გამოდგება მწერლის მხატვრული ოსტატობის შესწავლისათვის.

ახლა შევეხეთ სხვა სახის ცვლილებებს.

როგორც აღენიშნეთ, ბევრია ისეთი ტექსტი, რომელშიც ცვლილებები შეტანილია თვით ავტორის მიერ თავისი სურვილით, ყოველგვარი იძულების გარეშე. ასეთი ტექსტები წმინდა შემოქმედებითი ძიების შედეგია და მათ უდიდესი მნიშვნელობა აქვთ მწერლის მხატვრული ოსტატობის შესასწავლად. აქვე დავძენთ, რომ ზოგიერთი მწერალი იშვიათად ასწორებს ნაწარმოების ტექსტს. იგი ჯერ გონებაში ზეპირად აყალიბებს ტექსტს და შემდეგ გადააქვს ქაღალდზე. ამიტომ ასეთი მწერლების ნაწარმოებებს ვარიანტები იშვიათად გააჩნიათ. ჩვენს შეკითხვაზე — „გაქვთ თუ არა ნაწარმოებთა ვარიანტები“, შალვა დადიანმა გვიბასუხა: „ვარიანტები საერთოდ ნაკლებად მაქვს. ჩემი ჩვეულებაა — დიდხანს ვფიქრობ განზრახულ ნაწარმოებზე. ზოგჯერ წლობითაც. წერით კი, როცა შევატყობ, რომ თავში მომიფდა ნაწარმოების კიდევანი, მაშინ ჩქარა ვწერ. ჩემი დედანიც თითქო გადაწერილს ჰგავს. იშვიათად თუ ჩავსწორო რაიმე დედანში. ნაწარმოების შემდეგ გადახედვის და შესწორების უნარი ძალზე მაქლია“. მიუხედავად ამისა, გარკვევით უნდა ითქვას, რომ ამგვარი მეოთხით მომუშავე მწერლებიც კი იძულებული ხდებიან ზოგჯერ დაზუსტონ აღრინდელი ტექსტები. როგორც დავიანხეთ, ასე მოიქცა თვით შალვა დადიანიც.

მასაღამე, მხატვრული ნაწარმოების ტექსტში ცვლილებების შეტანა თან-

ხლებულია შემოქმედებითი პროცესისათვის.

როგორც ცნობილია, ნაწარმოების წერის პროცესი გაივლის რამდენიმე ეტაპს:

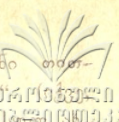
„პირველი ეტაპი — ეს არის მთელი ნაწარმოების მონახაზი მთლიანობაში, როდესაც ავტორი მიისწრაფის დიდხანს ნატარები ნაწარმოების ჩანაფიქრის გაობიექტივებისაკენ. ამ ეტაპზე მწერალი არ იჩენს განსაკუთრებულ მზრუნველობას გამოთქმის სიზუსტეზე... მთავარი ამოცანაა გამოთქმას სიტყვიერ ფორმაში შინაარსი...

მეორე ეტაპია მუშაობა შინაარსის დაზუსტებაზე, რომელსაც მიეყვარა მრავალრიცხოვან გადაკეთებამდე, სახეების განვითარებისა და თვით ახალი პერსონაჟებისა და სცენების შემოყვანამდეც კი.

მესამე ეტაპია ენაზე მუშაობა. მწერალი მიისწრაფის სიტყვების საშუალებით მაქსიმალურ - ადეკვატურად გამოხატოს შინაარსი. სწორედ ამ ეტაპზე სრულდება ძალზე დიდი შავი სამუშაო“ (ა. კოვალიოვი, ლიტერატურული შემოქმედების ფსიქოლოგია, გვ. 109, რუს.).

ეს დიდი შემოქმედებითი მუშაობა წარმოშობს ვარიანტებს, ყველაფერი ეს ასახულია შავ და თეთრ ხელნაწერებში, გეგმებსა და მონახაზებში. მწერლის მხატვრული ოსტატობის შესწავლის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს სწორედ მწერლის ეს ხელნაწერების ფონდი. ვარიანტებისა და რედაქციების შესწავლა სხვა მასალებთან ერთად, ნათლად გვისურათებენ მწერლის მხატვრული ოსტატობის შინაარსს.

ჩვენს სინამდვილეში ჯერჯერობით ბევრი არ არის ისეთი ნაშრომი, რომელშიც ვარიანტებისა და რედაქციების გამოყენების საფუძველზე გაშუქებული იყოს მწერლის მხატვრული ოსტატობა. ჩვენი ცნობილი ტექსტოლოგები ვარიანტებს უხვად იყენებენ ნაწარმოებთა კანონიკური ტექსტების დასადგენად და ამდენად უფრო მეტად ტექსტოლოგიის ამოცანებს ემსახურებიან.

ამჟამად გვსურს „მხატვრული ოსტატობის თეორიულ საკითხებში“ მოვახდინოთ თვით მწერლის მიერ შეტანილი ვარიანტული ცვლილებების კითხვასხვაობის ზოგადი კლასიფიკაცია მათი წარმოშობის კონკრეტული მიზეზების ჩვენებით.

1. პერსონაჟის პორტრეტის სრულყოფილად გამოკვეთის მიზეზით წარმოშობილი ვარიანტული ცვლილებები.

ვარიანტი ზოგჯერ ჩნდება პერსონაჟის პორტრეტის სრულყოფილად გამოკვეთის მიზნით. როგორც ცნობილია, პორტრეტი ტიპიზაციის მნიშვნელოვანი ელემენტია. ლუარსაბ თათქარიძის გარეგნობა მტკიცე კავშირში იმყოფება მის სოციალურ არსთან. მართლაც, პარაზიტი, ჭამაზე გადაყოლილი თავად გარეგნობის მიხედვით არ შეიძლებოდა სხვაგვარი ყოფილიყო, თუ არა კოტიტა თითების, დამორვილი ფეხებისა და გადმოგდებული ღიბის მქონე. მაგრამ ლუარსაბის პორტრეტის საბოლოო ტექსტი ილიას ერთბაშად არ ჩამოუყალიბებია. იგი თანდათანობით ხვეწდა პირვანდელ ტექსტს და ამით იქმნებოდა ვარიანტი. მაგალითად, პირველად ილია ამბობს, რომ ლუარსაბს „სამეცად ჰქონდა ნიკაპქვეშ ჩამოსული ღაბაბი“ (ტ. 11, გვ. 508), საბოლოოდ კი დაუწერია: „სამეცად ჩამოსული ტრფიალების აღმგზნები ფაფუკი ღაბაბი“ (ტ. 11, გვ. 128). როგორც ვხედავთ, გაჩნდა ახალი ტექსტი, სადაც თავი იჩინა ლუარსაბის სამეცად ჩამოსული ღაბაბის ახალმა განსაზღვრებებმა, რომ იგი ახლა ფაფუკი და ტრფიალების აღმგზნები გახდა. ეს დამატებული მხატვრული განსაზღვრებანი აღღიერებენ ლუარსაბისადმი ავტორის სატირულ დამოკიდებულებას. თუ კიდევ განვაგრძობთ ლუარსაბის გარეგნობის გამომხატველი ნიშნების გადმოცემას, ირკვევა, რომ ავტორის პირვანდელი თქმით, ლუარსაბს ჰქონდა „თვალები დიდრონი, დაწითლებულნი ბევრის, რასაკვირველია, ძილისაგან და არა შრომისაგან“ (იქვე, გვ. 508), საბოლოოდ ნათქვამია: „დიდრონი თვალები,

ყოველთვის დასისხლიანებულნი თითქმის ყელში თოკი წაუჭერიათო“ (იქვე, გვ. 128). ხაზგასმული ადგილმდებარეობა აღდამატებულია. ასე დაზუსტდა და შეივსო ლუარსაბის პორტრეტი, რამაც გამოიწვია ახალი ვარიანტის გაჩენა.

2. ნაწარმოების ფაბულა-სიუჟეტის სრულყოფის მიზნით შეტანილი ცვლილებები.

ამგვარი ცვლილების აუცილებლობაზე მიუთითებდა მწერალი ლ. ქიაჩელი. კრიტიკოს ლ. ასათიანისათვის მას უთქვამს: „ჯოტოს მამის“ 27-ე და 28-ე თავების წერას ორი დღე მოეუნდი. შემდეგ ხუთჯერ გადავხვედ და ხუთჯერ გადავასწორე. სულ არ მომდიოდა ჭკუაში ნაწერი, ბევრი მუშაობა მომიხდა, სანამ საბოლოო ტექსტზე შევჩერდებოდი. ამ თავებზე იმიტომ ვიმუშავე ამდენი, რომ მათ მთელი მოთხრობისათვის, ნაწარმოების ინტრიგისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვთ. საჭირო იყო, რომ ამ თავებს თავისი ფუნქცია კარგად შეესრულებინათ მოთხრობის სიუჟეტისათვის“ („ცისკარი“, 1965, № 6, გვ. 119).

მართალია, ჯერჯერობით უცნობია ლ. ქიაჩელის ამ შემოქმედებითი მუშაობის კონკრეტული შინაარსი, მაგრამ იგი აშკარად იმას მოწმობს, რომ ნაწარმოების ვარიანტები და სხვა რედაქციები ჩნდება სიუჟეტის კვანძის, ინტრიგის სრულყოფილად გამოხატვის მიზნით.

3. ადამიანთა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ და იდეოლოგიურ ურთიერთობათა სრულყოფილად გამოხატვის მიზნით მოხდენილი ცვლილებები. ამ თვალსაზრისით, მაგალითად, მნიშვნელოვანია ხალხთა მეგობრობის იდეის სრულყოფილად გამოხატვა. ეს მეტად ფაქიზი საზოგადოებრივი მოტივი ზუსტად, ნათლად და გარკვევით უნდა იქნას გამოხატული. ოდნავი უზუსტობა ზიანს აყენებს ხალხთა მეგობრობის კეთილშობილურ იდეას. თუ რამდენად ფრთხილად და გულსყუარით ეპყრობოდა ამ იდეის მართლად გამოხატვის საქმეს აკაკი წერეთელი, ჩანს „თორნიკე ერისთავზე“ მუშაობის პროცესის ანალიზიდან. ამ შემთ-

ხვევაში ვსარგებლობთ პროფ. პროკლე კეკელიძის ფუნდამენტური გამოკვლევის მასალებით: „ცნობილია, რომ ისტორიული წყაროების მიხედვით აფრანიკ მოქის თავადი სომეხთა გამოჩენილი მხედართმთავარია. პოემში დახატულია აფრანიკისა და ორბელების ორთა ბრძოლის სურათები, ამ ბრძოლის მეტად სამწუხარო შედეგები. ხალხთა შორის მეგობრობით შთაგონებულ პოეტს, რომელიც ყოველთვის მოუწოდებდა სომეხ და ქართველ ურთიერთ ღრმა სიყვარულის, პატივისცემისა და ძმობისაყენ, საჭიროდ დაუნახავს ორთა შორის მეგობრობის სარღლების ეროვნული წარმოშობის ხაზგასმით გამაძლიერებელი აქცენტის შერბილება. ამ მიზნით, საცენზურო კომიტეტში წარსადგენ ეგზემპლარში აკაკის წაუშლია: „ქართველს სომეხმა“, „სომეხი“, „სომეხის“, „ქართველის“ და შეუცვლია სხვა სიტყვებით.

აღნიშნულ ცვლილებათა ნათლად გათვალისწინების მიზნით გავიხსენოთ პოემის ავტოგრაფისა და საცენზურო კომიტეტის ტექსტის შესაფერისი სტრიქონები:

ა) ავტოგრაფში ვკითხულობთ:
„და ხელმოწერით ხმლის მომარჯვება ქართველს სომეხმა აღარ აცალა“.

პოემის პირველ და ყველა მომდევნო გამოცემაში დაბეჭდილია:

„და ხელმოწერად ხმლის მომარჯვება მოპირდაპირემ აღარ აცალა“.

როგორც ვხედავთ, სიტყვები: „ქართველს სომეხმა“ შეცვლილია სიტყვით „მოპირდაპირემ“.

ბ) ავტოგრაფში წერია:
„მაგრამ სომეხი ყურს აღარ უგდებს, ქართველს უეცრად ზურგი უჩვენა“.

გამოცემაში დაბეჭდილია:
„მაგრამ აფრანიკ ყურს აღარ უგდებს, მარდად, უეცრად ზურგი უჩვენა“.

ამ ვარიანტში შეცვლილია ავტოგრაფის სიტყვები: „სომეხი“, „ქართველს“.

გ) ავტოგრაფის ტექსტის საბოლოო

რედაქციაში მიტყუებით მოკლულა ორბელების შესახებ აღნიშნულია: „უჩინებელი“.

„ზურგში ურჭვია სომეხი ქართველსა და გულზედ ადევს ქართველის ფარი“. ამ სახითაა შეტანილი მითითებული სალექსო სტრიქონები ხელნაწერ ნუსხაშიც, მაგრამ შემდეგში ტაეპს განუცდია არსებითი ხასიათის ცვლილება. პოეტ-აკადემიკოსის ი. გრიშაშვილის ცნობით, საცენზურო კომიტეტის ეგზემპლარში „აკაკის წაუშლია სიტყვა „სომეხი“, „ქართველი“ (უნდა იყოს „ქართველს“— პ. კ.) და ფაქტობრივად გაუსწორებია:

ზურგში ურჭვია მას მტრის მახვილი და გულზე ადევს მისივე ფარი.

საცენზურო კომიტეტის ეგზემპლარსა და გამოცემებში წარმოდგენილი ვარიანტები, ავტოგრაფთან შედარებით, იდეურად უფრო გამართულია. ყველა ეს ცვლილება ბუნებრივად დაკავშირებულია პოეტის იდეურ მიზანდასახულობასთან (პროკლე კეკელიძე, აკაკი წერეთლის ისტორიული პოემები „თორნიკე ერისთავი“, „ნათელა“, 1961 წ., გვ. 052-053).

4. სიმბოლოს შესაბამისობის მართლად გადმოცემები ვარიანტული ცვლილებები.

ამ სახის ვარიანტული ცვლილების ნათელ მაჩვენებელს წარმოადგენს ის ერთ-ერთი ცვლილება, რომელიც ი. ჭავჭავაძემ შეიტანა „ბაზალეთის ტბაში“.

პირველად ილიას დაუწერია:
ბაზალეთისა ტბის ძირსა
ოქროს აკვანი არისო,
მის გარშემო წყლის ქვეშე
ლამაზი ბაღი ჰყვავისო“.

საბოლოოდ ავტორს ეს სტროფი ასე დაუზუსტებია:

„ბაზალეთისა ტბის ძირას
ოქროს აკვანი არისო,
და მის გარშემო წყლის ქვეშე
უცხო წაღოტი ჰყვავისო“.

როგორც სტროფებში ხაზგასმული სიტყვებიდან ჩანს, ტექსტში ავტორს სამი ცვლილება შეუტანია.

საკითხთან დაკავშირებით ჩვენ მხოლოდ მესამე შესწორება გვაინტერესებს:

გამოთქმა „ლამაზი ბალი“ შეცვლილია სიტყვებით „უცხო წალოტი“.

რატომ აირჩია ილიამ საბოლოოდ „წალოტი“ და არა „ბალი“? ჩვენი აზრით, ამის მიზეზი ის არის, რომ ლექსის შინაარსი ისეთი რამის გამოძახნას მოითხოვდა, რაც მარად უქცნობია, რადგან ლექსს **სიმბოლურად** უნდა გამოეხატა საქართველო, რომელიც მარად უქცნობია. ლექსში „წალოტი“ „საქართველოს“ **სიმბოლოა**. სიმბოლური სახის რეალისტურობის საზომი კი ორმაგი ბუნებისაა. ერთი მხრივ, თვით სიმბოლოს რეალური არსი სწორად უნდა იქნას გადმოცემული. **სიმბოლო** თვით **სიმბოლოს** მიმართ არ შეიძლება **სიმბოლური** იყოს. მაგალითად, მეღია იგავ-არაკებში ცბიერი და ეშმაკი ადამიანის სიმბოლოა. მეღიას სახემ რომ ეს ფუნქცია სიმართლის დაცვით შეასრულოს, ამისათვის ჯერ თვით მეღიის ბუნება სწორად უნდა იყოს ასახული სახისეულ მეღიაში. მხოლოდ ამის შემდეგ ისმის საკითხი, თუ რამდენად სწორად არის მიყენებული ეს სიმბოლო გამოსახატავი ადამიანის ბუნებისადმი. ილიას ლექსში საჭირო იყო ჯერ წალოტის დახასიათება სწორად, იმ თვისების მიხედვით, რაც მისთვის სპეციფიკურია. ასეთად ილიას მიაჩნია მისი მუდმივი სიმწვანე და დაუმკნარობა. სწორედ ამაზე მიუთითებენ ლექსის შემდეგი ტაეპები:

„მწვანეა მუდამ წალოტი,
არასდროს თურმე არ სკვნება,
ქვეყნისა დროთა ტრიალსა
იგი არ ემორჩილება.
ვერ ერჩის თურმე მის მწვანეს
ვერც ზიცხე, ვერცა ზამთარი,
და იმის მზიან ჩრდილშია
მუდამ გაზაფხული არი“.

როგორც ჩანს, ილიას ბალის განუყრელ თვისებად არ მიაჩნია მუდამ სიმწვანე და დაუმკნარობა. ამიტომ პირვანდელი გამოთქმა „მწვანეა მუდამ ის ბალი“, საბოლოოდ ასე ჩამოუყალიბებია: „მწვანეა მუდამ **წალოტი**“. აქ სიმბოლოს ბუნება სწორად არის ასახული, რადგან ტრადი-

ციულად წალოტთან მუდამ სიმწვანე და დაუმკნარობა არის დაკავშირებული ისე როგორც წალოტს ვერ ერჩის „ვერც ზიცხე, ვერცა ზამთარი“, ასევე საქართველოს ვერ სპობდნენ გამუდმებულად შემოსეული მტრები. საქართველო წალოტით მარად მწვანე და უქცნობია. ამ ვარიანტული ცვლილებით ილიამ გამოძახა უფრო რეალური სწორი სიმბოლური სახე და ამიტომ აღმოჩნდა „ბალი“ „წალოტი“ შეცვლილი.

ამგვარი ვარიანტული ცვლილების ქაშნიკად, მგონი, ეს მაგალითიც საქმარისია.

5. პეიზაჟის, ბუნების და საერთოდ გეოგრაფიული გარემოს მართლად გამომხატველი ვარიანტული ცვლილებები.

ამის ერთ მაგალითს მოვიტანთ აკაკი წერეთლის „პატარა კახიდან“. აკაკის პირველად დაუწერია, რომ თამარი ფეხს დადგამდა თუ არა ქოშის გორაზე, „იილაბუნი ღრეკას იწყებდა, თავს იხრიადა“; საბოლოო ტექსტიდან აკაკის იალბუზი ამოუგდია და მის მაგივრად დაუწერია: „დიდმა მთებმა იწყეს ღრეკაო“ (ტ. VI, გვ. 83).

ასეთი ცვლილება გამოწვეულია გეოგრაფიული გარემოს მართლად გამოხატვის მოთხოვნით. პეიზაჟი კახეთის ამბებია აღწერილი და ამიტომ ტერიტორიულად იალბუზი მას ვერ დაუკავშირდებოდა, ხოლო ზოგადად მთებზე მითითება კი შეიძლებოდა. ამგვარი ცვლილების მიზანი სწორედ ის არის, რომ უზრუნველყოფილ იქნას გეოგრაფიული გარემოს მართლად გადმოცემა.

6. ლეტალების მართლად გამოხატვის მაჩვენებელი ვარიანტული ცვლილებები.

ამგვარი ვარიანტული ცვლილების იშვიათი ნიმუშია ილია ჭავჭავაძის „აჩრდილის“ ის ადგილი, რომელიც შეეხება ყმის ექსპლუატაციას.

პირველად ილიას დაუწერია:

„აგერ უფალი და მისი მონა,
თრთოლით სასწორზედ უწონს
ხარჯს ძნელსა

და რა დასწორდა პინებზედ წონა —

უფალი პინსა ზედ ადებს ფეხსა,
და მით გირვანქას ერთს
ოცადა ზღის“.

(ტ. I, გვ. 311).

მეორე ვარიანტში ავტორს მხოლოდ
ორი ბოლო ტაეპი შეუსწორებია:

„უფალი პინას ზედ ადგამს ფეხსა
და მით გირვანქას ერთ ათათა ზღის“.
(იქვე, გვ. 114).

ხოლო საბოლოო ტექსტი ასეთია:

„უფალი პინას ზედ ადგამს ფეხსა
და მით მის ხარჯსა ერთსა-ორად
ზღის“.
(გვ. 138).

აღნიშნულ ტექსტებში ყველაზე საინტერესო ის არის, თუ რატომ შესცვალა ილიამ ბატონის ფეხის დადგმით გამოწვეული ხარჯის ზრდის რიცხობრივი მაჩვენებელი. პინაზე ფეხის დადგმის შედეგად ხარჯი ჯერ გაიზარდა ერთი-ოცად, მეორე ვარიანტში — ერთი-ათად, ხოლო საბოლოოდ — ერთი-ორად. როგორც ვხედავთ, ყმას, მონას თანდათანობით „შეღავათი“ ეძლევა. რა არის ამგვარი ვარიანტული ცვლის მიზეზი? ამის მიზეზი სწორად გამოარკვია რუსთაველის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის სტუდენტმა ლ. ტაყიძემ ჩვენი საერთო ხელმძღვანელობით შესრულებულ ნაშრომში. მისი აზრით, აქ საქმე გვაქვს ისეთ ცვლილებასთან, „რომელიც გამოწვეულია დეტალის სიმართლის, სისწორის დაცვის გამო“ (საქართველოს სსრ პედაგოგიური ინსტიტუტების სტუდენტთა მეექვსე სამეცნიერო კონფერენციის მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, 1954 წ. გვ. 39). ამ შემთხვევაში ილია ახორციელებს მათემატიკური დეტალის მართლად, სწორად გადმოცემის კანონს. ხარჯის ერთი-ოცად და ერთი-ათად გაზრდა იმდენად მოულოდნელი ნახტომია, რომ მისი სიდიდე ერთბაშად თვალში ეცემოდა საწყალ მონას. ასეთი შეუნიღბავი, გაშიშვლებული ექსპლოატაცია ხარჯის აკრეფის პროცესის მეტად უხეში გაზვიადება, გადაჭარბება იქნებოდა. მართალია, ხელოვნე-

ბას ახასიათებს გადაჭარბება, მაგრამ აღნიშნული მოქმედების განხორციელება გადამლაშება იქნებოდა და ერთი-ოცად გადაჭარბება. ამასთანავე, ერთი-ოცად და ერთი-ათად გაზრდას მხარს არ უჭერს ხალხური გამოთქმაც. ხალხში ჩვეულებრივად ამბობენ „ერთიორად“ გამოართვა, გადაახდევინაო. ამიტომ გარკვევით უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული ვარიანტული ცვლილება ერთგვარი დამრიგებლობითი ხასიათის მქონე ფაქტია. იგი ნათლად მეტყველებს იმაზე, თუ რას ნიშნავს გაზვიადებულად გადმოცემის დროს ზომიერების დაცვის ოსტატობა.

7. ლექსითი ნაწარმოების ვარიანტების გაჩენის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი არის ეფფონიური მხარის მოწესრიგება, მუსიკალური უღერადობის ამაღლება, მისი გათლიერება.

რამდენადაც მწერალი ამ მიმართულებით წარმატებას აღწევს, იმდენად მისი პოეტური ოსტატობა მაღალია.

ნიჭიერი მწერლები მუდამ ზრუნავენ ლექსის მუსიკალური მხარის ამაღლებასთან. რასაკვირველია, ეს ზრუნვა ლექსის იდეური შინაარსის გაუმჯობესებისაკენ არის მიმართული, მაგრამ რამდენია ისეთი ლექსი, რომლის იდეური კრეატივობა მაღალია, მაგრამ მუსიკალურად ვერ უღერს და ფონეტიკურად ბლაგვია. არ ვარგა ისეთი ეფფონიური გაუმჯობესებაც, რომელიც არ ეყრდნობა შინაარსობრივი მხარის სრულყოფას. იდეალური პოეტური ოსტატობა იქაა, სადაც ლექსის მუსიკალური მხარე ერწყმის ამაღლებულ იდეურ შინაარსს. ნიჭიერი მწერლები მხოლოდ ამით გამოირჩევიან.

ლექსის მუსიკალური მხარის ამაღლების ერთ-ერთ საშუალებას რითმა წარმოადგენს. სწორედ რითმების გაუმჯობესება შეადგენდა და შეადგენს ცნობილი პოეტების განუწყვეტელი ზრუნვის საგანს პოეტ ი. გრიშაშვილს უთქვამს: „ბევრი ჩემი ლექსი ბარე ათჯერ გადამისწორებია, შემისწორებია. ვცდილობ არ გავიმეორო რითმები. ვცდილობ რითმა შემთხვევითი არ იყოს, არამედ გასა-რითმავი სიტყვა ორგანული ნაწილი

იყოს სტრიქონისა, მისი ბუნებრივი დამთავრება“ („მნათობი“, 1965, № 6).

ერთხელ საუბარში ი. გრიშაშვილმა მოთხრობა: „დიდ ყურადღებას ვაქცევ რითმებს. რითმა ყოველთვის ახალი და თავისებური უნდა იყოს. ლექსში მოულოდნელი კარგი რითმა ქმნის მუსიკას“.

ამ დებულების საილუსტრაციოდ ერთ მაგალითს მოვიტანთ. გრ. აბაშიძეს პოემის ერთი სტროფი პირველად დაწერილი ჰქონდა ამგვარად:

„ერთ ღამეს მოვრჩი მარტო
ხეტილს,

გზა რომ სახლამდე დამრჩა პატარა,
უკნიდან ვიღაც წამომეწია
და თვალზე ხელი გადამაფარა“.

შემდეგ პოეტს შეუტყვლია ეს ტაქები და საბოლოოდ ასეთი სახით წარმოუდგენია:

„ერთ ღამეს მარტო გავყევი ქუჩებს,
გზა რომ სახლამდის დამრჩა პატარა,
წამომეწია ვიღაც და უცებ
თვალზე ხელი გადამაფარა“.

აქ შეტანილია სამი ვარიანტული ცვლილება. საკითხთან დაკავშირებით ჩვენ მხოლოდ მესამე შესწორება გვანტერებს.

პირვანდელი ტაქები მხოლოდ იმას გადმოგვცემს, რომ ლირიკულ პერსონაჟს უკანიდან ვიღაც წამოსწევია და მისთვის თვალზე ხელი გადაუფარებია („თვალზე ხელი გადამაფარა“), მაგრამ არ ჩანს, თუ როგორ მოხდა ეს ხელის გადაფარება: ნელა თუ სწრაფად. ჩვეულებრივად, ცხოვრებაში ეს ხდება სწრაფად, ერთბაშად, უცებ. თუ ამ სისწრაფეს გამოტოვებდა ავტორი, მაშინ დაირღვევოდა ვითარების მართლად გადმოცემის მოთხოვნა და ეს რომ არ მომხდარიყო, ავტორს დაუმატებია სიტყვა „უცებ“ და საბოლოოდ დაუწერია „უცებ თვალზე ხელი გადამაფარა“. ტაქების ამ შინაარსობლივმა გამარ-

თვამ მოითხოვა ისეთი ახალი სიტყვა, რომელსაც რეალისტურად უნდა შეეძლოთ თვალზე ხელის გადაფარება. მისი პირველი ვერსიები, მაგრამ ხომ შეიძლება ამისათვის გამოყენებული ყოფილიყო „სწრაფად“, „ერთბაშად“, „უცებ“. და თუ ამ სამი სიტყვიდან ავტორმა მხოლოდ „უცებ“ აირჩია და არა სხვა სიტყვა, ამის მიზეზი უნდა ვეძიოთ იმაში, რომ პოეტი ცდილობდა ლექსის არა მხოლოდ შინაარსობლივ გამართვას, არამედ მისი ჟღერადობის გაძლიერებასაც, რათა იგი უფრო კეთილხმოვანი გამხდარიყო. სიტყვა „უცებ“ იწვევს ლექსის რითმული მხარის ამაღლებას. პირვანდელ სტროფში შერიტმული იყო მეორე და მეოთხე ტაქები (პატარა-გადამაფარა), ხოლო პირველი და მესამე ტაქები არ იყო შერიტმული (ხეტილს-წამომეწია). ახალი ვარიანტის მიხედვით, ამ ტაქების შერიტმვაც დაემატა (ქუჩებს-უცებ) და ამით ლექსი უფრო ჟღერადი გახდა. აღნიშნული ვარიანტული ცვლილებების შედეგად სტროფში განმტკიცდა მხატვრული სიმართლე და ამაღლდა ლექსის მუსიკალური მხარეც.

წარმოდგენილი მასალებისა და მათი ანალიზის საფუძველზე შეიძლება გამოითქვას მხატვრული ოსტატობის თეორიული საკითხების შემდეგი დებულება: მხატვრული ნაწარმოების „ვარიანტი“ და „სხვა რედაქცია“ წარმოადგენს ერთ-ერთ სანდო, მნიშვნელოვან წყაროს მწერლის მხატვრული ოსტატობის შესასწავლად.

რასაკვირველია, არ შეიძლება ამ წყაროს გადაჭარბებული შეფასება; მაგრამ მისი დაუფასებლობა შეცდომა იქნებოდა.

რამდენადაც მწერალი სრულყოფილად აწარმოებს ცვლილებების შეტანას ნაწარმოებში, იმდენად მისი მხატვრული ოსტატობა მაღალია.

მოთაჩ უაჩაიშვილი

ქუჩნაღი „ნიუ გესიზი“ მ. შოლოხოვის „წყნარი დონის“ შესახებ

მიხეილ შოლოხოვის შემოქმედებას დღეს მთელი კულტურული კაცობრიობა იცნობს. მისი რომანებით ადრევე დაინტერესდნენ არა მარტო საბჭოთა მკითხველები, არამედ ევროპელი და ამერიკელი პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანებიც. შოლოხოვის შემოქმედებიდან განსაკუთრებული ყურადღება მიიპყრო ეპოპეამ „წყნარი დონი“, რომელიც დამთავრებამდე ითარგმნა ევროპულ ენებზე, მათ შორის ინგლისურადაც. დიდი პოპულარობით სარგებლობდა საბჭოთა მწერლის სახელგანთქმული რომანი ამერიკაშიც.

„წყნარ დონს“, რომელიც 1941 წელს გამოიცა ამერიკაში, დიდი ყურადღება დაუთმო ამერიკულმა ჟურნალმა „ნიუ გესიზმა“. 1941 წლის 5 აგვისტოს ნომერში მან მოათავსა შოლოხოვის სურათი, გადაღებული დონის ფონზე, ქვემოთ კი „წყნარი დონის“ მიმოხილველის სამეფულ სელინის შემდეგი სიტყვები:

„ეს რომანი ლიტერატურული ხელოვნების მონუმენტური შედევრია, რომლის სილამაზე, მოქმედების არე და სიძლიერე ქება-დიდებას ღირსია ყველგან, სადაც კი სიტყვაჯაშუხელი მწერლობა უყვართ. შოლოხოვის რომანი დიდებული მხატვრული ძეგლია თავისუფალი და

ლამაზი ცხოვრების იმ რწმენისა, რომელმაც მწერლის ქვეყნის ხალხი სოციალიზმისათვის ბრძოლის განუყრელ ერთეულად შეაჯავშირა“.

„წყნარი დონის“ ამერიკული გამოცემა ორი ტომისაგან შედგება. პირველი ტომის სათაურია „დონი წყნარად მიედინება“, ხოლო მეორე — „დონი შინ-ზღვისკენ მიედინება“.

იმავე თვეში — 12 და 19 აგვისტოს ჟურნალმა ორი საკმაოდ ვრცელი და საინტერესო სტატია დაბეჭდა შოლოხოვის „წყნარ დონზე“. ამ სტატიების ავტორი სამეფულ სელინი მეორე წერილის ბოლოს გვპირდება, შემდეგი კვირის ნომერში დაბეჭდვად დასკვნითი ხასიათის სტატიასო, მაგრამ სამწუხაროდ, 1941 წელს სილენს სხვა სტატია აღარ გამოუქვეყნებია.

პირველ წერილში „ეპოსი დონზე“ სილენს ისტორიული სიმართლის ერთ-ერთ გამოვლინებად მიაჩნია ის ფაქტი, რომ შოლოხოვის შედევრი „წყნარი დონი“ ამერიკაში გამოდის სწორედ მაშინ, როცა ფაშოზში იბრძვის კაცობრიობის მიერ შექმნილი კულტურის მოსპობისათვის. ამ ნაწარმოების ეპიკურ სიდიადესა და ჰუმანიზმში კრიტიკოსი

შათლად ხედავს საბჭოთა ადამიანის სულს. „წყნარი ღონი“ თავისი მონუმენტურობით ამსხვრევს საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ ბურჟუაზიულ სამყაროში შექმნილ ილუზიებს.

სილენი იზიარებს მ. გორკის შეხედულებას იმის შესახებ, რომ „წყნარი ღონი“ შეიძლება შეეადაროს მხოლოდ ლევ ტოლსტოის „ომსა და მშვიდობას“.

კრიტიკოსის აზრით, ამ ორ ნაწარმოებს ბევრი რამ აქვთ საერთო: ტოლსტოის უკვდავ რომანში აისახა 1805-1812 წლების მღელვარე პერიოდი, რამაც კულმინაციურ წერტილს მიაღწია მაშინ, როცა ნაპოლეონი მოსკოვიდან გააძევეს და რუსეთმა გაიმარჯვა. შოლოხოვს „წყნარ ღონშიც“ დახატულია რუსეთი მსოფლიო ომის ფონზე, 1917 წლის ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუცია. უცხოელ მილიტარისტთა ინტერვენციისა და სამოქალაქო ომის დასასრული. აქაც რუსეთმა, საბჭოთა კავშირის სახით, კვლავ გაიმარჯვა.

სამუელ სილენის აზრით, ტოლსტოის მსგავსად შოლოხოვიც ისტორიულ მოვლენებსა და პერსონაჟებს მთლიანობაში ასახავს და გმირების დახატვისას დიდ სიმკაცრეს იჩენს საკუთარი თავის მიმართ. ამავე დროს შოლოხოვი კარგად იცნობს თავისი გმირების მთელ დრამატულ ცხოვრებას. ორივე მწერალი ქმნის ტიპების მრავალფეროვან გალერეას. ეს გმირები ეკუთვნიან სხვადასხვა სოციალურ ფენას და აქვთ განსხვავებული რწმენა და ტემპერამენტი. ამ ნაწარმოებებში გადმოცემული უამრავი სცენა კი არ ტირითავს და აბუნდოვებს სურათის საერთო ხედს, არამედ პირიქით, ამდიდრებს მას. მოქმედ პირთა სიმრავლე მკითხველს სრულიად არ უშლის ხელს გამოკვეთილად წარმოდგინოს თვითეული პერსონაჟი თავისი განსაკუთრებული როლით, რომელსაც ისინი მთლიანად თხრობაში ასრულებენ.

მიუხედავად ბევრი საერთო მოტივისა, სილენი მაინც ხედავს განსხვავებას აღნიშნულ რომანებს შორის, თუმცა მათი დაპირისპირების წინააღმდეგია.

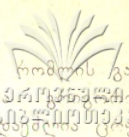
მისი მტკიცებით, თვითეულ მთავარ სხვადასხვა ეპოქაში აქვს გადამტარებული ფესვები და ზედმეტია იმაზე დავაობა, რომელია უკეთესი. თუ ტოლსტოის რომანში განვითარების უმაღლეს წერტილს მიაღწია XIX საუკუნის კრიტიკულმა რეალიზმმა. შოლოხოვმა მარქსისტული მსოფლმხედველობის საფუძველზე გვიჩვენა პორიზონტები იმ ახალი ცხოვრებისა, რომელიც სოციალისტური რევოლუციის ეპოქაში შეიქმნა და უამრავი წინააღმდეგობით ხასიათდება.

სილენი შოლოხოვის რომანის ერთ-ერთ დადებით მხარედ იმას თვლის, რომ მისი გმირები არ არიან სქემატურნი, თუმცა ისინი, ეს ხალხის წრიდან გამოსული ადამიანები, შეპყრობილი არიან ერთი საერთო სენით, რომელმაც ცარიზმიდან სოციალიზმში გარდამავალი პერიოდი მოიცვა.

შოლოხოვი ღრმა თანაგრძნობით ქმნის ახალ ტრადიციულ ტილოებს, რომლებშიც სიკვდილი წარმოდგენილია როგორც ისტორიული ავტოლეგლობა და არა როგორც აბსტრაქტული საშინელება. ეს კი გმირს მომავლის იმედს აძლევს. ამიტომ ბრძოლის საშინელი ხმაური შოლოხოვის შემოქმედებაში მომხიზვლელ მუსიკად. „ძლიერ, მზარდ სრულყოფილ ჰარმონიულ ჰიმნად“ გაისმის.

სილენის აზრით, მწერალმა ამას იმით მიაღწია, რომ თვითონ მიიღო აქტიური მონაწილეობა ამ ბრძოლებში და მოიწვევლია საბჭოთა ლიტერატურის მიერ შექმნილი ახალი შემოქმედებითი მეთოდით.

წერილის ავტორი კარგად იცნობს კახათა ცხოვრების რევოლუციამდელ პერიოდს. რევოლუციამდე კახაელები მეფის დამცველი ლაქიები იყვნენ, — ამბობს კრიტიკოსი. — მაგრამ მათ ცხოვრებას ჰქონდა მეორე მხარეც — თავისუფლებისა და მშვიდობიანი შრომის სიყვარული. თუმცა თავისუფლების სიყვარულშიც, სილენის აზრით, თავს იჩენდა მავნე მიდრეკილება — „რუსეთისაგან დამოუკიდებლობის ჩუმი სიყვარული“. რაც შეეხება მშვიდობიან შრომას, ყვე-

ლა კაზაკს როდი ჰქონდა ამის საშუალება. შოლოხოვი, — განაგრძობს სილენი, — საუცხოოდ გვიხატავს თავის რომანში კაზაკთა შორის მომხდარი დიფერენციაციის სურათებს: ეპყარმა მოხვამა ხელში ჩაიგდო მთელი ტატარსკოე, იგი დაქირავებული შრომით ცხოვრობს. მის გვერდით არიან მდიდარი ფეოდალი ლისტინიკი, კულაკი კორშუნოვი. მათ პირისპირ დგანან უმიწაწყლო გლეხები — კოტლაროვი, ვალუტი, მიშკა კოშევაი. რომანში ჩანს, რომ 1914 წლის ომმა დროებით დაფარა ის ბზარი, რომელმაც დიდი ხანია იჩინა თავი კაზაკთა შორის. მაგრამ ომის დამთავრების შემდეგ ეს ბზარი თანდათან გაიზარდა.

კრიტიკოსი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ შოლოხოვმა გრიგორი მელეხოვი ეპოპეის ცენტრალურ გმირად აქცია, რადგან იგი საზოგადოების ორ სხვადასხვა ფენას შორის იდგა და ორივესადმი განიცდიდა სიძულვილს და სიყვარულს. ჩანს, სილენი არ იცნობს ჩვენი პარტიის VIII ყრილობის ლოზუნგს საშუალო გლეხების შესახებ, რამაც ძირითადად განაპირობა შოლოხოვის „წყნარი დონის“ მთავარი მოქმედი პირის შერჩევის საკითხი.

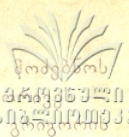
სილენი რატომღაც პარალელს ავლებს XIX საუკუნის რუსული კლასიკური ლიტერატურის მეოცნებე რუს თავადებსა და მელეხოვს შორის და შოლოხოვის დამსახურებად სთვლის, რომ მისი გმირი მტკიცე ხასიათისაა, არ არის „ინტელექტუალურად დაავადებული“, აქვს ბრძოლის უნარი და „დიდი ხელოვნება“, არ ჰგავს დოსტოევსკის პათოლოგიურ პერსონაჟებს და არაფერი აქვს საერთო იმ მერყევე ჰამლეტებთან, რომლებიც ასე ხშირად გვხვდებოდნენ XIX საუკუნის რუსულ ბელესტრისტიკაში.

სილენს ავიწყდება, რომ 1917 წლის რევოლუციამ წარსული ჩააბარა როგორც რუსინები, ლაერეცკები და ადუეცები, ისე რასკოლნიკოეებიც. XX საუკუნეში შეუძლებელია მათი პოვნა. თუმცა ცოტა ქვემოთ ამერიკელი კრიტიკოსი სწორად განმარტავს გრიგორის ტრაგედიის მიზეზს: „გაორებული სინამ-

დვილის უცოდინარობას“. რომლის გაგებასაც ძლიერ ცდილობდა მარქსიზმი. მაგრამ მას „არ შეეძლო გაეგნა“ რწმენა“. ამის გამო გრიგორმა ავნო მისთვის ყველაზე საყვარელ ადამიანს და შეუერთდა მათ, ვინც ყველაზე მეტად ეზიზღებოდა. ამიტომ, წერს სილენი, მკითხველმა რომ კარგად გაიგოს გრიგორი მელეხოვის ხასიათის წინააღმდეგობის მიზეზები, უნდა გაცნოს მას ოჯახში, საყვარელ აქსინიასთან, ამხანაგებთან და იმ ბრძოლებში, რაც თავს გადახდა.

როგორც სილენის მეორე სტატიიდან ჩანს („შოლოხოვის გმირები“), ზოგიერთ ამერიკელ მიმომხილველს შოლოხოვის „წყნარი დონის“ ორი ტომი (რა სახითაც ეს რომანი ამერიკაში გამოვიდა) მიაჩნია ორ დამოუკიდებელ ნაწარმოებად. სილენი არ ეთანხმება ამ კრიტიკოსებს. მისი აზრით, ორივე ნაწილი ერთი ნაწარმოებია; თუ არ წაიკითხეთ პირველი ტომი, თქვენ არ გეცოდინებათ მეორე ტომში წარმოდგენილი დრამების განვითარების მიზეზები, ამტკიცებს სილენი, რადგან ამ ნაწილებს შორის არსებობს შინაგანი კავშირი როგორც ესთეტიკური, ისე პოლიტიკური. გრიგორი მელეხოვის ტრაგედია იწყება წიგნის პირველ გვერდზე და მთავრდება უკანასკნელ გვერდზე.

სილენი წერს იმის შესახებაც, თუ რა დიდი გავლენება გამოხატა ამერიკაში ზოგიერთმა კრიტიკოსმა იმეს გამო, რომ „საბჭოთა მწერალმა ცენტრალურ გმირად ანტიკომუნისტი გამოიყვანა“, კერძოდ, „ნიუ-იორკ ტიმისის“ კორესპონდენტი ალექსანდრე ნაზაროვი შოლოხოვს აქებს იმიტომ, რომ მისი რომანის ფურცლებზე ვერსად იგრძნობთ „მარქსიზმის მოახლოებას“ და ამასთან მწერალი ერთნაირი სიძლიერით გვიხატავს როგორც თეთრგვარდიელებს, ისე წითელარმიელებს. ნაზაროვი იმასაც კი აცხადებს, თითქმის შოლოხოვი, ა. ტოლსტოი, კატაევი, არაგონი, რიჩარდ რაიტი და ალბერტ მელცი წერენ არამარქსისტულ წიგნებს, მაშინ როცა, ამბობს სილენი, შოლოხოვი საუკეთესო მარქსისტია და ცხოვრებას ასახავს სოციალისტური რეა-

ლიზმის მეთოდით. კრიტიკოსის აზრით, „შოლოხოვის დამსახურება სწორედ ის არის, რომ იგი მკითხველს თავს არ ახვევს საკუთარ შეხედულებებს გმირებზე. მწერალი თავის პერსონაჟს უფლებას აძლევს იმოქმედოს იმის მიხედვით, რასაც პირადი ცხოვრება და ისტორიული ვითარება უპარნახებს.

მართალია, რომანის პირველ თავებში გრიგორის ხასიათი ჯერ კიდევ არ არის ჩამოყალიბებული, მაგრამ როცა იგი სოფლიდან ფრონტზე მიდის, მაინც ემჩინება, რომ დაუმორჩილებელი სულის პატრონია. სილენი გრიგორის ამ თვისებას ხედავს ყველაფერში, მის ღიმილშიც კი. რაც შეეხება აქსინიას სიყვარულს, ეს არის ამქვეყნიური „უსირცხვილო სიყვარული“, რომელმაც ტრაგიზმით უნდა აავსოს გმირის მომავალი ცხოვრება, „რომლის მსგავსი ვერსად მოიპოვია თანამედროვე ლიტერატურაში“ — აცხადებს სილენი. ეს მაშინ, როცა ნატალიას სახით გვიხატავს უერთგულეს მეუღლეს; რომლის უმანკო, წმინდა სიყვარული მარცხდება აქსინიას ძლიერ ვნებებთან გაჩაღებულ ბრძოლაში. სილენი გრიგორის მომავალი ტრაგიზმის საწყისს იქ ხედავს, როცა იგი ერთი მხრით ყურადღებას არ აქცევს სოფელში გაბატონებულ ჩვევებს, არც მამის ლანღვა-გინებას, არც აქსინიას ქმრის მეტარას და თანაც უარს ეუბნება აქსინიას თხოვნაზე — დატოვოს საოფელი და მღალაობებში წავიდეს სამუშაოდ.

სამუელ სილენი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს გრიგორის ოჯახურ ტრაგედიას. მისი აზრით, მწერალმა პარალელურად განავითარა საზოგადოებრივი და ოჯახური ტრაგედია. გრიგორს ოჯახსა და საზოგადოებაში ურთიერთობა აქვს ორ საწინააღმდეგო ძალასთან.

გრიგორის ტრაგედია გამოწვეულია იმით, რომ ვერ უარყო ოჯახური და საზოგადოებრივი ტრადიციები. „როცა მწერალი გვიხატავს ბრძოლას კანონიერ ცოლსა და საყვარელს შორის, შოლოხოვი ორივეს მიმართ აღვიძებს სიმპათიებს.“ გრიგორი ცდილობს საზოგადოებ-

რივ ცხოვრებასა და ოჯახში მოქმედების კეშმარიტება, მაგრამ კარგავს მარჯვენა ფეხსა და საზოგადოებასაც. გრიგორის ტრაგიკულად შეუთავსებელი ურთიერთობა ნატალიასა და აქსინიასთან წარმოადგენს საზოგადოებასთან მისი სოციალური კონფლიქტის პარალელს.

ამერიკელ კრიტიკოსს მხედველობიდან არ რჩება ისიც, რომ აქსინიასა და ნატალიას არაფერი გაეგებოდათ სოციალური ურთიერთობისა, „არც აქსინიასა და არც ნატალიას არ გააჩნდათ რაიმე კრედი“. გრიგორის უნდობლობა წითლებისა და თეთრების მიმართ, რაც მისი ტრაგედიის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზია, სილენის აზრით, გამოწვეულია გრიგორის ხასიათის კონსერვატული და ბუნტარული ელემენტებით: ერთი მხრივ, ნაციონალიზმით, მეორე მხრივ, ძველი ოფიცერებისადმი სიძულვილით. მიუხედავად იმისა, რომ არ იცოდა რა იყო იმპერიალისტური ომის არსი, მაშინაც კი, როცა გრიგორი პირველად ჰკლავს კაცს, იმ დასკვნამდე მიდის, რომ მეფემ ისინი (კაზაკები) ერთმანეთის დასახოცად მოიყვანა. თუმცა გრიგორი კაზაკია, იგი არ იზიარებს ალექსეი ურიუპინის რჩევას, რომ კაზაკების მოვალეობა თითქმის ადამიანთა ზოცვა იყოს. სამუელ სილენს XIX საუკუნის რუსულ ლიტერატურაში ვერსად უპოვნია ადამიანის ასეთი ნათელი სურათი.

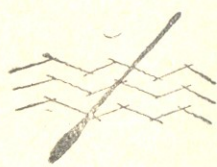
გრიგორის სულიერი განწყობის გამოვლენის ერთ-ერთ საუკეთესო ნიმუშად სილენს მიაჩნია სცენა მოსკოვის პოსპიტალში — შეხვედრა გარანეისთან და სასახლის წარმომადგენელთან. ასეთივე პოლიტიკურ კრიზისის განიცდის გრიგორი 1917 წელს. მას არ უნდა არც კორნილოვი, არც კერენსკი და არც ლენინი, მაშინ, როცა ბოლშევიკი პოდტელკოვი რევოლუციის ბოლომდე მიყვანასა და ხელისუფლების ხალხისათვის გადაცემას მოითხოვდა. მან ვერ გაიგო, ვის მხარე ეყო იყო სიმართლე და ეს არც მაშინ იცოდა, როცა ამქვეყნად მოშატავს მეტი ჰარავინ დარჩა. ასეთია სამუელ სილენის შეხედულება გრიგორი მეღვინეზე.

სილენი მკითხველს მოუთხოვს ბუნებისა და ანას ურთიერთობაზე, მათს სიყვარულსა და სიკვდილზე. კრიტიკოსის აზრით, მხოლოდ იმ მწერალს შეუძლია დახატოს ადამიანთა ბედი ასე ლამაზად, რომელიც მათი ერთგულია მთელი თავისი არსებით. ნაწარმოები სავსეა ხალხის სიყვარულით. სილენი ამ თვისებას მხოლოდ შოლოხოვის რომანს არ მიაწერს. მისი აზრით, ეს ყველა საბჭოთა მწერლის შემოქმედებას ახასიათებს. ამასთანავე „წყნარ ღონში“ ბევრია შემხარავი სურათი. მაგალითად, ივანე კოტლიაროვის სიკვდილი, ნატალიას ცდა ცელოთ გამოეჭრა ყელი და სხვ. სხვათა შორის, ნაწარმოების ამ მხარეზე ყურადღება გაამახვილა ერთმა ინგლისელმა კრიტიკოსმა — ალექსი კომფორტმა ციგნში „რომანი და ჩვენი დრო“, მაგრამ ამაზე სხვა დროს. სისხლის ღერისა და ტანჯვის ამსახველი მრავალი სურათია დახატული „წყნარ ღონში“. ამქვეყნად ადამიანი ბოროტებას გვერდს ვერ აუვლის, მაგრამ შოლოხოვის შემოქმედებაში, — ამბობს სილენი, — ბოროტებას თავისი მიზანი აქვს. იგი ისტორიულ გარემოში ხდება და რომე-

ლიმე ისტორიული და სოციალური მიზეზის შედეგს წარმოადგენს. მკითხველს ბაძკი, რაც მის ზოგიერთ მომენტში ათებს თუნდაც სიყვარულში, სოციალურ-ისტორიული პირობებით უნდა აიხსნას.

სამუელ სილენი გადაჭრით უარყოფს „ნიუ-იორკ ჰერალდ ტრიბუნის“ მიმომხილველ მილტონ ჰინდუსის აზრს, თითქმის შოლოხოვის შემოქმედებაში ადამიანი საერთოდ საკმაოდ უბადრუკად იყოს წარმოდგენილი. იგი უარყოფს აგრეთვე ჰინდუსის განცხადებას, რომ საბჭოთა კრიტიკამ თითქმის გაკიცხა მწერალი ამ ნაწარმოების ასეთი გაუბედავი დაბოლოებისათვის. ჰინდუსს გაკიცხვად, ალბათ, ის მიაჩნია, ფიქრობს სილენი, რომ ამ წიგნის ავტორი ლაურეატი გახდა, ხოლო წიგნს ყველა საბჭოთა მოქალაქე კითხულობს. სილენის დასკვნით, „წყნარი ღონი“ თავისი ღრმა ჰუმანიზმით ერთი შესანიშნავი ლიტერატურული ძეგლია, რომელიც ადამიანთა შორის სიყვარულისა და მეგობრობის იდეას ქადაგებს.

შოთა ქაჩია

„მართლის“ თემის პრინციპი და დავით გუგაბიშვილი

ძველ ქართულ მწერლობაში (XVII-XVIII ს. ს.) ფართოდ არის ცნობილი „მართლის“ თემა, როგორც გარკვეული ლიტერატურული მიმდინარეობა, რომელსაც დიდმა ქართველმა მეცნიერმა პროფ. კ. კეკელიძემ „ნაციონალური და „რეალისტური“ მიმართულება“ უწოდა.

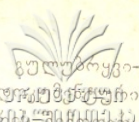
რა იყო ამ მიმდინარეობის ძირითადი მოთხოვნა, ძირითადი პრინციპი?

ნაცვლად „ზღაპრული“, ნაჭორი, ე. ი. გამოგონილ-შეთხზული ამბებისა და პირების ასახვისა ლიტერატურაში, იგი მოითხოვდა, რომ მწერალს თავისი ნაწარმოები აეგო აუცილებლად „მართალ“ ანუ ნამდვილ ამბავზე, მოქმედ პირებადაც ნამდვილად არსებული, რეალური პირები გამოეყვანა.

ამტიკებენ, რომ მხატვრული ნაწარმოების შექმნის ეს პრინციპი პირველად წამოაყენა ე. წ. არჩილის ლიტერატურულმა სკოლამ, ნამდვილად კი იგი მოქმედებდა რუსთაველამდე ქართულ ლიტერატურაში და ერთადერთ გაბატონებულ პრინციპს წარმოადგენდა. ცნობილია, რომ აგოვრადი მწერლები თავის თხზულებებს ნამდვილ ამბებზე აგებდნენ, ნამდვილი, ისტორიული პირების ცხოვრებას აღწერდნენ. ზუსტად ასევე იქცეოდნენ არჩილი და მისი მიმდევრებიც. მათ ღრმად სჯეროდათ, რომ ლიტერატურა

მხოლოდ ამ გზით, ნამდვილი ამბებისა და პირების საგმირო საქმეების პროზაგანდით შეძლებდა პირნათლად შეესრულებინა დაკისრებული დიდი საზოგადოებრივი მისია. ეს რწმენა ისე მტკიცე იყო, რომ არჩილმა და მისმა მიმდევრებმა თვით დიდი რუსთაველიც კი არ დაინდეს და ნამდვილი ლიტერატურული გასამართლება მოუწყვეს იმისათვის, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ ააგო გამოგონილ-შეთხზულ ამბავზე და მოქმედ პირებადაც „ტყუილი“ ტარიელი, ავთანდილი და სხვები გამოიყვანა. „მართლის“ თემი-ლები ამაყად აცხადებდნენ, რომ აღწერილი ამბებისა და შექმნილი პირების თვითმხილველნი, ზოგჯერ კი მათი საგმირო საქმეების მონაწილეებიც იყვნენ. „თვით მინახავს პატრონისა ძალი, სიმხნე, ჯომარდობა“, ხაზგასმით აღნიშნავდა ფეშანგი თავის „შაჰნავაზიანში“. ასევე თვითმხილველი არიან აღორძინების ხანის სხვა დოკუმენტური (ისტორიული) პოემების ავტორები.

გამონაკლისი, რა თქმა უნდა, აქაც გვხვდება. ისევე როგორც ბასილ ზარზმელი ან გიორგი მერჩულე, არც არჩილი ყოფილა „თეიმურაზიანში“ აღწერილი ამბების თვითმხილველი, მით უმეტეს მონაწილე. ამიტომ, ზუსტად ისე, როგორც ბასილი ან მერჩულე, არჩილიც

საქიროდ ცნობს განმარტოს, რომ მის თხზულებას შეიძლება ვერწმუნოთ, რადგან იგი თეიმურაზ I მცნობთა და თანამოსაქმეთა, ე. ი. თვითმხილველთა ნაამბობია. აი რას წერს პოეტი ამის თაობაზე „თეიმურაზიანის“ პროზაულ შესავალში: „მეფის თეიმურაზის ამ ქვემოთ ხსენებულ სახელთა და სარჩელთ ამბავი თვითმნახვთა და თან-ნახლთ მის ყმათ ქართველთა და კახთაგან მსმენელთა, არა ხოტბა—არამედ მართალი; რამეთუ ათორმეტ წელს კახეთს ვემფობდი, მისნი დაზრდილნი და ნამსახურნი დარბაისელნი გვერთს მახლდნენ, ვჰკითხავდი ნაქმარსა მეფისასა და მიამბობდეს“.

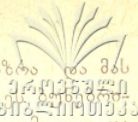
როგორც ვხედავთ, ძველ ქართველ მწერალთა (აგიოგრაფთა) „უტყუელობის“, ნამდვილობის ანუ „რეალურობის“ პრინციპი და აღორძინების ხანის „მართლას“ თქმის პრინციპი თავისი შინაარსით მსგავსი, ერთნაირი იყო, ემთხვეოდნენ ერთმანეთს. მაშასადამე, მართებული იქნება თუ ვიტყვით, რომ არჩილს არსებითად რაიმე ახალი პრინციპი თუ პროგრამა კი არ წამოუყენებია, არამედ ადადგინა ძველი, რუსთაველამდელი ქართული ლიტერატურის „უტყუელობის“ პრინციპი, რომელსაც „მართლის“ თქმა უწოდა.

თავისთავად ცხადია, ძველი ქართული ლიტერატურის „უტყუელობის“ პრინციპის აღდგენას აღორძინების პერიოდში თავისი მიზეზი ჰქონდა — დაახლოებით ერთნაირი ისტორიული პირობები და აქედან გამომდინარე ერთნაირი ლიტერატურული ამოცანები. რაკი ქართველი ხალხი თითქმის იმავე ვითარებაში აღმოჩნდა, როგორც რუსთაველამდე იყო, ამ გარემოებამ არჩილსა და სხვებს აფიქრებინა, რომ ისევ უნდა მიბრუნებოდნენ რუსთაველის მიერ უკუგდებულ „უტყუელობის“, იგივე „მართლის“ თქმის პრინციპს და ასეც მოიქცნენ: ლექსადნენ მხოლოდ ნამდვილ ამბავს, უარყოფდნენ ფანტაზიას, ამბებისა და გმარების გამოგონება-შეთხზვას.

დღეს, რა თქმა უნდა, ასეთი შეხედულება მწერლობაზე, მხატვრულ სიმაბრუნეზე არა მარტო ვიწროდ და შეზღუ-

დულად, არამედ ძლიერ გულუხარებითაა აღიქმება. თუკი მწერალი თხზულებებით ლიტერატურულ-მხატვრულ გულა გაუმართლებელი და მავნეა, ვასუ-ლი საუქუნის მიწურულს ა. ფურცელაძემ ამოდ სცადა „მართალი“ ამბავი მაღლა დაეყენებინა გამოგონილ-შეთხზულზე. მან ერთმანეთს შეადარა გოგოლის „მეცდარი სულები“ და ი. ბაგრატიონის „კალმასობა“ და უყოყმანოდ აღიარა „კალმასობის“ უპირატესობა იმ მოტივით, რომ იგი უფრო „სწორია ცხოვრებასთან“. გოგოლი, ამბობდა ა. ფურცელაძე, მართალია, სინამდვილიდან აღებულ, მაგრამ მაინც მხატვრული ფანტაზიით გაცხოველებულ ტიპებსა და საქმეებს გვაცნობს. „კალმასობის“ ავტორი კი „გრიხვენებთ ნამდვილ ცოცხალ პირთ, ნამდვილ საქმეთა, პირთ ისტორიულთა, მოურთავად, მოუკანმავად, გაუმწვენებლად, გაუზვიადებლად, რაცა და როგორც უნახავს თავისი თვალით“. კრიტიკოსის აზრით, სწორედ ეს არის „კალმასობის“ ღირსება. მისი უპირატესობა, რადგან მხატვრულ ნაწარმოებში, სადაც ერთმანეთს ერწყმის ნამდვილი და გამოგონილი, „ადვილად შეიძლება ავტორს ბევრი რამ შეეპაროს ისრე, რომ გადაცდენილი იყვეს ნამდვილს ცხოვრების სახეს, ცხოვრებაზედ აგებულს მოვლენას, ცხოვრებიდამ გამომდინარე ნაყოფს, არ იყვეს სახე ნამდვილი ცხოვრებისა“ („ივერია“, № 83, 1900).

სავსებით მართალი იყო ილია ჭავჭავაძე, როცა სტატიის „ჩვენი ეხლანდელი სიბრძნე-სიცრუე“ ამტკიცებდა, რომ ხელოვნებაში გამოჩნადონი ნაკლებ შთამბეჭდავი როდია მართლზე, პირიქით, „მთელი ეგრეთ-წოდებული სიტყვაჟანმული ლიტერატურაც, — წერდა დიდი ილია, — ამ საფუძველზეა აგებული: მოგონილის ამბით ცხადჰყოს მართალი... ამიტომაც ამ-გვარს ლიტერატურაში არ არის არც ერთი მოთხრობილი ამბავი, რომ მართლა მართალი იყოს. მართლა ნამდვილი იყოს... სულ ადამიანის ფანტაზიის შექმნილია და ისეთის შემოქმედებით ხორც-შესხმული, სულთნასახული, რომ კაცს-

კი არ ეჯავრება, დიდადაც მოსწონს და ესურვება. ტარიელი, ნესტან-დარეჯანი, ავთანდილ, ფრიდონ, თინათინ არც თავის-დღეში ყოფილან და არც არიან, არც ოდესმე უცხოვრიათ და არც ეხლა სცხოვრობენ, მაგრამ აბა ჰნახეთ ჩვენი საკვირველი რუსთაველი როგორ სასწაულთ-მოქმედობს ადამიანზე, როცა იმათს ცხოვრებას გვიამბობს. მათის ცხოვრების მაჯისცემას გვატყობინებს!.. შოთამ მის მიერ მოგონილ ამბავს ისეთი სული ჩაატანა, რომ ამ ქეშმარიტ სულისაგან თვით არა ქეშმარიტი ამბავი მართალი გვევლინა. აი ეს საოცარი გარდაქმნა, ანუ უკეთესად ვთქვათ, ქმნა არ-ყოფილისა ყოფილად. მართო შემოქმედს შეუძლიან და ამიტომაც ამ ღვთიურს ძალღონეს ქმნისა შემოქმედობას ეძახიან. დიხ, ესეთია იგი საიდუმლოება ერთ-გვარის მაღლისა, რომელსაც ზეგარდმო-შთავგრენა ჰქვია და რომელიც თვით ცოდვილს სიცრუესაც კი მაღლს აქმნევინებს ხოლმე და ყურმოჭრილ მსახურად უხდის სიბრძნესა“ (თხზ., ტ. III, 1953, გვ. 408-409).

არჩილმა და მისმა მიმდევრებმა. მაშასადამე, უსაფუძვლოდ გაილაშქრეს რუსთაველის წინააღმდეგ და ფრიად ვიწრო სარიელი შემოუხაზეს მხატვრულ ლიტერატურას, რითაც რამდენადმე შეზოქეს მისი განვითარება. ეს იყო მათი მოღვაწეობის უდავო ნაკლი. მაგრამ არჩილის ლიტერატურულმა სკოლამ მაინც გარკვეული დადებითი როლი შეასრულა ქართული მწერლობის ისტორიაში და მას, როგორც სამართლიანად წერს პროფ. გ. ჯიბლაძე, „იმ დროისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა“, რადგან „ეტყობა ეს იყო ეპოქის მოთხოვნილება“ („ხელოვნება და სინამდვილე“, I, 1955, გვ. 92).

ერთი შეხედვით, „მართლის“ თქმა, რომელიც არჩილის ლიტერატურულმა სკოლამ დაამკვიდრა ალორბინების პერიოდის ქართულ მწერლობაში, დავით გურამიშვილის სახელმძღვანელო პრინციპიც იყო. „მართლმსაჯულები, შევიქნებო ტყუილისა მოამბე რად?“, ამბობს გურამიშვილი, მაგრამ საქმესაა, რომ „მართლის“ თქმა დიდმა პოე-

ტმა სულ სხვაგვარად გაიზარა და მას სულ სხვა შინაარსი მისცა. გიორგიშვილი ვიცა. ისეთი უაღრესად თვითმყოფი და ფართო დიპაზონის შემოქმედი, როგორც დავით გურამიშვილი იყო, ვერ მოთავსდებოდა არჩილის მიერ ვიწროდ შემოზღუდული ლიტერატურული სკოლის ფარგლებში და მან გახედულად გააჩლია იგი, თავისი საკუთარი გზა გაწალდა მწერლობაში და დამსახურებულად დაიმკვიდრა რუსთაველის შემდეგ ერთ-ერთი უდიდესი პოეტის სახელი.

„მართლის“ თქმა, როგორც დავინახეთ, არჩილისათვის ნიშნავდა მხოლოდ რეალურად მომხდარი ფაქტის, ნამდვილ ისტორიულ პირთა ცხოვრების ასახვას. მაგრამ რა ფაქტი, რა ნამდვილი ამბავი უნდა გავლექსა პოეტს? არჩილი ფიქრობდა, რომ ლიტერატურის უპირველესი ამოცანა იმეძაოდ იყო პატრიოტული ვრძნობის გაღვივება, „ჭირსა შივან გამაგრებისა“ და მხნეობის სულისკვეთებით ხალხის აღზრდა, ფიზიკური ძალისა და მამაცობის კულტის დანერგვა, რასაც გარდუვალად მოითხოვდა უცხოელ მარბიელთა წინააღმდეგ ბრძოლის ინტერესები. ამ შეხედულებების გამოძახილია მამუკა ბარათაშვილის ცნობილი დებულება, რომელიც მან „კაშნიკში“ ჩამოაყალიბა: „ომსა და ფალავნების ამბავზედ თქვი, ამისათვის, რომ კაცს გაავლუონებს, ომს მოანდომებს, ომისა და იარაღის ხმარებას ასწავლის, და რაჯულისა და მეფისა და ქვეყნის მტერზე გამოსაყენებელია“ (ქართული პოეტიკის ქრესტომათია, 1954 წ. გვ. 8). მაშასადამე, „კაშნიკის“ ავტორი აშკარად იცავს ლიტერატურის სარგებლოანობის, ე. წ. უტილტარიზმის პრინციპს და მიაჩნია, რომ მწერლობა უნდა წყვეტდეს საღვთისო პრაქტიკულ ამოცანებს. და ეს როდი იყო მართოდღენ თეორიული დებულება. ერთეულ მიმოხილვა-ლექსში „საქართველოს ზნეობანი“ არჩილი პირდაპირ აცხადებს, რომ ეს ნაწარმოები დაწერა საესებით გარკვეული პრაქტიკულ-აღმზრდელობითი მოსაზრებით, კერძოდ, ქართველთა ზნეობის ამაღლების მიზ-

ნით. იგი წერს: „ბევრი კაცი იმიზეზებს, არა მყვანდა მომეღვლიო, ზნეობა რომ დამესწავლა, ხარისხ-ხარისხს ამეღვლიო“. და აი, განაგრძობს პოეტი, კვლავ ასე რომ არ მოხდეს, ზნეობის უტოლინარობით თავის გამართლება რომ არ სცადონ, ამისათვის გავლექსე „საქართველოს ზნეობანიო“. იგი ერთგვარი ნიშნის მოგვბითაც კი აცხადებს: „ახლა რაღა პასუხი გაქვსო. აი თქვენი მსწავლელო“.

ასეთი პრაქტიკული, დიდაქტიკურ-ალმზრდელობითი ამოცანების წინა პლანზე გამოტანამ გარდუეალი გახადა დადებითის აქცენტირება, ლიტერატურაში ისეთი ვმირების შემოყვანა, რომელთა ცხოვრება, მწერლის აზრით, მისაბაძი და სამაგალითო იყო და რომელთა ერთგულებას სარწმუნოებისა და სამშობლოსადმი, სულიერ მხნეობასა და მამაცობას უნდა აღედგოთოვანებინა ხალხი, გაეღვივებინა და გაეძლიერებინა რელიგიურ - პატრიოტული გრძნობები. ამით აახსენბა, რომ ჟერ კიდევ ავოგრაფი მწერლები ხატავდნენ ე. წ. მოწესთა — მღვდლების, ბერ-მონაზვნების, საერთოდ სასულიერო წოდების ცალკეულ გამოჩენილ წარმომადგენელთა იდეალურ მხატვრულ სახეებს. ისინი იყვნენ სავსებით უნაკლონი. „ყოვლი ღირსებით“ შემკულნი, ხოლო მათი შეხედულებანი აბოდიტურად წარმოგვიდგებოდა. მერჩულეს, მაგალითად, გრიგოლ ხანძთელი ზებუნებრივ ადამიანად მიაჩნდა და მთლიანად ეთანხმებოდა მის ასკეტურ მისწრაფებებს, საერო ცხოვრების დამცირებას და უარყოფასაც კი. ყველა ვინც წინააღუდგა გრიგოლ ხანძთელს, მკაცრად დაისჯა, და მწერალი ამ ფაქტში ხედავს არა მარტო ღვთის ნების გამოვლინებას, არამედ თვით ხანძთელის, როგორც ადამიანის, სიმართლეს, ღვთაებასთან უშუალო კავშირს. ასევე გაიდალუბული არიან შუშანიკი და აბო, სერაპიონ ზარზმელი და სხვები. თუ ავოგრაფი მწერლები ხატავდნენ უარყოფითს, უარყოფითის მატარებელნი, როგორც წესი, სასულიერო მოღვაწეთა

მტრები იყვნენ, ჩვეულებრივ ერიცხებოდა.

ალორბინების პერიოდის შემთავრებასა და აგრეთვე „მოძრაობის“ იყვნენ, შეგნებულად გამოყოფდნენ დადებითს და არ ერიდებოდნენ პიპერბოლიზაციას, მოკარბებულ იდეალიზაციას და ხშირად შემღამზებელთა როლში გამოდიოდნენ. თავის „შაჰნავაზიანში“, მაგალითად, ფეშანგი ცდილობს გვერდი აუაროს ვახტანგ მეხუთის (შაჰნავაზის) გამაჰმადიანების ქრისტიანობისათვის საჩოთირო ფაქტს და საქმეს ისე წარმოგვიდგენს, თითქოს ქართლის მეფეს შაჰმა მარტო სახელი (და არა სარწმუნოება!) გამოუცვალა: „სახელი გამოუცვალა, უხმო შაჰნავაზ მეფობით“. იგივე ფეშანგი გულმოდგინედ ფარავს მარიამ ღვთაღვლის წარსულს და სურს დაგვარწმუნოს, ვითომც ვახტანგ მეხუთე მისი პირველი ქმარი იყო და არა მისამე. ბევრი რამ არის შეღამაზებული თბილისის, ტლავაძისა და სხვ. ნაწარმოებებშიც.

მათგან რამდენადმე განსხვავებული პოზიცია ეკავა არჩილს. მის „თეიმურაზიანში“ უთუოდ შეინიშნება კრიტიკული ელემენტები, მაგრამ კრიტიკა არ ყოფილა უმთავრესი პოეტისათვის. მეფე-მგოსანი მიზნად ისახავდა ეჩვენებინა დადებითი, მოეცა მისაბაძი მაგალითი და ამიტომაც გამაჰმადილა ყურადღება გიორგი სააკაძის პატრიოტულ საქმეებზე. იგი საგანგებოდ გამოყოფს გიორგი სააკაძისა და ზურაბ ერისთავის გმირულ საქციელს, სამაგალითოდ სახავს მას და აშკარა საყვედურით მიმართავს მათს თანამედროვეებს, რატომ მხარი არ დაუჭირეთ ამ დიდ პატრიოტებსო: „ვინ არ მიჰყუთ მათს საქმესა, არ იცით, რომ დიდათ სცოდეთ?“. არჩილი ისე დიდად აფასებდა სამშობლოსათვის სააკაძე-ერისთავის თავდადებას, რომ აუცილებლად მიაჩნდა თაობიდან თაობას გადასცემოდა მათი გმირობის ამბავი: „აჲ ეს ქმენით, ქართველებო, ანდერძასეთი შვილს ეტყოდეთ!“ ის კრიტიკა კი, რომელსაც გზა და გზა გზედუ-

ბით „თემიურაზიანში“, დამოუკიდებელი მნიშვნელობისა არ იყო და მხოლოდ დადებითის უფრო რელიეფურად წარმოჩენას ემსახურებოდა. ამის გამო არჩილისეული კრიტიკა ფრიად შეზღუდული ჩანს და არ სცილდება ცალკეულ დიდებულთა პირადულ მისწრაფებათა დამგობას. სხვანაირად რომ ვთქვათ, არჩილს სააშკარაოზე არ გამოჰქონდა ფეოდალური საზოგადოების მომაცდინებელი წყაღულები და, თუმცა აცხადებდა, „ზოგთ ვაჟები და ზოგთ ვაძაგებო“, უპირატესად მაინც „მკობარნი“ დარჩა.

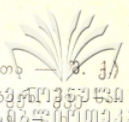
ამრიგად, ფეშანგის, არჩილისა და სხვათა „მართლის“ თქმა შეზღუდული იყო, ისინი კმაყოფილებოდნენ დადებითის ხაზგასმით, ერიდებოდნენ „საჩოთირო“ ამბებს და ზოგჯერ სინამდვილეს დამახინჯებულად წარმოგვიდგენდნენ. შემთხვევითი როდი იყო, რომ არც ფეშანგს, არც არჩილს, არც სხვებს არ აშინებდათ „მართლის“ თქმა, რადგან ითქმის მხოლოდ დადებითზე წერდნენ, „მკობარნი“ იყვნენ და იშვიათად თუ წასცდებოდათ კრიტიკული შენიშვნები.

სულ სხვაგვარად გაიზარა „მართლის“ თქმა დავით გურამიშვილმა. „მართალი“, მისი აზრით, სრულიადაც არ ნაშანავს იმას, რომ მხოლოდ დადებითი წარმოაჩინო და უარყოფითი მიჩქმალო, პოეზია გამოიყენო ვისიმე საამებლად, პირფერულად, ხშირად ხელაღებით და განურჩევლადც კი აქო თანამედროვე მეფენი თუ დიდებულები. ზალხს ასეთი პოეზია არ ესაქიროება, მით უმეტეს, თუ ქვეყანა იღუპება და კატასტროფისაკენ მიექანება. ასეთ დროს აუცილებელია არა ხელაღებითი ქება, არამედ ამა თუ იმ მოვლენის, ცალკეულ პირთა საქმიანობის ობიექტური შეფასება, „გარჩევითი თქმა“, რათა ყველას ჭეროვნად მიეზლოს — ავს ავი, კარგს—კარგი. „ავს კაცს კარგი ვით უძებნო“, გაკვირვებით ამბობდა გურამიშვილი და დასძენდა: „ვერას უქებ საძაგელთა, უფერულთა პირ-საფერად“. ამიტომ იყო, რომ მან გადაჭრით მოითხოვა დადებითიდან ყურადღება გადაეტანათ უარყოფითზე, ვა-

ბედულად ემხილებინათ ავი და ბორცო-ტი, ყველაფერი ის, რაც ხელს უწყობდა ზალხის სასიცოცხლო ძალაგანაღმურებას, რასაც უკან მიჰყავდა ერი და ქვეყანა. „ვინც არა ჰგავს კახაბერსა, მე ვერ ვიტყვი კახაბერად“, აშკარად და პირდაპირ განაცხადა გურამიშვილმა და პოეტის ამ სიტყვებში მკაფიოდ ჩანს, რას უწოდებდა იგი „მართლის“ თქმას, ანუ როგორც თვითონ ამბობს, „გარჩევითი თქმას“.

დავით გურამიშვილმა ისიც მშვენივრად იცოდა, რომ ავისა და ბორცოს მხილება, უარყოფითის სააშკარაოზე გამოტანა ორი მიზეზით არ იყო სახარბიელო: ჯერ ერთი, მას გამოიყენებდა მტერი და იტყოდა, შეხე, ქართველები რანი არიანო: „ამ ამბის თქმა გარჩევითა გულმა ამაღ არ მინება, ბევრი ავი გამოჩნდების ჩვენი, მაზე მერცხვინება... მტერს შეესმის, იამების, მოყვარეს კი ეწყინება“. მეორე მხრივ, სიმართლის თქმა თვით პოეტისათვის, მისი სიცოცხლისათვის იყო საშიში, რადგან არავინ ამატიებდა ასეთ გაბედულებას. როგორც ადამიანს, გურამიშვილს არ შეიძლებოდა ამის გამო არ ეგრძნო შიში, და ასეც მოხდა. იგი გასაოცარი გულახდილობით გვიამბობს, თუ როგორ ებრძოდნენ ერთმანეთს მის არსებაში მოვალეობის გრძნობა და სიცოცხლის ინსტინქტი: „ტყუილი ვპოქვა, ჩემი თქმული შეიქნების რა სავარგი? მართალი ვპოქვა, მეშინიან ვა, თუ გავხდე დასაკარგი!“

საბედნიეროდ, დავით გურამიშვილმა ისე გადაწყვიტა ეს ძნელი დილემა, როგორც თავისი ქვეყნის ჭეშმარიტ პატრიოტსა და ღირსეულ მოქალაქეს შეეფერებოდა. „რად გეშინის მართლის თქმისა, ფუ, შენ ჩემო უღვაშ-ბილო!“, თვითონვე გაიკცხა თავისი გაუბედაობა, დაჰლია შიშის გრძნობა, შინაგანი წინააღმდეგობა და ყოყმანი. „სჯობს ტყუილით ქვე ყოფნისა ზე სიმართლით ავიბარგო, ვაზის მრგველთან ის არ ვაქო, ვინც მის ნაცვლად ძეძვი დარგო, მაზე სული არ წარგწყმინდო, რა გინდ ხორცით დავიკარგო“, განაცხადა მან და თან დასძინა.

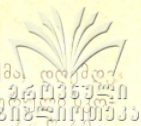
თუ ვინმეს საწყენად დარჩეს ჩემი ნათქვამი, ჩემგან ძრახვა, მხოლოდ საკუთარ თავს დააბრალოსო — „ვინც რომ ძრახვას თაკილობდეს, ნურასა იქს სძრახავსა“.

გურამიშვილი ამტკიცებდა, რომ ძრახვა, ავისა და ბოროტის მხილება დიდი საზოგადოებრივი მნიშვნელობის საქმეა, ქვეყნის წინსვლის, ხალხის დაწინაურების აუცილებელი პირობა. ჯერ ერთი, იგი საჭიროა იმიტომ, რომ ცხოვრებაში არც მარტო დადებითია და არც მარტო უარყოფითი, სადაც ერთია, იქ მეორეცაა. ისინი მუდამ ერთად არიან, ერთად მოქმედებენ. ხშირად ისეც ხდება, რომ ბოროტი კეთილის სახეს იღებს, ინიღბება, ანუ როგორც პოეტი ამბობს, „აენი ავსა თვით იქმენ და სხვას კი სძრახვენ“. რაკი ასეა, ყოველი ამბავი „გარჩევით“, ობიექტურად უნდა ითქვას, რათა ცრუ-კახაბერი გავარჩიოთ ნამდვილისაგან და და ავს ავი ვუწოდოთ, ხოლო კარგს — კარგი. იმიტომ წერდა დავით გურამიშვილი: „აჲ რომ ავი არ ვაძაგო, კარგი როგორ უნდა ვაქო? ავს თუ ავი არ უწოდო, კარგს სახელად რა დავაქო? კარგს კაცს ვითარ დაუკარგო რაც რომ სიყარკაცე აქო? ავს კაცს კარგი ვით უქებნო, ორმოს ჩამსვა, თავს დამარქო?!“ მაშასადამე, ავის, ბოროტის მხილება აუცილებელია თვით დადებითის წარმოჩენისა და ქებისათვის, ბოროტზე კეთილის უპირატესობის ნათელსაყოფად.

ძრახვა აუცილებელია კიდევ იმიტომ, რომ ავი არა მარტო თავისთავად არის ავი და ცუდი, არამედ ამავე დროს რყვნის სხვებსაც, ხრწნის მთელ საზოგადოებას, რადგან მიმბაძველები უჩნდება, მომეტებულად მაშინ, როცა ავს არ ებრძვიან და, პირიქით, ჩქმალავენ, თითქოს იგი არც კი არსებობდეს. ერთი სიტყვით, „ბაძით მორცხვიც გაურცხვდების, უსირცხვილს თუ არ არცხვენ“. გურამიშვილი ხაზს უსვამს იმასაც, რომ უაზრობაა დაფარო ავი და ბოროტი, შეეცადო მის მიჩქმალვას. „რა გინდ რომე კაცმან მალოს, ჭირი თავსა არ დამალავს“, წერდა დიდი პოეტი და იქვე მიუთითებდა: „ვინ დაჟფარავს

მათს ნათესასა (ავის მქმნელს — მ. ქ.) თვით უმიწოდ ქეიშას ფარცხვენიცაა წუთროს ქვეტიკრისა ზდგმენ, ზღლსა მქმნელსა რომს ფიჩხით ფაცხვენ“. დასასრულ, გურამიშვილს არც ის ავიწყდება, რომ ყოველი კაცი გაურბის ძრახვას, უფრობის მას, ეშინია მისი და ეს კიდევ ერთი საბუთია იმისა, რომ ავის მხილება აუცილებელი, კეთილ საქმეა და პოეტი ასე აქანდაკებს ამ აზრს: „ძრახვავე სჯობს სძრახავთა, ძრახვას კაცი მოუფთხევის“. აქვე იგი განმარტავს, რომ ძრახვას შეიძლება მხოლოდ ერთი მიზანი ჰქონდეს: ავის გამოსწორება, მთელი საზოგადოების ზნეობრივი ამაღლება, კარგისა და კეთილის ზეიმი. პოეტი განუმეორებელი მხატვრული ოსტატობით, რუსთველური სიღრმითა და აფორისტულად აყალიბებს ამ დებულებას: „ამად სძრახვენ ვინც ავს ჩადის, კულავ აღარ ჩაიღინოს, სხვა გაფთხილდეს, მისებრ ცრემლი თვალთა არვინ ჩაიღინოს“.

ასე ღრმად და ყოველმხრივ დაამუშავა დავით გურამიშვილმა ძრახვის მიზანი და აუცილებლობა, ცხადყო, რომ ავისა და ბოროტის უმხილებლად შეუძლებელია საზოგადოების წინსვლა, კარგისა და კეთილის გამარჯვება. ერთი ვერ გაიმარჯვებს. თუ მეორე არ დამარცხდა. პოეზიის მოვალეობაც ის არის, უჩვენოს ხალხს განვითარების მოცემულ ეტაპზე ცხოვრებაში ავი ჭარბობს თუ კარგი, ბოროტი თუ კეთილი და უარყოფითის მხილებით, დადებითის შექცევით ხელი შეუწყოს საზოგადოების პროგრესს. აი ასეთი შინაარსი მისცა დავით გურამიშვილმა „მართლის“ თქმას და ეს როლი იყო ლიტონი დეკლარაცია. თავის მკაცრ საუკუნეში პოეტმა დიდი მოქალაქეობრივი გამგედაობა გამოიჩინა და ბოლომდე თქვა სრული სიმართლე, რადგან მტკიცედ სჯეროდა, რომ სამშობლოსათვის ასე იყო საჭირო. „მართალია, მძრახველს ძრახვა თვით კი ავად მოუხდების, მაგრამ ფარვა სიავისა ქვეყანას არ მოუხდების“, წერდა იგი და „მართლის“ თქმის პრინციპი გამოიყენა არა თავისი ღრობის მეფეთა და ცალკეულ დიდებულ-

თა სახტობოდ, არამედ ფეოდალური საზოგადოების შინაგან წინააღმდეგობათა სამხილებლად, მისი აგონიის ცხადსაყოფად.

სრულიად უდავოა, რომ არავის ისეთი ძალითა და სიღრმით, არავის ისე ყოველმხრივ არ უმხილდება ქართული ფეოდალური საზოგადოება, როგორც ეს დავით გურამიშვილმა გააცეთა „ქართლის ჭირში“. დიდი პოეტის ამ გენიალურ ნაწარმოებს რომ ახასიათებს, ძველი ქართული ლიტერატურის გამომჩენილი მკვლევარი პროფ. ალ. ბარამიძე წერს: „გურამიშვილი კიდევაც აღწერს და კიდევაც ამხელს ჩვენი ისტორიული წარსულის უკუღმართობას. სამშობლოს უზომოდ მოყვარული მგოსანი დაუდობლად ებრძვის და სამარცხვინო ბოძზე აკრავს სამშობლოს მიღალატეებს, ყველა ანტისაზოგადოებრივ და ანტისახელმწიფოებრივ ელემენტს. პოეტი არ მოერიდა არც დიდს, არც მცირეს, არც ერისკაცსა და არც სასულიერო პირს. „ქართლის ჭირში“ გადაშლილია XVIII საუკუნის პირველი ათეული წლების შეუნიღბავი და შემაძრწუნებელი სურათები ქართლ-კახეთის შინათაშლილობისა. ფეოდალური შუღლისა და გაუტანლობისა, საზოგადოების მაღალი ფენების ზნეობრივი დაცინებისა, ქვეყნის დაძაბუნებისა და გარეშე მტრების აულაგამავი ველური თარეშისა ჩვენს მიწა-წყალზე, ხალხის ხოცვა-ჟლეტისა, ქალაქებისა და სოფლების რბევისა და აწიოკებისა... გურამიშვილის საზოგადოებრივი სინდისის სისხეტაქე იქამდის მივიდა, რომ მან არ შეიწყნარა არც მისი მწყალობელი პატრონი ვახტანგ VI, რომელსაც საერთოდ თაყვანისცემით ეპყრობოდა“. კიდევ მეტი, გურამიშვილმა „არც რუსეთის მეფის უსამართლობა დამალა. ეს უსამართლობაც ამხილა“ (დ. გურამიშვილი, თხზ. სრული კრებული, 1955 წ., გვ. 14-15).

საოცარია, რომ პოეტი, რომელმაც ასე გაბედულად ამხილა „ქართლის ჭირი“ და სააშკარაოზე გამოიტანა ფეოდალური საზოგადოების წყულები, რომელმაც ესოდენ თავისებურად და განსხვავებუ-

ლად გაიაზრა „მართლის“ თქმის ღირებულება არჩილის ლიტერატურულ მემკვიდრეობის „თვალსაჩინო“ და „ნიჭიერ“ წარმომადგენლად. თუ რამდენად შორს იდგა იგი „მართლის“ თქმის არჩილისეული ინტერპრეტაციიდან, იქიდანაც ჩანს, რომ მას ერთი სიტყვაც კი არ დასცდენია რუსთაველის წინააღმდეგ საერთოდ, არასოდეს არ გაუკიცხავს იგი „ნაჭორი“ ამბის გალექვისა თუ „ტყუილი“ ტარიელის შეჭებისათვის. პირიქით, სწორედ მან აღადგინა ქართულ პოეზიაში რუსთაველის პრინციპი და თავის უკუდავ პოემას „ქაცვი“ მწყემსი“ საფუძვლად დაუდო გამოგონილ-შეთხუთლ-ნაჭორი ამბავი და მოქმედ პირებადაც გამოგონილი, „ტყუილი“ ქალები და კაცები გამოიყვანა. ამით გურამიშვილმა, რა თქმა უნდა, „უბოშა“ დაარღვია არჩილისა და მისი მომდევნოების უმთავრესი პრინციპი, მაგრამ ეს იყო დიდი ქართველი პოეტის უდიდესი დამსახურება ჩვენი ლიტერატურის წინაშე. ყველაფერი ეს უფლებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ გურამიშვილი იყო არა არჩილის ლიტერატურული სკოლის თვალსაჩინო, გინა ნიჭიერი წარმომადგენელი, არამედ კრიტიკული რეალიზმის წინამორბედი ჩვენში.

ცნობილია, რომ „მართლის“ მოქმედებაში პროფ. კ. კეკელიძე მოიხსნა მწერლებად, რომლებმაც ჩვენს ლიტერატურაში დანერგეს „ახალი რეალისტური, თუ შეიძლება ასე ითქვას პირობით, მიმართულება და სტილი“ (ქართული ლიტერატურის ისტორია, II, 1958, გვ. 317). თავის ბრწყინვალე მეცნიერულ ნარკვევში „რეალისტური ნაყადის შესახებ XVII-XVIII საუკუნეების ქართულ ლიტერატურაში“ პროფ. ალ. ბარამიძემ სპეციალურად განიხილა ეს საკითხი და განაცხადა, რომ ქართული რეალიზმი წარმოიშვა მხოლოდ XIX საუკუნის ორმოცდაათიან წლებში, ხოლო „მართლის“ მოქმედება ჯგუფი მოიხსნა „ადრეული ქართული რეალიზმის წარმომადგენლებად“ (ლიტერატურული ძიებანი, IX, 1955, გვ. 121). ჩვენ მთლიანად ვიზიარებთ ამ შეხედულებას, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ

აღორძინების პერიოდის პოეტებს შორის ყველაზე ახლოს ნამდვილ რეალიზმთან მივიდა არა სხვა ვინმე, არამედ დავით გურამიშვილი.

რეალიზმის თეორიისა და ისტორიის მკვლევარები ამტკიცებენ, რომ რეალიზმს აუცილებლად ესაზღვრება სავსებით მიწიერი ადამიანი, ადამიანი, რომელმაც თავის თავში პოვა შემოქმედებითი საწყისი და ეტრფის ამქვეყნიურს. საგულისხმოა, რომ ყველაზე რეალისტური სურათები მერჩულეს გენიალურ თხზულებაში სწორედ ის სურათებია, სადაც აღწერილია აშოტ და ადარნასე კურაპალატების სამიჯნურო თავგადასავალი, ე. ი. სადაც მოქმედებენ მიწიერი ადამიანები თავისი მიწიერი სურვილებითა და ვნებებით. ასევე შეიძლება ითქვას არჩილის „თეიმურაზისა“ და ბეგრ სხვა ნაწარმოებზეც.

მაგრამ არც აგიოგრაფიული და არც აღორძინების ხანის ლიტერატურის ცენტრში არ იდგა ასეთი ადამიანი, მხოლოდ ცალკეულ თხზულებათა ცალკეულ ეპიზოდებში თუ გაიღვებდნენ ისინი. ეს იმიტომ, რომ იმდროინდელი მწერლები გამსჭვალული იყვნენ ქრისტიანულ-რელიგიური მსოფლმხედველობით, რაც, ბუნებრივია, ხელს უშლიდა მათ რეალისტურად აესახათ მთლიანად ცხოვრება და არა მარტო მისი ცალკეული ეპიზოდები. მერჩულეს თხზულებაში, მაგალითად, მთავარი პერსონაჟია გრიგოლ ხანძთელი — ზებუნებრივი, გაიდელელებული, ამასთან ასეტიკურ-რელიგიური მისწრაფებებით გაუღნთილი ადამიანი, რომელიც არათუ ეტრფის, პირიქით, გმობს ამქვეყნიურ ტკობას, მიწიერ სურვილებსა და ვნებებს. აგიოგრაფიული პერსონაჟების ზებუნებრიობა განსაკუთრებით მკაფიოდ ჩანს იმ „სასწაულებში“, რომლებსაც ისინი „ღვთის ჩავონებით“ თუ ხელშეწყობით სჩადიან. მართალია, აღორძინების პერიოდში რელიგიას ასე თუ ისე საფუძველი შეერყა (ტყუილად როდი წუხდა არჩილი: „სამღვთო წიგნი ბევრი წახდა უყდოთა და უბუღობით“), მაგრამ მაინც საკმაოდ ძლიერი იყო და ისევ განსაზღვრავდა მწერლის მსოფლმხედველობას, მას

დამოკიდებულებას მოვლენისათვის ადამიანებისადმი. ამ პერიოდში ყოველმხრივ არის ნაწარმოები, რომელშიც დამოუკიდებლად არ იწყებოდეს, ან მის საღიდეგლს არ შეიცავდეს. ლიტერატურის წამყვან პერსონაჟებიც კვლავ „რჩეული“ (მეფეები, დიდებულები, გმირები) და არა ბუნებრივი, ჩვეულებრივი მიწიერი ადამიანები არიან თავისი ამქვეყნიური სურვილებითა და მისწრაფებებით. შებოტილნი ღვთის ნებით, ისინი არ წარმოგვიდგებიან სუვერენულ ადამიანებად.

დავით გურამიშვილის განსაკუთრებული დამსახურებაა ჩვენი ლიტერატურის წინაშე, რომ მან პირველმა ნაწარმოების ცენტრში მოაქცია უბრალო, სავსებით მიწიერი ადამიანი თავისი მიწიერი მისწრაფებებითა და ხასიათით. მხედველობაში გვაქვს არა მარტო „ქაცვია მწყემსი“. განა „ქართლის კირის“ მთავარი პერსონაჟი — თვით ავტორი სავსებით ჩვეულებრივი, სრულიად უბრალო ადამიანი არ არის? არა გვგონია საეჭვო იყოს, რომ დავითის თავგადასავალი (ტყვედ წაყვანა, ტყვეობიდან გაპარვა, რუსეთს გადასვლა, რუსეთის არმიასი სამსახური და ა. შ.) — ეს არის რიგითი ადამიანის თავგადასავალი, იმდროინდელი ქართველის ტრადიციული პირობებით და არა ბედისწერით ან ღვთის ნებით. ან ვინ არის ის კაცი, რომელიც ხან სოფელს და ხან კიდეც სიკვდილს ეპაექრება? მართალია, კაცი და სოფელი არჩილმაც გააბაძა, მაგრამ მისი „კაცი“ საერთოდ ადამის შვილია, ზოგადად მოხაზული, და მასში არც კლასობრივი ჩანს გამოკვეთილად და არც ეროვნული. სულ სხვაა გურამიშვილის „კაცი“, რომელშიც მაშინვე იცნობთ ქართველ გლეხს მთელი მისი გლეხური გამჭირახობითა და მეტყველებით. მარტო ის ტაეპი რაღა ღირს, სადაც კაცი სიკვდილს ეუბნება: „ეგ მეც ვიცოდი, მაგრამე მე გამოგკითხე განგება“. ამ ერთი შეხედვით სრულიად უმნიშვნელო დეტალში შესანიშნავად მჟღავნდება სიკვდილთან მოპაექრე კაცის გლეხური ბუნება, მისი გლეხური „ცბიერება“. გვერდს

გერ ავუვლით აგრეთვე ისეთ მიწიერ პე-
რსონაჟებს, როგორც ზუბოველი უე-
რაინელი ქალი და მისი შმაგი მიჯნურია.

რეალიზმის დამკვიდრება გულისხმობს
აგრეთვე ლიტერატურული ენის დემოკ-
რატიზაციას, მის მიახლოებას ხალხის
სასაუბრო ენასთან. ილია ჭავჭავაძემ და
სხვებმა, რეალიზმს რომ საფუძველს უყ-
რიდნენ, ნამდვილი ენობრივი რეფორმა
მოახდინეს. უკუაგდეს ანტონ კათალიკო-
ნის მწიგნობრულ-სქოლასტიკური ენა
და მის მაგივრად ფართო გასაქანი მის-
ცეს ახალ ქართულ ლიტერატურულ
ენას. აღორძინების პერიოდის სხვა პოე-
ტებთან შედარებით დავით გურამიშვილს
ამ მხრივაც გარკვეული უპირატესობა
აქვს. როგორც პროფ. ალ. ბარამიძე
წერს, გურამიშვილის „სახელს მჭიდროდ
უკავშირდება ქართული პოეზიის დემოკ-
რატიზაცია... მან გააღრმავა და გააფარ-
თოვა ქართული პოეზიის ეროვნულ-ხალ-
ხური ტრადიციები“... პროფ. გ. ჯიბლა-
ძის სიტყვით, დავით გურამიშვილის ისე-
თი ფილოსოფიური პოემატ კი, როგორი-
ცაა „სიკვდილისა და კაცის შელაპარაკე-
ბა და ცილობა“, თავიდან ბოლომდე,
„დაწერილია ხალხური რვამარცვლოვანი
შაირით. გამოთქმის არაჩვეულებრივი სი-
მსუბუქე, ცხოვრების ფილოსოფიის თა-
ვისებური გააზრება, სიკვდილისა და ბე-
რიკაცის დიალოგით გადმოცემული, ამ
ნაწარმოებს უშუალოდ ფოლკლორთან
აკავშირებს“. შემდეგ მკვლევარს მოაქვს
პოემის შესავალი სტროფი („ყველას
გვეწმევა სიკვდილი“) და წერს: „განა ეს
ხალხური ლექსი არ არის? განა რითიმე
განიჩნევა ქართული პოეტური ფოლკლო-
რის საუკეთესო ნიმუშებისაგან?... ან აი-
ღეთ ბერიკაცის პასუხი („რას მეპარები
სიკვდილო...“ — შ. ქ.) სიკვდილისადმი:
გეგონება ქართლში, თუ საღლაც მთის
სოფელში მოგისმენია ეს ლექსი, მაგრამ

თურმე გურამიშვილის ყოველი ნაშრომი
ტიკული ეტიუდები, IV, 1963, გვ. 103.

გარდა ამისა, დავით გურამიშვილი
ერთ-ერთი პირველი პოეტიკა, რომელიც
არ დამაყოფილდა რუსთველური შაი-
რით და გამოიყენა სხვადასხვა „ხმა“, მათ
შორის არაქართულიც — რუსულ-უკრაი-
ნული და პოლონური. ეს მაშინ, როცა
არჩილი და მისი მიმდევრები ბრმად ბა-
ძადნენ რუსთაველს და ჩაიკეტნენ „ვე-
ფხისტყაოსნის“ პოეტურ ნორმებში. ფე-
შანგის, თბილელის, ტლაშაძის, თვით არ-
ჩილის „თეიმურაზიანი“ და ბევრი სხვა
ნაწარმოები დაწერილია რუსთველური
შაირით, მათ არც კი უცდიათ შემოელოთ
ან გამოეყენებინათ ახალი სალექსო ზო-
მები.

როგორც დავინახეთ, დავით გურამიშ-
ვილი არ იზიარებდა „მართლის“ თქმის
არჩილისეულ პრინციპს, პირიქით, დავით
იგი და ისევ აღადგინა ნაწარმოების შეი-
ჯივ-გამოგონების „რუსთველური“ პრი-
ნციპი. მისი „მართლის“ თქმა სულ სხვა
შინაარსისა იყო და გულისხმობდა მხო-
ლოდ მიუყვანებლობას, „გარჩევით“
თქმას, ყურადღების გამახვილებას ავსა
და ბოროტზე, მათს გაბედულ მხილვას.
გურამიშვილი დასცილდა არჩილისა და მის
მიმდევრებს ლიტერატურის გმირის, ენი-
სა და პოეტიკის საკითხებშიც. აქედან
ცხადია, რომ დავით გურამიშვილი არ
ეკუთვნოდა არჩილის (ან სხვა რომელიმე
პოეტის) ლიტერატურულ სკოლას. პირი-
ქით, დაუპირისპირდა მას და გაარღვია
ჯებირები, რომლებიც ამ სკოლამ აღმარ-
თა. საესეოთ მართალი იყო აკაკი წერე-
თელი, როცა ამბობდა, დავით გურამიშ-
ვილი „საყუთარი“ გზით წაიდა ლიტერა-
ტურაში. ეს გზა კი მიდიოდა კრიტიკუ-
ლ რეალიზმისაკენ, რომლის უნიჭიერეს
წინამორბედადაც უნდა ჩაითვალოს ჩვენი
სახელოვანი პოეტი.

რამაზ სურგულიძე

თედო სახოკია აჭარაში

1897 წელს აჭარაში იმოგზაურა ცნობილმა ქართველმა მწერალმა და ენთოგრაფმა თედო სახოკიამ. საქართველოს ამ საუკეთესო კუთხეს, სადაც „სახლობს ბუნების ყოველგვარ სისასტიკესთან მებრძოლი, მრავალჭირნახული, სიამეს დანატრებული ხალხი ქართველთა ტომისა“, იმ დროისათვის ჯერ კიდევ არ ჰქონდა მოშუშებული ბარბაროსთა თარეშით მიყენებული ჭრილობები.

თ. სახოკიას შრომებში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს აჭარის მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობის, ამა თუ იმ სოფელში გავრცელებული ენდემიური დაავადებების, სანიტარულ-ჰიგიენური პირობებისა და სხვა სამედიცინო-გეოგრაფიულ საკითხებს. მას უყურადღებოდ არ დაუტოვებია აჭარის კლიმატი და

სასმელი წყლებიც. ბუნების ამ სიმდიდრეს იგი კარგ მომავალს უწინასწარმეტყველებდა და გულისტკივილით ამბობდა: „ჯერ თითქმის არავის გამოუყვლევი, თორემ ადვილად შესაძლებელია, ეს უსასყიდლოდ ბუნების სიმდიდრე ადგილობრივ მკვიდრთათვის სხვათა შორის, ცხოვრების თვალსაჩინო წყარო გახდეს“.

აჭარის ჰავის კარგ თვისებებთან ერთად თ. სახოკია აღნიშნავს, რომ ჩავარდნილ, კლდეებით შემოზღუდულ, წყლის პირას მდებარე და დაბლობ ადგილას გაშენებულ სოფლებში, სადაც ჰაერის მოძრაობა ნაკლებია, დაგუბებული წყალი მზისაგან თბება და იქმნება ციების გავრცელების ხელსაყრელი პირობებიო. ამ მხრივ მეტად ცუდი მდგომარეობა ყოფილა სხალთაში, შუახევში, ხი-

ჭაურსა და ვერნებში. განსაკუთრებით შემადრწუნებელი ყოფილა სოფელ ვერნების მცხოვრებთა მდგომარეობა — თითქმის ყველას სახეზე მკვდრის ფერი სდებია და ქანცაწყვეტილ სხეულს, რომელსაც, ალბათ, რამდენიმეჯერ გადაეტანა საშინელი ციება, ნათლად ემჩნეოდა მოღუტებული მიხვრამოხვრა. „ამ სოფელს სრული ამოწყვეტა ან გადაშენება მოელის, — წერდა თ. სახოკია, — ცხადია ჰავა ან წყალი ხელს არ უწყობს მცხოვრებლებთა გამრავლებას, რასაც თვით მისი სახელი „ვერნებიც“ მოწმობს“.

მალარიის გარდა, გავრცელებული ყოფილა ენდემიური ჩიყვი (მერისი, ცხმორისი, ღორჯომი). „აქაურს ჩიყვი გამოუვა ყელში, ეზრდება და ბოლოს დიდ დაბაბსავით დაათრევს. ზოგს ისე დიდი აქვს, რომ წვერის მსგავსად მთელ გულს უფარავს. ვინც ყიყვიანია, ფერი არ ადევს, სისხლნაკლებიანი არიან“.

მკურნალობის ელემენტარულ წესებს მოკლებული მოსახლეობა, დაავადების შეყრის შიშით, როგორც დამპყრობთა შემოსევის დროს, იძულებული იყო ტყეში გახიზნულიყო. ასე, მაგალითად, 1829 წლის აგვისტოში, როცა აჭარაში საშინელი ჭირი მძვინვარებდა, მოსახლეობას ტყისთვის შეუფარებია თავი. შავი ჭირის გამო აჭარაში ბევრი სოფელი მთლიანად გადაშენებულა. კერძოდ, ასეთი ბედი სწევია ზემო

აჭარის მმართველთა საგარეო/რეზიდენციას სოფელ ^{აქაურსა} ^{გოჭალსა} ^{ქიქოძისა} ^{ქიქოძისა} რომლის მცხოვრებნი, ხალხური თქმულებით, სულ ამოწყვეტილან. მთელ სოფელში ორი და გადარჩენილა, რომელთაც ერთმანეთისათვის უთქვამთ, წავიდეთ ქოჩად, გავშორდეთ ამ უბედურ ალაგსო. მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვისათვის მეფის დროს არავინ ზრუნავდა, ავადმყოფი ალაღბდებოდა იყო მიგდებული ან მატყუარა ექიმბაშებსა და მოლებს უვარდებოდა ხელში.

„მკურნალობა აქაურ სოფლებში ჯერჯერობით ისევ მოლების ხელშია. პედაგოგობის გარდა ესენი ხალხის კურნებასაც ხელს ჰკიდებენ. რაც უნდა სენი ჭირდეს ავადმყოფს, მოლა უკან არ დაიხევს. ყველაფერში მეცნიერებას იჩენს. მათი წამალი შელოცვა და თილისმებია, თუ ავადმყოფი მორჩა — დიდება და სახელი მოლას, თუ თქვენი ჭირი წაიღო, მაინც არ დაემღუბებიან, — ალბათ წერა ყოფილა, თორემ მოლას ცდა არ დაუკლიათ. გასამრჯელოს მოლას ამ თილისმებისა და ლოცვისათვის ზოგჯერ 5-3 მანეთამდე აძლევენ“, წერდა თ. სახოკია.

პირველი სამედიცინო დაწესებულება, თუ შეიძლება ასეთი ეწოდოს მას, ქვემო აჭარაში, კერძოდ, ქედაში გაიხსნა გასული საუკუნის 90-იან წლებში. აქ მუშაობდა ერთი ექიმი, ფერშალი და ბებიაქალი, რომლებიც მხოლოდ მისულ ავადმყოფებს ეხმარებოდნენ, მაგრამ არც ერთმა არ იცოდა

ქართული ენა და უჭირდათ ავად-
მყოფებთან ურთიერთობის დამყა-
რება. კიდევ უფრო ცუდ მდგომა-
რეობაში იყო ზემო აჭარა. ოცი
ათასამდე მცხოვრებს იქ მხოლოდ
ერთი ფერწალი ემსახურებოდა,
რომელსაც „აფთიაქში“ ქინაქინი-
სა და საფადარათო ზეთის მეტი
არაფერი ჰქონდა. ხულოს პუნქტ-
ში, ფერწლის გარდა, ექიმიც ირი-
ცებოდა, მაგრამ ის ორ თვეში
ერთჯერ თუ ავიდოდა ბათუმიდან
ხელფასის მისაღებად და პუნქტის
დასათვალიერებლად.

ადგილობრივმა დაავადებებმა,
ინფექციებმა, სილატაკემ, შიმშილ-
მა, შემოსევებმა და აყრა-გადასახ-
ლებამ კატასტროფულად შეამცი-
რა აჭარის მოსახლეობა. თ. სახო-
კიამ მოგვცა ცნობები აჭარის მო-
სახლეობის რაოდენობის შესახებ.
მართალია, ამ ცნობებს თვით ავ-
ტორი „დაახლოებით სწორ ცნო-
ბებს“ უწოდებს. მაგრამ ჯერჯე-
რობით მის სისწორეზე ვერაფერს
ვიტყვით, რადგან სხვა ანალოგი-
ური მასალები არ მოგვეპოვება...

საყურადღებოა თ. სახოკიას
მონაცემები აჭარელთა ანთროპო-
ლოგიური ნიშნების შესახებ. იგი
კმაყოფილებით აღნიშნავს, რომ
გარეგნულად მათ შენარჩუნებუ-
ლი აქვთ ქართველისათვის დამახა-

სიათებელი ნიშნები. არ განსხვავდებიან საქართველოს
სხვა კუთხეების მოსახლეობისა-
გან. „ყველა ტანადი არიან, მხარბე-
ჭიანი, ტიპი იგივეა რაც საზოგა-
დოდ ქართველია. შავი ან თაფ-
ლისფერი თვალები აქვთ. სართი
ცხვირი და საერთოდ ძამაცი და
გულკეთილი გამომეტყველება სა-
ხისა. წვერს იბარსავენ“. მოგზაუ-
რი აქვე აღნიშნავს, რომ ბედუქუ-
ლმართობას გამოვლილ, „სიამეს
დანატრებულ“ აჭარელთა შორის
იშვიათი იყო სიმღერა და მხიარუ-
ლება. საშინელი ტანჯვა, სიბეჩავე,
უნდობლობა, გულგატეხილობა
და სასოწარკვეთილება შეიმჩნეო-
და მათ სახეზე. მიუხედავად ამისა,
ყველა ვალდებულად თვლიდა
თავს დახმარებოდა გაჭირვებულს,
ავადმყოფს. „ვთქვათ ვინმე კუტია
ან ფიზიკურად დამაჩინებული.
სხვა უმაგათოდ გარეთ გამოაგ-
დებს, ითხოვე და შენ ირჩინე თა-
ვიო, აქ კი სახლში ინახავენ“.

ამჟამად აჭარის სოფლებში სა-
მოცზე მეტი სამედიცინო დაწესე-
ბულებაა, რომლებშიც ორმოცი
ექიმი და სამასამდე საშუალო სა-
მედიცინო პერსონალი და ფარმა-
ცევტი მუშაობს. მოისპო ციება,
მალე მოისპობა ყველა დაავადე-
ბაც.

წიგნის

თარიღი

პარმენ ლორიას ახალი რომანი

(მკითხველის შენიშვნები)

თავისი ახალი რომანი „საიმედო მომავალი“ პარმენ ლორიამ თანამედროვე სოფელს მიუძღვნა. შინაარსობრივად იგი მდიდარია და ცხოვრების ბევრ საკვანძო საკითხს მოიცავს. მართალია, ზოგჯერ გვეჩვენება, თითქოს ფაქტები და მოვლენები უკონფლიქტოდ ვითარდება, მაგრამ თუ ნაწარმოებს კარგად ჩავუყვირდებით, აშკარა გახდება მწვავე ბრძოლა ძველსა და ახალს შორის. ამ ბრძოლაში იმარჯვებს პროგრესული, მაგრამ არა იოლი გზით, არამედ შინაგან წინააღმდეგობათა დაძლევისა და უკუგდების გზით. სამაგალითოდ ლევან სილაძის გარდაქმნაც კმარა. ვინ მოთვლის რამდენი განცდა, ფიქრი და დარდი, ბოროტი ზრახვებიც კი გულს უსერავდა მას!

რომანის ღირსებად მიგვაჩნია, რომ კარგად არის ნაჩვენები კოლექტივის როლი ლევან სილაძის სულიერ გარდაქმნაში. იგი კრებაზე მივიდა ბოროტი განზრახვით, არაერთხელ შეაწლო ხელი რევო-

ლუერს ჯიბეში, მაგრამ ასლანისა და მთელი სოფლის კაცთმოყვარეობამ იგი დაარწმუნა, რომ მისი გასრესა არავის არ უნდოდა, შუროისძიება არც კი უფიქრიათ. ამ ჰუმანიზმმა დიდი სულიერი გარდატეხა გამოიწვია ლევანში და იგი კვლავ დაუბრუნდა პატიოსან შრომას.

კარგად შეუნიშნავს ავტორს ის ფაქტი, ცოლის გადაჭარბებულ მოთხოვნებს ზოგჯერ ქმარი დანაშაულობამდე რომ მიჰყავს. სამწუხაროდ, ასეთი შემთხვევები ჯერ კიდევ გვხვდება. ამიტომაც ჩვენი აზრით, ურიგო არ იქნებოდა, კრებაზე უფრო გარკვევით და მწვავედ გაეკრიტიკებინათ ლევანის მეუღლე ელენე, რომელიც ოდესღაც ბეჯითი მშრომელი იყო, მაგრამ ქმრის დაწინაურებისთანავე თავი მიანება შრომას და ლევანიც აიძულა არაპატიოსანი გზით შეეძინა ქონება. ელენეს ამგვარი კრიტიკით მწერალი უთუოდ დააფიქრებდა ზოგიერთ მეუღლეს, ქონე-

ბისადმი მოჭარბებული სიყვარულით რომ ქმარს დანაშაულისაკენ უბიძგებს.

რომანში ხაზგასმულია, რომ ოჯახის წევრთა ურთიერთდათმობას, სულგრძელობას, პიროვნების ღირსების ხელშეუხებლობას შეუძლია ბევრად უკეთესი ნაყოფი გამოიღოს, ვიდრე კინკლაობამ და ურთიერთუპატივცემულობამ. ეს ნათლად ჩანს სამსონის ოჯახის მაგალითზე. თუ ეს ოჯახი ფეხზე დადგა და წელში გაიმართა, უპირველეს ყოვლისა სამსონის ქალიშვილის მაიას მეოხებით. ასეთი ქალიშვილები და ჭაბუკები ჩვენი ქვეყნის წინსვლისა და უფრო ბედნიერი მომავლის საწინდარია.

ფაქიზი და ჯანსაღია მაიას სიყვარული. მას თავდავიწყებით უყვარს არჩილი, მაგრამ ანგარიშს უწევს არჩილის დედას — დაროს და ახალგაზრდისაგან მოულოდნელ თავდაჭერას იჩენს. დაროს რატომღაც არ მოსწონს მაია, უმიზეზოდ აძაგებს მას და არ სურს არჩილმა შეირთოს იგი. მაგრამ მაია სულიერად ისე მდიდარია, რომ თავს უფლებას არ აძლევს ცუდად მოიხსენიოს დარო — მისთვის ძვირფასი ადამიანის დედა. მას თითქმის ესმის დედის გულისთქმა და მზად არის გულში ჩაიკლას არჩილთან შეუღლების ფიქრი, ოღონდ ოჯახური მდგომარეობით ისედაც დაჩაგრულ დაროს ახალი ტკივილები არ მიაყენოს. „მე მასზე ვფიქრობ (დაროზე — ვ. ქ.), — ეუბნება მაია არჩილს, — შენ უფრო გმართებს მისი სიყვარული და თანაგრძნობა“. ყოვე-

ლივე ეს საკუთარი ყურით ვაჩვენა დარომ და მხარცელად დასდგა ასეთი მოულოდნელობით. მაგრამ იფიქრებდა იგი, რომ მაია, რომელიც არაერთხელ უძაგებია და რომლის დანახვა მხოლოდ ზიზღს გვრიდა, ასეთი სულგრძელი და ყოვლისმომცემი იქნებოდა! ქალ-ვაჟის გულწრფელმა საუბარმა და მისი აპტივისცემით გამთბარმა სიტყვებმა ძირეულად შეცვალა დაროს დამოკიდებულება მაიასა და არჩილის სიყვარულისადმი. გრივალი ჩადგა, წლობით აღმართული სალი კლდე სიკეთემ დაამსხვრია, სინათლე შეიქრა ბურუსით მოცულ დაროს შეგნებაში. იგი მიხვდა, რომ სწორად არ იქცეოდა, დაგმო სიკერპე, ჯიუტობა და მაიას გამოუტყდა: „შენ უფრო დიდი სიყვარულის ღირსი ხარ, ვიდრე მე და ჩემს შვილს შეგვიძლია“. შემდეგ მან მოიძრო თავისი ოქროს რგოლის ბეჭედი და მაიას წამოაგო თითზე, მუბლზე აკოცა და დედობრივად დალოცა. ეს იყო ჩადენილი შეცდომის გულწრფელი მონანიება.

ასეთივე შესანიშნავი ახალგაზრდები არიან არჩილი, ედგარი, ნანულო, ციური და სხვ. მათგან მაინც მინდა გამოვყო ციური. მიუხედავად იმისა, რომ აღიზარდა ოჯახში, სადაც პირადი გამდიდრების ატმოსფერო სუფევდა, ციური ბეჯითი მშრომელი და კეთილი გოგონა დადგა. ყველა ეს თვისება მან შეიძინა კოლექტივში, ამხანაგების წრეში. ერთი სიტყ-

ვით, მის აღზრდაში კოლექტივმა გაცილებით დიდი როლი შეასრულა, ვიდრე ოჯახმა. ასეთი მოვლენა კი ხშირია და კანონზომიერი. გვხიბლავს მისი გულწრფელი, კეთილი გრძნობები, სათუთი და გულითადი დამოკიდებულება მეგობრებისადმი, კერძოდ, არჩილისადმი. იგი დიდ ტაქტს იჩენს და როგორც სულიერად, ისე მატერიალურად უანგარო დახმარებას უწევს სკოლის მეგობარს.

საინტერესოდ გვეჩვენა ნანულის დედის მხატვრული სახე. იგი პატივისცემას იმსახურებს მკითხველში იმით, რომ დაიხსლოვა არჩილი — თავისი ქმრის შვილი პირველი მეუღლიდან და ყოველმხრივ ცდილობს ორი გათიშული ოჯახის შეკავშირებას. დარიკოსთან შედარებით ეს ადამიანი სულიერად მაღლა დგას, რაც იქიდან ჩანს, რომ დარიკომ ვერ შეძლო საპასუხო ნაბიჯი გადაედგა. მკითხველისათვის ცხადი ხდება, რომ ტარასის მიერ ოჯახის მიტოვების ერთადერთი მიზეზი იყო დარიკოს მძიმე ხასიათი. შვილის ხასიათი კარგად იცოდა დარიკოს დედამ — თეომ და ამიტომ იყო, რომ არ ამართლებდა მას. აქ ავტორი ნათლად გვიჩვენებს მშობლის მიერ შვილის არა ბრმა სიყვარულს, არამედ ჯანსაღს. მწერალი თითქმის გვეუბნება: გიყვარდეთ შვილი, მაგრამ ისე, რომ გაარჩიეთ რა არის მასში კარგი და რა ცუდი, ცუდი ჩამოაშორეთ, ხოლო კარგი გააღვივეთ და განავითარეთ.

გვინდა შევჩერდეთ რამდენიმე წუთი აზრით, ზოგიერთ ხატულაზე, რომელიც მწერალი ამბობს, გორჯილასთანაბრად „დიდი შრომისა და ჯაფის მოყვარული თავიდანვე არ იყო“.

მაგრამ რაღა ასეთი ადამიანი მონახა რაიონის რადიორედაქციის წარმომადგენელმა? მით უმეტეს, რომ თვით გორჯილამ უთხრა, მხოლოდ ოცდაათი შრომადღე გამოვიმუშავეო. საუბრის ჩანაწერი რადიოს ისე გაზვიადებულად გამოუქვეყნებია, რომ გორჯილა გამოცემულა — თურმე მის ძროხას, როგორც რადიომ გადმოსცა, ერთი წლის მანძილზე ხუთი ტონა რძე ჩაუბარებია, სამი ცენტნერი ხორცი, ოთხი ხბო და ათას ხუთასი კვერცხი. გორჯილა დასცინის რადიორედაქციას ამგვარი გადმოცემისათვის და ამასხარავენს ბრიგადაში. ჩვენი აზრით, ეს არ იყო საჭირო. რა თქმა უნდა, შესაძლებელია ვინმე წინდაუხედავმა, არასერიოზულმა მუშაკმა ფაქტი გააზვიადოს, მაგრამ ეს ხომ კანონზომიერი მოვლენა არ არის?! ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, ძროხა რომ კვერცხს არ დებს და წელიწადში ოთხ ხბოს არ მოიგებს, ეს ვინ არ იცის! რომანში ისევე, როგორც საერთოდ ხელოვნებაში, გაზვიადება, გადაჭარბება დასაშვებია, მაგრამ ზომიერების დაცვა აქაც აუცილებელია.

ვფიქრობთ, მწერალს მეტი ყურადღება უნდა დაეთმო სილაძის „ფილოსოფიის“ კრიტიკისათვის.

რასაც ხელში ჩაიგდებ და დაიმორჩილებ. ისაა შენი ალალი სიყვითლე მოპოვებულიო, უმტკიცეს ლევან სილაძე კოლმეურნეობის თავმჯდომარეს და დასძენს: „მითხარი ერთი, ვინ მუშაობს დღეს კანონისა და წესის მიხედვით?“ მართალია, კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ მაშინვე უპასუხა: „ყველა კეთილშობილი და პატიოსანი ადამიანო“, მაგრამ სილაძემ კვლავ გაიცინა და თქვა: „სანთლით რომ ეძებო, იპოვი მასეთ ადამიანს?“ ცხადია, ყველა გადავარებულს, არამზადსა და უქნარას სხვაც ასეთივე ჰგონია, ვერ წარმოუდგენია, თუ ქვეყნად არსებობენ პატიოსანი ადამიანები, მაგრამ რაკი ამ თემაზე წამოიჭრა საუბარი, საჭირო იყო მისი გაშლა და სილაძის „ფილოსოფიის“ ყოველმხრივი მხილება.

კარგი იქნებოდა აგრეთვე კოლმეურნეთა კრებაზე მკაცრად დაეტუქსათ ურვანა ბზიადისა და გრიგოლ ბოგვერაძის ფლიდობა და უწესო საქციელი, მზის სინათლეზე გამოეტანათ მათი ბნელი საქმე. ნაწარმოების მიხედვით ისე გამოდის, თითქოს ამ გარეწრების მექრთამეობას, სიცრუესა და ორპირობას კოლმეურნეობის კრება ჯე-

როვან ყურადღებას არ აქცევს. კრებას, გარდა იმისა, რაიმე მუშაობაზე დაგებულია განიხილოს მის წინაშე მდგომი სამეურნეო და სხვა საკითხები, დიდი აღმზრდელობითი მნიშვნელობაც აქვს. და კრების ეს მხარე ავტორს უნდა გამოეყენებინა არა მარტო ლევან სილაძის, არამედ მისი მსგავსი პირების მიმართაც.

64-65 გვერდებზე ხშირად, დაახლოებით ათჯერ, ვხვდებით ერთსა და იმავე გამოთქმას: „დედა, ბეჩა!“, „ბეჩა“. ცხადია, ეს ძლიერ ცუდად ხვდება ყურს. რომანში ნახმარია აგრეთვე უცხო სიტყვები, როგორც, მაგალითად, „მელანქოლიაში ჩავარდა“ და სხვ. მხატვრულ ნაწარმოებში ისეთი უცხო სიტყვების გამოყენება, რომელთა შესაბამისი არ მოგვეპოვება, უდაოდ სწორი და გამართლებულია. მაგრამ თუ შესაბამისი სიტყვები მოგვეპოვება? მაშინ რაღა საჭიროა სხვათა ენა?

ამ ნაკლოვანებათა მიუხედავად, პ. ლორიას „საიმედო მომავალი“ საინტერესო რომანად მიგვაჩნია.

ვლ. ქიქნაძე.

ზელმოწერილია დასაბეჭდად 13/VII, 1966 წ. საბეჭდი 6, საგამომცემლო 5 თაბახი,
შეკვეთის № 4200, ემ 00826, ქაღალდის ზომა 60X90, ტირაჟი 1.800.

* * *

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვის კომიტეტის
მთავარბოლიგრაფრეწვის ბათუმის სტამბა № 9 (ლუქსემბურგის, 22).

6110/203
ფან 40 ჰპპ.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ლიტერატურული აჭარა“

ОРГАН АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ ГРУЗИИ
ИНДЕКС 76118